

ISBN 1409-8687

БИЛТЕН

на

СОВЕТОТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Година I

Број 1 и 2

Скопје, 2000

Редакциски одбор:
Лилјана Минова-Ѓуркова
Петре М. Андреевски
Томислав Трневски

Компјутерска обработка:
ЕИН-СОФ, Скопје

Печати:
2-ри Август С, Штип

Тираж:
500 примероци

Изданиево е финансираќо од
Министерството за култура на Република Македонија

СОДРЖИНА

Петре М. Андреевски <i>Одбрана на јазикот</i>	5
<i>Законот за употреба на македонскиот јазик</i>	6
Лилјана Минова-Ѓуркова <i>Советот за македонски јазик и неговата работа</i>	10
Александар Цукески <i>Пројекти и јазични грешки во документи и формулари на некои институции</i>	14
Марија Коробар-Белчева <i>Преглед на некои однесувања од нормата на македонскиот јазик при употреба на имињата</i>	15
Славица Велева, Томислав Треневски, Лилјана Минова-Ѓуркова <i>Фирмите во Република Македонија од јазична гледна точка</i>	18
Томислав Треневски <i>Препораки за регистрација и за исклучување на имињата на фирмите во Република Македонија</i>	33

Од бележникот на лекторот

Магдица Лалова

ЕЛФАСКО 40

Розита Закева

При постојаниа на ФАС „ујозорени“ или „предујредени“ 44

Редакцискиот одбор

Другиите за нас 45

Филип Шашко

*Генезата на македонската нација: интерпретации во американски
и во британски енциклопедии и речници (1945 - 1991)* 46

ОДБРАНА НА ЈАЗИКОТ

Наместо вовед кон првиот број на Билтенот

Јазикот е слика на нашата мисла, проглас на нашите доживувања и претстави, потреба за непречено дишење. Неговиот почеток е приложен уште во нашиот прв плач и во нашата прва радост. Тој е праформата на животот и од неговите непроменливи реалити ги примаме и првите сигнали на нашите емотивни возбуди. А за нив ќе ни треба име, со истомислена вредност и значење, преку кое полесно ќе го зацврстат својот лик во нас. На крајот, јазикот е и наша судбина. Зашто ние не го избираме него, како што не можеме да ги избереме ни своите родители и роднини и како што не можеме да ја избереме ни земјата во која сакаме да се родиме.

Да го зборувааш својот јазик, значи и да го сакаш и да знаеш да мислиш на него. Но за да го сакаш и да мислиш на него, не е ништо помалку отколку да знаеш да го почитувааш своето достоинство и достоинството на своите соговорници, својата ментална хигиена и својата лична слобода. Иако личната слобода може да биде мошне релативен поим и може лесно да се изопачи, односно да се злоупотреби. Па така се случува, јазикот, исто толку лесно, да ни биде загрозен и од сопствените говорители. Вистина, некои тоа го прават од негрижа, некои од незнаење, а некои за да покажат премногу знаење. Но и едните и другите и третите, па и оние родоотстапници кои не сакаме да ги споменеме, можеме да ги ставиме под еден заеднички именител-предавници на јазикот. А предавството на јазикот е предавство и на сопствените родители и на сопствените деца. За жал, најголеми патриоти во оваа смисла, се покажале неписмените. Да не беа тие, можеби ќе немаше кој да застане толку ревносно во одбрана на јазикот. Зашто тие го бранеа на најтешкиот можен начин: преку усното творештво и со колективното паметење. Така ја создадоа големата галаксија од бесмртни лирски песни, неповторливи гатан-

ки, приказни и поговорки, досетки и... Но, ете, „дојде време, ќе рече еднаш една жена, да не може човек со човек да се разбере. А колку ни беше убаво некогаш, кога сите еднакво зборувавме!“ Под тоа „еднакво“ таа, бездруго, не мислеше дека сите еднакво се изразуваме, туку дека и оние што знаат поумно да мислат, можеме да ги разбереме. Таа беше свесна дека има луѓе со поистенчен вкус и стил на расудување. Луѓе чии зборови произведуваат исклучително сликовити чувства и восхит.

Подвигот на неписмените духовни архитекти, покрај тоа што беше анонимен, можеби ќе беше и заборавен ако немаше кој да го запише. И ако немаше кој да го наследи, како отворен простор за ново забрзување. И се разбира, ако не се создадеа услови да можеме да се поучиме на тој нивни опит и на тие нивни обрасци при неговата кодификација. Патем, тоа ќе стане и наш извор и наш обир, наше неделиво препознавање. На тоа ќе нè упатува големото творечко наследство што ни го остави токму тој колективен македонски ум. Ќе му се оддолжиме само ако, како искусни археолози, постојано ги откриваме ненасетените можности на тој наш јазик. Тоа е и заветната порака на нашите предци кои нè научија со кои зборови да ја ослободуваме својата внатрешна делотворна светлина.

Сега само нам ни останува тоа свето право да го браниме јазикот. Зашто, бранејќи го него, ние го браниме и нашиот живот и нашето заедничко име, нашата заедничка татковина. Го браниме, всушност, највозвишеното - нашата самостојност, нашата слобода, а заедно со нив и нашата иднина. Вистина за сè, па и за заштита на јазикот, има донесено закон. Но, и на законот му треба помош. Се разбира, од сите нас заедно, од сите македонски говорители.

Пејре М. Андреевски

ЗАКОНОТ ЗА УПОТРЕБАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Врз основа на член 75 ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија, издаваат

УКАЗ ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА УПОТРЕБАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Се прогласува Законот за употребата на македонскиот јазик, што собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 22 јануари 1998 година.

Број 07-249/1
22 јануари 1998 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Киро Глигоров, с.р.

Претседател
на Собранието на
Република Македонија,
Тито Петковски, с.р.

ЗАКОН ЗА УПОТРЕБАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Член 1

Со овој закон се уредува употребата на македонскиот јазик, како службен јазик во Република Македонија (во на тамошниот текст: Република).

Македонски јазик, во смисла на овој закон, е македонскиот литературен јазик и неговото кирилско писмо.

Употребата на македонскиот јазик, во смисла на овој закон ги опфаќа неговата заштита, унапредување и збогатување.

Член 2

Македонскиот јазик е духовно богатство од посебно културно и историско значење за Републиката.

Употребта на македонскиот јазик, како службен јазик е право и должност на граѓаните на Републиката.

Член 3

Со овој закон не се ограничува правото на слободно творештво и развивањето на културниот, јазичниот и верскиот идентитет на граѓаните на Републиката.

Член 4

Со овој закон не се ограничува правото на припадниците на националностите на службена употреба на јазикот и писмото на националностите во единиците на локалната самоуправа, согласно со Уставот на Република Македонија и закон.

Член 5

Македонскиот јазик, покрај употребата во органите на државната власт, во органите на единиците на локалната самоуправа и градот Скопје, се употребува и во:

- трговските друштва, прстпријатијата, установите и другите правни лица регистрирани во Републиката;

- називите и упатствата на производите, лекарствата, етикетите, фактурите и слично;
  - сметките, потврдите и други информации на амбалажата на производите, лекарствата и слично;
  - обележувањето на јавните места;
  - натписите во средствата за јавен превоз и во јавните објекти;
  - титлувањето, односно синхронизирањето на филмовите и емисиите на странски јазик, што се прикажуваат јавно;
  - титлувањето, односно синхронизирањето снимки на македонски јазик што не е во согласност со член 1 став 2 на овој закон, а што одложно се емитуваат;
  - меѓународните договори и другите меѓународни акти што ги склучува Републиката и
  - други слични случаи.
- Исклучоци од став 1 на овој член се утврдуваат со закон.

Член 6

Заштитата, унапредувањето и збогатувањето на македонскиот јазик опфаќаат особено:

- нагласена грижа за употреба на македонскиот јазик во процесот на образованието и воспитанието;
- поттикнување на грижата за употреба на македонскиот јазик, во средствата за масовна комуникација, особено преку печатот, радиото и телевизиската;
- избегнување употреба на странски изрази и заемки, односно, по можност, нивно заменување со соодветни поими од македонската лексика;
- афирмирање на потребата од зголемена општествена и индивидуална грижа за битието и природата на македонскиот јазик во јавната комуникација;
- афирмирање на македонскиот јазик во светот;
- поддршка на учењето на македонскиот јазик во Републиката и во македонските средини надвор од границите на Републиката;
- дејствување на полето на соодветна јазична образованост и култура, стимулирање и поддршка на програми, рубрики и емисии на електронските и другите медиуми за употребата на македонскиот јазик и изработка на компјутерски програми;

- стипендирање кадри за изучување на македонскиот јазик;
- предлагање кандидати за републички награди и признанија од областа на проучувањето и афирмацијата на македонскиот јазик во Републиката и во странство;
- поддршка за учење на македонскиот јазик, како странски јазик, во и надвор од Републиката, како и давање јазична помош на заинтересираните лица;
- укажување на јазичните недоследности и неправилности во употребата на македонскиот јазик;
- организирање курсеви, семинари, советувања и други слични активности за употребата на македонскиот јазик и
- издавање публикации за македонскиот јазик и слично.

Член 7

Службените текстови од законодавната, извршната и судската власт, локалната самоуправа, учебниците, емисиите, печатот, преводите и другите текстови од член 5 став 1 на овој закон, што се објавуваат, задолжително се лекторираат на македонски јазик.

Лекторирањето може да го врши лице со завршени студии на Филолошкиот факултет - Група македонски јазик и положен испит за лектор, како и лице со високо образование за македонски јазик со програма соодветна по обем и содржина на Програмата за Групата македонски јазик и положен испит за лектор, согласно со овој закон (во понатамошниот текст: лектор).

Лекторирање, без полагање испит за лектор, може да врши и лице со научно звање доктор на науки во областа на македонистиката.

На текстовите од став 1 на овој член, на соодветен начин се објавува името на лекторот, односно на друг соодветен начин се документира извршеното лекторирање.

Лекторот својата дејност може да ја врши и како слободно занимање, согласно со прописите за трговските друштва.

Член 8

Владата на Република Македонија, по предлог од Министерството за култура, Министерството за образование и физичка култура

и Министерството за наука, основа Совет за македонски јазик, како стручно тело (во понатамошниот текст: Совет).

Советот е составен од претседател и осум членови од редот на истакнати поединци од областа на културата, науката и образованието, со мандат од четири години со можност за повторно именување.

Член 9

Советот ги врши следниве работи:

- дава мислења, предлози, упатства и препораки за употребата, односно заштитата, унапредувањето и збогатувањето на македонскиот јазик, вклучувајќи ја и терминологијата од сите научни области;

- дејствува во правец на изнаоѓање форми и решенија за заштита, унапредување и збогатување на македонскиот јазик;

- предлага програми за заштитата, унапредувањето и збогатувањето на македонскиот јазик во сите области на службената комуникација, што ги доставува до Владата на Република Македонија;

- дејствува на полето со соодветна јазична образованост и култура;

- соработува со научни институции во Републиката и во странство;

- издава публикации за македонскиот јазик и

- врши други работи во врска со член 6 на овој закон.

Советот донесува програма и деловник за својата работа.

Советот еднаш годишно ѝ поднесува на Владата на Република Македонија извештај за својата работа.

Член 10

Министерот за култура, по предлог на Советот, основа комисија за полагање испит за лектор (во натамошниот текст: Комисија).

Комисијата е составена од претседател и двајца членови, од редот на стручни лица за оваа област, со мандат од четири години, со можност за повторно именување.

Министерот за култура, по предлог на Советот, донесува правилник и програма за испитот за лектор.

По исклучок од член 7 став 2 на овој закон, лекторирањето и без полагање испит за лектор можат да вршат и поединци со особен

придонес во областа на македонскиот јазик, што ги определува Советот.

Член 11

Стручните и административните работи за Советот и за Комисијата ги врши Министерството за култура.

Министерството за култура води евиденција за лекторите во Републиката.

Средствата за работа на Советот и на Комисијата се обезбедуваат од Буџетот на Републиката. На членовите на Советот, односно на Комисијата им следува соодветен надомест, што го утврдува Владата на Република Македонија, односно министерот за култура.

Член 12

Управен надзор врз спроведувањето на овој закон врши Министерството за култура.

Член 13

Со парична казна од 10.000 до 200.000 денари ќе се казни за прекршок правно лице што ќе објави нелекториран текст (член 7 став 1).

Со парична казна од 1.000 до 35.000 денари ќе се казни и одговорното лице во правното лице, кога до прекршок од став 1 на овој член дошло со негово дејствие или со негово пропуштање на должен надзор.

За прекршокот од став 1 на овој член може да се изрече мерка на безбедност одземање предмети со кои е извршен прекршокот.

Член 14

Владата на Република Македонија, ќе го основа Советот во рок од два месеца од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Советот ќе ги донесе актите од член 9 став 2 на овој закон, во рок од три месеци од денот на неговото основање.

Министерот за култура, ќе ја основа Комисијата од член 10 став 1 на овој закон и ќе ги донесе актите од член 10 став 3 на овој закон, во рок од шест месеци од влегувањето во сила на овој закон.

Правните лица ќе ја усогласат работата со одредбите на овој закон во рок од една година од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Член 15

Лицата, кои на денот на влегувањето во сила на овој закон се распоредени на работно место „лектор“, можат да продолжат да работат како лектори, доколку го положат испитот во рок од шест месеци од денот на објаву-

вањето на актите од член 10 став 3 на овој закон.

Член 16

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

СОВЕТОТ ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И НЕГОВАТА РАБОТА

1. Состав на Советот за македонски јазик.

Врз основа на член 8 од Законот за употребата на македонскиот јазик, Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 18 мај 1998 година, донесе решение за именување претседател и членови на Советот, и тоа:

а. за претседател: проф. д-р Лилјана Минова-Ѓуркова, Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици, Филолошки факултет, Скопје;

б. за членови:

- Петре М. Андреевски, писател;

- акад. Блаже Ристовски, Македонска академија на науките и уметностите;

- проф. Илија Милчин, дипломиран правник, истакнат работник на полето на културата;

- проф. д-р Кирил Конески, Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици;

- проф. д-р Александар Џукески, Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици;

- м-р Томислав Трневски, Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици;

- д-р Марија Коробар-Белчева, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје;

- Владимир Ивановски, Здружение за примена на македонскиот јазик во службената и во јавната комуникација.

Мандатот на претседателот и на членовите на Советот трае четири години, со можност за повторно именување.

На седницата одржана на 3 октомври 2000 година, Владата на Република Македонија донесе решение за разрешување и за именување членови на Советот за македонски јазик.

Од должноста членови на Советот беа разрешени:

- д-р Марија Коробар-Белчева;

- Владимир Ивановски;

- акад. Блаже Ристовски.

За членови на Советот за македонски јазик беа именувани:

- д-р Марко Китевски, Институт за литература;

- проф. д-р Мито Миовски, Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици, Филолошки факултет;

- м-р Маринко Митков, Институт за македонски јазик.

2. Програма за работа на Советот за македонски јазик.

Врз основа на овластувањата и на обврските предвидени во Законот за употребата на македонскиот јазик, Советот за македонски јазик донесе Програма за работа, во која ги наележа областите и видовите на својата дејност.

А. Во областа на **науката** за македонскиот јазик општеството треба во голема мера да си го промени односот: треба многу повеќе да дава, да вложува, но истовремено и многу повеќе да бара од научните работници. Советот се обврзува да се вклучи во раздвижувањето и во активирањето на научниот кадар со давање иницијатива за научни собири на определени теми, но и со нивно организирање, со поттикнување на издавачката дејност во областа на македонистиката, како и со вклучување на своите членови во проектите за изработка на основните трудови од оваа област, како што е Толковниот речник на македонскиот јазик, но и трудови со нормативен ка-

рактер. За ширење на јазичната култура треба да се практикуваат рубрики од типот на „Јазичното катче“.

Б. Состојбата во областа на **образованието** (од основното, преку средното, сè до високото), т.е. состојбата во поглед на местото на македонскиот јазик во него, и тоа како наставен предмет и како јазик на наставата - заслужува особено внимание, затоа што е токму образованието најорганизираниот и најекономичен начин за ширење на јазичната култура. Советот се обврзува, во почетната фаза од својата работа, да изврши снимање на состојбите: наставните планови и програми, структурата и стручната оспособеност на наставниот кадар (за основното и за средното - уште и советничкиот), снабденоста со учебници, нивниот квалитет и издржаноста од гледна точка на нормата.

В. Советот има обврска да води грижа за **лекторите - јазични редактори со положен лекторски испит**, за нивното вработување, но и за соодветното вреднување на лекторскиот труд, да го поттикне нивното здружување и да го организира нивното постојано усовршување.

Г. Во процесот на меѓународната афирмација на македонскиот јазик, меѓу другото, важно место имаат **лекторатите по македонски јазик во странство**. Советот, во соработка со: Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, Ректоратот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ и Министерството за образование и наука (ќе) настојува да се подобри статусот на лекторите по македонски јазик во странство и опременоста на лекторатите.

Д. Советот за македонски јазик (ќе) ги следи состојбите во поглед на **статусот на македонскиот јазик во сите видови јавно општење**:

- во државната управа, вклучувајќи ги јавните настани на функционерите, а особено настапите на народните претставници во Собранието на Република Македонија;

- во средствата за јавно општење, чиј број, како што е познато, постојано расте, но квалитетот на јазичниот израз како да не го следи тој растеж;

- во формуларите и актите со кои контактираат определени јавни претпријатија и институции - со граѓаните;

- на нашата театарска сцена, која треба на јавноста да ѝ ја претстави говорената форма на македонскиот стандарден јазик, а веќе подолго време токму на неа (на сцената) се забележува недоволна грижа за правоговорната норма;

- во службената употреба на личните имиња;

- во именувањето на фирмите и во јавните натписи.

Ѓ. Советот за македонски јазик, како орган на Владата на Република Македонија, (ќе) **соработува со сите државни органи**, и тоа во рамките на својата област и во согласност со своите компетенции, а пред сè со Службата за инспекциски надзор во Министерството за култура, која има за задача да го следи спроведувањето на Законот за употребата на македонскиот јазик.

3. Дејности на Советот за македонски јазик.

Врз основа на својата Програма, но и во врска со барањата поставени пред него, Советот за македонски јазик, од основањето до денес ги презеде следниве активности:

А. **Давање иницијатива за научни собири и организирање на некои од нив.**

а. Советот даде иницијатива за организирање на научен собир на тема: *Македонскиот јазик во јавното општење*. Собирот се одржа во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, на 18 и 19 февруари 1999 година и покажа дека, од една страна, има многу прашања сврзани со почитувањето на стандарднојазичната норма за кои треба да се расправа, а од друга - дека располагаме со прилично голем број млади научни работници што се во состојба не само да ги регистрираат туку и да ги анализираат отстапувањата од нормата и да ги откриваат нивните причини.

б. На иницијатива на Советот за македонски јазик, на 22 март 2000 година, во МАНУ беше одржан научен собир на тема *Слободата на јазикот во творештвото*. Ка-

ко референти на овој собир настапија (осумнаесет) специјалисти од различни области, што се одрази на пристапот кон рамковната тема, како и на рамништето на обработката на прашањата.

в. На 11 и 12 април 2000 година, на Филолошкиот факултет во Скопје, Советот за македонски јазик го организира собирот на тема *Транскрипцијата на туѓите имиња во македонскиот јазик* со поканети учесници - специјалисти за следниве јазици: српски, хрватски, словенечки, бугарски, руски, белоруски, украински, чешки, словачки, полски, латински, старо- и новогрчки, романски, албански, турски, германски, англиски, француски, шпански, португалски и италијански. Овој собир покажа дека во врска со секое правописно прашање треба да се искажат повеќе специјалисти, зашто само така ќе може да се дојде до посоодветни решенија. Дел од учесниците предложија да се одржи и дискусија на тема *Транскрипција на македонските имиња на други јазици*.

Б. Елаборати и препораки.

а. Советот оформи (во 1998/99 година) работна група со задача да го утврди, по пат на анкети и со анализа на учебниците, **статусот на македонскиот јазик** како наставен предмет и како јазик на наставата **во основното и во средното образование** на македонски јазик, и како наставен предмет во училиштата со настава на јазиците на националните малцинства во Република Македонија. Работната група ја покри целата територија на нашата држава и изработи елаборат, кој му беше доставен на Министерството за образование на Република Македонија.

б. Во 2000 година Советот оформи друга работна група со задача да го утврди **статусот на македонскиот јазик во високото образование** (станува збор за Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“). Работната група изврши анкетирање на 1200 студенти од овој универзитет во врска со јазичниот израз на нивните професори, на учебниците и на придружната литература, како и во врска со нивните ставови за македонскиот јазик земен сам за себе, но и наспрема соседните јазици, а пред сè - словенските. Работната група доби задача и да изврши анализа на јазичните карактеристики на универзитетските учебници (оригинални и

преведени) на македонски јазик, како и на јазикот на гласилата што ги издаваат студентските организации на одделни факултети. Елаборатот е во завршна фаза од изработката.

в. Тргувајќи од сознанијата на специјалистите по македонска ономастика, Советот му даде задача на еден свој член (во 1998 година) да изработи **Упатство за правилна употреба на македонските лични имиња и презимиња**. Се разбира, со ова упатство не се ограничува правото на секој граѓанин за определување сопствено лично име или презиме, туку се настојува името и презимето да бидат напишани во согласност со правописната норма на македонскиот стандарден јазик. Упатството е замислено, пред сè, како помагало за матичните служби во Република Македонија и затоа беше испратено до Министерството за внатрешни работи на Република Македонија.

г. Со оглед на фактот што и пред и по донесувањето на Законот за употребата на македонскиот јазик во нашата јавност, со право, постојано се изразуваше незадоволство од состојбите во поглед на именувањето на **фирмите**, Советот оформи (во 1998 година) работна група со задача да направи анализа на појавите во оваа област. Од анализата произлезе елаборат, а врз основа на елаборатот беа оформени *Насоки и Прейораки за именувањето и за општиот изглед на фирмите во Република Македонија*. Текстот на *Прейораките* му беше испратен на Министерството за правда на Република Македонија, со барање да им биде доставен на судовите што се занимаваат со регистрација на фирмите во Република Македонија. Текстот на *Прейораките* исто така ѝ е доставен на Адвокатската комора на Република Македонија да им послужи на адвокатите што се занимаваат со оваа дејност.

В. Други дејности на Советот.

а. Од декември 1999 до октомври 2000 година, Советот одржа одделни средби со лекторите - јазични редактори (со положен лекторски испит) со различни специјалности, почнувајќи со лекторите од македонските театри, од радиостаниците, од телевизиските куќи, од печатот, од издавачките куќи и од државната управа. Овде треба да се одбележи

дека пред донесувањето на Законот за употребата на македонскиот јазик, меѓу другото, лекторите по македонски јазик особено оние од средствата за јавно општење се жалеа дека нивниот труд не е доволно и соодветно вреднуван и почитуван. Токму затоа и беа организирани овие средби за да можат лекторите да ги изложат своите проблеми и да им се помогне во нивното решавање. За жал, одгласот на лекторите беше многу слаб, а особено на лекторите од МРТВ: од Македонско радио на средбата присуствуваше еден лектор, а на средбата на лекторите од телевизиските куќи - не дојде ни еден лектор од МТВ. Претседателот на Советот му испрати писмо на генералниот директор на МРТВ со молба тој да организира средба на членовите на Советот со лекторите од организацијата што ја раководи, но не доби одговор.

б. Еден од членовите на Советот ги разгледа, од јазична гледна точка, службените акти и формулари на институциите што општат со граѓаните и во своите извештаи укажа на определени отстапувања од стандарднојазичната норма забележани, главно, кај формуларите од постар датум.

в. Советот расправаше за проблемот во врска со јазикот на наставата во Центар Жупа и заклучи (во април 2000 година) да ѝ се обрати на Владата на Република Македонија одново да го разгледа решението на министерот за образование д-р Ненад Новковски турскиот јазик да се определи како јазик на наставата, со оглед на фактот што на жителите од овој крај мајчин јазик им е македонскиот.

Г. Соработка на Советот со одделни органи и институции.

а. Советот за македонски јазик соработува со **државните органи и институции**, пред сè во случаите кога се бара од него стручно мислење или став (од Министерството за правда, од Министерството за внатрешни работи, од Министерството за култура и сл.).

б. Свесен за потребата за следење на спроведувањето на Законот за употребата на македонскиот јазик, Советот настојува да биде во тек со работата на **Службата за управен надзор** на Министерството за култура и да соработува со неа.

в. Во рамките на соработката со **Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура**, Советот даде иницијатива за издавање зборници со избор од предавањата одржани на Семинарот во текот на овие триесет и три години негова дејност. Станува збор за текстови со трајна вредност од наши истакнати специјалисти од областа на јазикот, на литературата, на националната историја и на културата.

г. Како резултат на соработката на Советот со **Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература** дојде до формирање на Секција на лекторите по македонски јазик во рамките на Сојузот.

д. Од **Советот за радиодифузија**, Советот за македонски јазик ги доби и ги разгледа извештаите на групите за следење на програмите на радиостаниците и на телевизиските канали во одделни градови во Република Македонија. Советот за македонски јазик смета дека Советот за радиодифузија треба да го условува давањето концесии на трговските радиодифузни друштва (и) со обврската да вработуваат лектори по македонски јазик, со цел да се подобрат состојбите во поглед на употребата на македонскиот јазик во нив.

Г. Проблеми.

а. Советот за македонски јазик се среќава со тешкотии во обидите да го поттикне спроведувањето на Законот за употребата на македонскиот јазик - во практиката.

- Службата за управен надзор на Министерството за култура, составена од четворица (дипломирани) правници, има обврска да се грижи за спроведувањето на неколку закони, меѓу кои спаѓа и Законот за употребата на македонскиот јазик. Советот одржа неколку средби со членовите на Службата и тие редовно укажуваа на благата казнена политика предвидена со Законот. Советот, пак, од своја страна, има став дека во Службата треба да членува и стручно лице од областа на јазикот.

- И покрај сите настојувања, Советот не беше во можност да воспостави контакт со одговорните лица од судовите во кои се врши регистрација на фирмите во Република Македонија.

Лилјана Минова-Ѓуркова

ПРОПУСТИ И ЈАЗИЧНИ ГРЕШКИ ВО ДОКУМЕНТИТЕ И ФОРМУЛАРИТЕ НА НЕКОИ ИНСТИТУЦИИ

Во врска со задолжението од Советот за македонски јазик да направам увид во документите и други списи доставени од некои органи и институции за употребата на македонскиот јазик во нив, ми беа доставени материјали од *Македонска ѝошѝа*, *Народна банка*, *Сѝоѝанска банка*, *Македонска радио-ѝелевизија* и *Минисѝерсѝвоѝо за внаѝрешни работѝи*.

Паѓа в очи дека сите овие институции полагаат основна грижа околу јазичниот изглед на нивните формулари и документи, но има и некои пропусти. Така, во приложениот материјал од Народна банка која впрочем издава и свој Билтен (приложен е број III за 1988) забележавме само два пропусти: по *врсѝи* и апоени и *книжѝвме*, во материјалите на Македонска радио-телевизија само еден пропуст и тоа во образец на договор (*на било кој начин*), во формуларите на Стопанска банка има апсурдни обрасци на македонски јазик, но на латиница, потоа пропусти како: *во ѝолза / во корисѝ* (двојство), налог за *оѝварање* акредитив, *ќе биде ѝокренаѝа* судска постапка, *ѝревземања* и др. Во материјалите на Министерството за внатрешни работи најголем број од пропустите се однесуваат на членувањето, на пример: *назив на орѓанизациона единица, од закон за кривичнаѝа ѝосѝаѝка, неѝоѝребно да се ѝреѝрѝа, До Основен суд* и др., но има и лексички пропусти, на пример: *час и минуѝи, ѝосле ____ часоѝи, каде возачоѝи, алкохолисаносѝи* и сл., како и некои правописни пропусти: *сѝави - несѝави, и.ѝ.н.* и др. Најмногу пропусти ексцерпиривме во материјалите на Македонска пошта. Еве некои примери: *оѝѝравена*, плик за *оѝѝремање*, но и: *даѝа на исѝраќање* во друг формулар, *одредѝина, динари* (ова покажува дека образецот е застарен), *ѓоре наведенаѝа* пратка, *од ѝричина, kg. и gr., да ми се „ѝосѝ-ресѝанѝи“ ѝраѝкаѝа досѝави*, да ми се врачуваат *на мене лично, минуѝи, обидено за врачување, ѝревземѝе, со било каква, ѝокушана досѝава, ѝекушѝа смѝѝка* и *ѝекувнаѝа смѝѝка* (трипати), *ѝошѝанска ѝѝѝедилница* и др.

Врз основа на изложеното може да се заклучи дека споменатите институции обрасците со кои комуницираат со клиентите или со други институции се грижат да бидат напишани на литературен јазик, но можат да се најдат и некои пропусти, што се гледа и од илустративните примери.

Александар Цукески

ПРЕГЛЕД НА НЕКОИ ОТСТАПУВАЊА ОД НОРМАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ПРИ УПОТРЕБА НА ИМИЊАТА

(насоки за правилна употреба на македонските лични имиња и презимиња)

Познато е дека и преку употребата на личните имиња, презимињата и прекарите се отсликува јазичната култура на народот. Впрочем, веќе е кажано дека името е најчувствителниот феномен во развојот на јазикот. И додека прекарот е неофицијална форма на именување (и тука се дозволени прозволности), личните имиња и презимиња се административни, службени именски категории кај коишто треба да се воспостави ред и нивната употреба треба да биде во согласност со нормите во македонскиот јазик. Изгледа дека сета недоследност во именувањето кај нас се должи на целосната слобода при изборот и на немањето закон за употреба на имињата. Во многу земји постојат списоци со имиња од коишто тоа задолжително се избира. Тие списоци се наоѓаат во матичните служби и надвор од нив не е можно именување на децата. Ние такво нешто немаме и затоа е добро да дадеме неколку насоки, сè со цел употребата на овој значаен сегмент од јазикот да биде колку што е можно поправилна.

1. Пред сè да се претпочита употребата на **личните имиња кои се традиционално присутни во македонскиот јазик**. Тоа значи да им се даде предност на **народните лични имиња** (на оние стари словенски разбирливи номинации како *Билјана, Оѓнен, Калина, Неда, Здраве* итн.) и на т.н. **календарски, црковни, т.е. христијански имиња** (кои и покрај тоа што се со неразбирливи основи, имаат структурен модел и словенски деривациски средства во согласност со народните имиња и на тој начин со векови се составен дел на нашата антропонимија: *Ѓорѓи, Кирил, Александар, Марија* и др.).

2. Антропонимијата како дел од лексиката на секој јазик претставува најотворен систем во однос на заемањето од другите јазици. Туѓи имиња навлегувале и ќе навлегуваат низ оската на времето. Многу од нив денес се непрепознатливи како заемки, бидејќи станале дел од нашата номенклатура, а некои, како ономастички шунд, имале многу краток век. Меѓутоа, заради почитувањето на традицијата и заради заштита на нашиот идентитет потребно е **да се одбегнуваат имињата кои не му се познати на народниот јазик**. Особена загрозеност на нашите имиња, и тоа во еден подолг временски интервал, се чувствува од имињата кои толку масовно навлегуваат **од јазиците на Западна Европа** како *Џон, Елизабет, Денис, Уранела, Мишел* и др. Овој репертоар на имиња навлегува од сите страни (преку преводната литература, преку медиумите, а особено со осовременувањето на техниката, кога информциите од целиот свет се на дофат без проблеми). Тие имиња му се тешки за изговор на нашиот човек и никако не се вклопуваат во македонскиот систем на именување. Освен тоа, нивните деминутивни форми на *-и* како *Мони, Вики, Тони* итн. не се во согласност со правилата на нашиот јазик бидејќи не го разликуваат родот, а тоа е една од значајните особености на нашиот именски репертоар.

Неоспорно е дека навлегувањето на нови имиња е природна појава што ниту може, ниту треба да се спречува. Треба само да се дејствува во свеста на луѓето за значењето на нашиот јазик и да се препорачува употреба на имиња одубавата литература која изобилува со примери од нашата народна литература, како и од нови образувања по нејзини модели.

На пр. женското име *Кайинка* (од романот *Пиреј*) или *Разделина* (од збирката *Убаваџа Разделина*) и сл.

3. Покрај тоа што треба да се стремиме кон употреба на нашите народни имиња, **треба да ги одбегнуваме и имињата кои претрпуваат најразлични модификации по примерот на други, туѓи јазици.** Така, не само странските имиња добиваат наставка *-и*, туку во последно време и нашите убави словенски имиња масовно ја добиваат оваа наставка за изведување на галовни форми, па *Бики* или *Били* се деминутивно-хипокристични форми од *Билјана*, *Мики* е од *Мирче* или од *Мирјана*, *Влади* од *Владо* итн. Оваа наставка е толку многу распространета и толку многу честа што нејзиното искоренување изгледа неможно. Оваа се однесува, се разбира, на овие форми што се употребени како официјални, бидејќи во домашното и во друго неофицијално општење не може што било да се сугерира.

Туѓи наставки се среќаваат и при употребата на имињата со црковна провениенција како *Методије*, *Димитрије*, *Партиеније* и сл. Наши суфикси кај овие имиња се *-и*, *-иј* и *-ија*, значи имињата треба да имаат форми *Методи*, *Методиј* или *Методија*; *Партиени*, *Партиениј* или *Партиенија*. Споменатите наставки во нашиот јазик се среќаваат во македонските ракописи уште од средниот век.

Туѓа е и наставката *-и* кај имињата од женски род кај примерите како *Калиоџи*, *Мелџомени*, *Елени* и сл. Овие имиња во македонскиот имаат наставка *-а* и гласат: *Калиоџа*, *Мелџомена*, *Елена* и сл.

Тука некаде се поместува и женското лично име *Сања*. Според објаснувањето на родителите, се работи за крштевање според името на една од бабите: *Сана* од *Александра* (велат: *за да дејствува ѝомодерно*). Очигледно не се водело сметка дека тоа име е карактеристично за туѓ јазик и дека е непознато на овие простори (не се знае дека кај нас галовните форми не се образуваат со смекнување на согласките, туку со јасни деминутивни суфикси).

Во последно време кај македонските презимиња забележуваме отстапувања кај наставката за женски род. Тоа е во спротивност со нашата норма и би било добро да се каже пред јавноста. Не може некој да се именува со женско име и презиме од машки род како *Вида Трајковски*, *Јасмина Миронски* и сл. Се знае дека во македонскиот јазик пре-

зимето ги познава родовите и затоа именувањата треба да бидат *Вида Трајковска*, *Јасмина Миронска* итн.

4. Убаво е кога би можело да се дејствува на свеста на нашиот човек да не измислува имиња и насила да не прави неприродни конструкции (имаме имиња на деца образувани од првите букви на нивните родители).

5. Можеби треба да се размисли како да се сугерира официјалните имиња да немаат изразита галовност (како *Мијалче*, *Стијанче*, *Рубинчо* и др.) туку формите да бидат без стилска конотација.

6. Добро е имињата да бидат ослободени од каква било идеологизација (*Стијалин*, *Тишо*, *Насер* и сл.).

7. Во говорниот јазик многу се грешат во акцентирањето на имињата, па *Билјана* е *Билјана*; *Лилјана* е *Лилјана*; *Маринко* е *Маринко* и сл. Доза на толеранција треба да постои, но само кога акцентот има диференцијална функција и кога се совпаѓа со оној на дијалектот.

8. Се грешат и во изговорот на некои гласови како што е македонското полумекое *љ*, бидејќи во македонскиот јазик нема разлика по звучност меѓу *Л* и *Љ* пред предните самогласки *е* и *и* и пред сонантот *ј* (затоа *Лилјана*, *Билјана*, *Смилја* се пишуваат погрешно како *Љилјана*, *Биљана*, *Смиља* итн.).

УПАТСТВО ЗА КОРЕКТНО ПИШУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИТЕ ИМИЊА И ПРЕЗИМИЊА

Сведоци сме на неправилно пишување на имињата и презимињата.

1. Се грешат при употребата на буквата **Љ** и погрешно се пишува името *Љилјана*, наместо *Лилјана*. Тоа подразбира дека **Љ** се пишува само пред самогласките *А*, *О* и *У*, пред согласки и на крајот на зборот: **Љубица**, **Дељо**, **Иљо**. Ако пред групата **ЉА** стои самогласка, **Љ** се предава како **ЛЈ**: сп. **Ралја**, **Лилјана**, **Билјана**, **Смилја**, а никако **Раља**, **Лиљана**, **Биљана**, **Смиља**.

Пред сонантот **Ј** никогаш не се пишува **Љ**. Сп. **Велјан**, **Силјан**, **Смилја**, **Билјана**, **Лилјана**.

2. Се грешат и при употребата на буквата **Ј**, бидејќи буквата **Ј** не се пишува меѓу две самогласки, ако е втората самогласка **И** (**Каин**, **Воин**, **Стоилко**, **Стоимир**, **Краимир**),

пред Е на почетокот на името (**Елена, Евица**) и кога се наоѓа меѓу самогласки (**Влае, Брае, Рае, Крае**). Исто така **Ј** не се пишува меѓу самогласките **и** и **о** (**Марионка**, а не Маријонка), во самогласни групи во кои на второ место е **О** или **У** и пред наставката **-СКИ** (**Илиевски, Илновски; Димитриовски, Кадировски, Макариоски**; значи никако Илијевски, Илијовски, Макаријоски).

Меѓу самогласките **И** и **А** секогаш се пишува **Ј** (**Марија, Евгенија, Спасија, Уранија**, никако **Мариа, Евгениа** и сл.) како и меѓу самогласките **О** и **А** (**Зоја, Бојан, Стојан**).

3. Се греша и при употребата на буквата **s**, па имињата **Свездана, Свездан и Свонко** погрешно (под влијание на друг јазик) се пишуваат **Звездана, Звонко** и сл.

4. Една од најкарактеристичните гласовни промени во македонскиот јазик е **едначењето по звучност на согласките** (според втората согласка). Според тоа правило, и во македонската антропонимија доаѓа до измени при изведувањето на имињата. Така, личното име **Раде** од **Радомир** во изведената форма со суфиксот **-ко** станува **Ратко**; **Владо** од **Владимир** станува **Влатко**; **Наде** > **Натка** (значи **д>т** пред **к**). По тој принцип и **Љубе** во деривувана форма со суфиксот **-чо** е **Љупчо** (**б>п**), **Драго** во изведена форма со суфиксот **-че** станува **Дракче** (**г>к**), **Божо** со суфиксот **-ко** е **Бошко**; **Дражо** > **Драшко** (**ж>ш**).

*** **

Бидејќи споменатите примери за несоодветна употреба на македонските имиња и презимиња се врз основа на сознанија добиени

низ долгогодишното работење на полето на македонската ономастика, а не се базираат на систематски проучувања на сегашните состојби, како заклучок предлагам:

- да се овозможи прибирање на личните имиња и презимиња од административните служби на нашата Република, т.е. да се побара од Министерството за внатрешни работи и од Министерството за правда да му ги стават на располагање на Институтот за македонски јазик податоците од нивните регистри на имиња;

- добро е преку Советот за радиодифузија да се искористат записи од електронските медиуми. Тие ќе послужат за следење на нашиот говорен јазик.

Убаво би било овие препораки да стигнат до целокупното население во Македонија. За таа цел би требало да се осмислат методите на дејствување. Најдобро е да се дејствува преку образованието и преку други активности надвор од образованието во коишто младите се активни и пасивни учесници (спорт, култура итн.).

На крајот, неопходно е со препораките за правилно пишување на македонските имиња и презимиња да се запознаат луѓето во административните служби што први го запишуваат името (популарно наречени **матични служби**) со прирачник или помагало наменето за нив.

Марија Коробар-Белчева

ФИРМИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ОД ЈАЗИЧНА ГЛЕТНА ТОЧКА

Имињата на фирмите се дел од т.н. **вторични сопствени имиња**, наспрема **примарните или основните**: личните, географските и временските. Општа особеност на вторичните сопствени имиња е дека тие не само што означуваат определени објекти, установи, организации, како и резултати од човековиот творечки труд - туку и значат, а се делат на **именувања** (на пример: *Организација на обединетите нации*; *Амбасада на Италија во Република Македонија*; *Министерство за култура на Република Македонија* и сл.) и **именувања со крштевање (наслови)**, на пример: *Филолошки факултет* „Блаже Конески“, *ресторан „Далба“*, *списание „Литературен збор“*, *роман „Разбој“* и сл.

За втората група вторични сопствени имиња треба да се каже дека насловите, т.е. деловите под наводници добиени како резултат на акт на крштевање треба да се во врска со содржината на творбата, или со карактерот на списанието, или пак со дејноста на установата, на објектот и сл. Освен тоа, самиот наслов не е доволен да го определи целосно објектот или творбата („*Лейница*“ може да биде: расказ, песна, рибарница, ресторан итн.), па затоа е обично придружен од општа именка што доточнува, определува за што станува збор (во случајов: *ресторан „Лейница“*).

Треба, освен тоа да се има предвид дека процесот на крштевање е сложен и дека неговиот резултат (името, насловот) е во тесна врска со сфаќањата, образовното и културното ниво и вкусот на тој што го дава, но исто така и во тесна врска со општествените услови, така што не само кај личните имиња туку и кај имињата на фирмите можеме да зборуваме и за општи движења (на пример, меѓу најпопуларните машки лични имиња во 70-тите години спаѓаше личното име *Гоце*, а сега-*Александар* и *Филип*; потоа, висок е процен-

тот на туѓи женски лични имиња, како *Елизабета*, *Жаклина* и сл., а кај имињата на фирмите, по *Текс* се појавија неколку на *-текс*: *Биологикс*, *Гоикс*, *Нокаикс*).

Општествените промени во 90-тите години доведоа, меѓу другото, до масовно отворање на мали објекти со самостојна, приватна дејност, кои требаше, меѓу другото да бидат именувани. Масовноста можеби доведе до извесно отсуство на контрола на начинот на именувањето, и тоа не само од јазична гледна точка.

Современата, инаку прилично сложена состојба во поглед на именувањето на фирмите во Република Македонија не треба да се разгледува изолирано од соодветните состојби пред сè во источноевропските земји, но и во Европа земена во целост. Имено, испитувањата вршени во овие земји покажуваат извесни сличности:

- Во сите земји каде што не се зборува англискиот јазик се чувствува - помалку или повеќе изразено - влијание од овој јазик; освен тоа, се чувствува и влијанието од соодветните (пред сè американски) манифестации на начинот на животот и на материјалната култура.

- Во рамките на некои специфични дејности и производи доаѓа до израз и присуството на елементи од италијанскиот, францускиот и германскиот јазик (се разбира во земјите во кои не се зборува на овие јазици).

- Во источноевропските земји во кои е официјално писмо кирилицата се забележува навлегување на различни видови латиница, особено во фирмите и рекламите и со тоа се стеснува сферата на употреба на кирилицата.

ИМЕНУВАЊАТА НА ФИРМИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (СПОРЕД ДЕЈНОСТИТЕ)

Фирмите и натписите спаѓаат во општествените кодови. Нивната улога е да ја означат, да ја одбележат положбата на единката во групата или на групата во заедницата. Фирмите и натписите се конвенционални знаци добиени преку логичкото или афективното искуство. Логичките знаци упатуваат на местото на единката во групата или на групата во политичката, економската и институцијската хиерархија и организација. Производ на афективното искуство се оние знаци кои ги изразуваат чувствата на единката кон групата или кон други единки. Општо земено, фирмите и натписите ја определуваат припадноста кон определена општествена или економска група.

Брзиот економски и технички развиток предизвика големи општествени промени во Република Македонија. Со преминот кон пазарното стопанство се создаде можност за отворање на приватни фирми и организации. Се смета дека во Македонија се евидентирани над 70000 фирми. Постои голема разновидност во дејноста и во именувањето на фирмите. Заради покомплетен преглед на состојбите во однос на фирмите и на натписите во Република Македонија решивме да дадеме кус преглед на дел од евидентираниите фирми групирани според определени основни дејности.

Имиња на фирми од областа на прехранбената индустрија

1. Производство и преработка.

Овде се среќаваат следните именувања:

а) според местото на фирмата: *ЗИК Куманово, ЗИК Кочанско ѓоле, ЗИК Прилеп, ЗИК Тейово, ЗИК Кичево, ЗИК Радовишко Поле, Тиквеш АД Кавадарци.*

б) наслови што го сигнализираат карактерот на објектот: *Жиџо Вардар, Жиџо Ориз, Жиџо Лукс, Жиџо Сџирмица, Жиџо Македонија, Жиџо Полож, Жиџо Скојје, Жиџо-мел ДОО Куманово, Пекарница Маки, Пекара Роса, Пекара Сомуно, Пекара Ан-Бла, Пекара Македонија, Пекара Прешевски, Фурна Диме.*

Забележливо е дека кај термините *фурна, ѝекара, ѝекарница*, во најголемиот број

случаи се среќава именувањето *ѝекара*, па *фурна*, а терминот *ѝекарница* го сретнавме во многу мал број именувања.

в) наслови од имиња: *ЗЗ Блажо Сандев, Диме, Калешоски-комерци, Млин - Сџојчев, Сџевче, Тимо, Живко Брајковски, ЗЗ Кочо Рацин, Блажџ Горев, Чеде Филиповски, Ѓорѓи - ѝром.*

г) наслови од датуми: *6-џи Ноември, 1-ви Мај, 4 Ноември.*

д) наслови што се семантички поврзани со дејноста: *Виџаминка АД, Agroprod АД, Исхрана, Деликаџес - Тейово, Злајџен Клас, Клас, Градинар, Круша, Овошџаркооџ, Шамџињони, Марџиџан, Црн Бик* (преработка на месо).

ѓ) наслови без семантичко поврзување со дејноста (во овој случај никако не може да се открие дејноста на фирмата според насловот, па нужно е таа да се даде како дополнителен коментар): *Еуроинвест АД*, (производство на леб, бели печива, месо и сувомесни производи), *Макори* (пекарство, млекарство, фарми на кози), *Aleksandar - Inter Impeks* (производство на леб и бели печива), *Елком - Комерци* (производство на леб), *Мак - Invest* (производство на тестенини), *Nik - kom DOO* (пекарница), *Мейџора* (откуп и преработка на овошје и зеленчук), *Proimpeks - Iroz Prespa AD* (фабрика за преработка на овошје и зеленчук), *Denar Trejd Plezir* (производство на бисквити), *Елас-А*, (производство на масло за јадење), *Ino Spektar* (производство на сокови и минерална вода), *Марил* (откуп на полжави).

2. Трговија со прехранбени производи:

а) најчесто се среќаваат наслови во кои се содржи име или прекар: *Аџико и Нристина Трејд, Баки, Бубе Комерци, Ванчо Комерци, Гоџе Пром, Дани Пром, Дуло Комерци, Зорче Комерци, Ивана Комерци, Иџе Имџекс, Каџина Комерци, Леон и Миџко, Ljuan Komerce, Миле - Л - Комерци, Nada merkur Eksport Doel, Наџи Комерци, Норе.*

б) во насловите од овој тип дејности најчести се компонентите *комерци* (*Вардар Комерци, Весел Комерци, Визиа Комерци, Клаџа Комерци*); *комџани* (*Agroprom - Kompani, Бабуш Комџани, Ват Комџани*); *џрејд* (*Ces Trejd, Unitrejd, Tvins - Trejd, Хрисџина Трејд, El Tikves Trejd, Акарџко Трејд*); *ѝром* (*Балкоѝром, Боби Пром, Брзоѝром, Kis & Trpce - Prom*); *ѝромеџ* (*Бани Промеџ, Тамџиш - Промеџ ТП, Паџифик Промеџ*)

Во однос на употребата на наведените компоненти, може да се заклучи дека најчесто се среќаваат *комерци, комџани и џирејд*, во мал број примери може да се сретне компонентата *џромејџ*.

в) во овој вид дејност може да се сретнат и наслови од типот: *Бесна кобила* (трговија со прехранбени производи), *Dermateks* (прехранбени артикли), *Дилара*, *Ексџира Гром* (промет со сувомесни и млечни производи).

Имиња на фирми што се занимаваат со издавачка дејност:

а) фирми со кои се упатува на основниот карактер на дејноста: *Македонска книџа*, *Наша книџа*, *Биџолски весник*, *Нова книџа*, *Просвешџно дело*, *Сџоџански весник*.

б) наслови во кои се содржат имиња, презимиња и прекари: *А.С. Цвешиновски*, *Aleks*, *Александар & Александар*, *БИД Мисирков*, *Жаки ПП*, *Шџирк*, *НИП Ѓурџа*.

в) наслови што се семантички поврзани со дејноста: *Авџоџрес*, *Екоџрес*, *Intea Pres*, *Инфоџрес - Скоџје*, *Кулџура*, *Лоџос - А*, *Мак Публик*, *Мисла*, *Екоpres Magnaseken*.

г) наслови што не се семантички поврзани со дејноста: *Alter*, *Амико*, *Асџор ДОО*, *Берин*, *Gaudeamus*, *Заман*, *Zojder*, *IDC -93*, *Legat ДОО*, *НИП Кодра*, *НИП Леуди - Л*, *Ultimejd Produkcija*, *Фаусџџ*.

Имиња на фирми за конфекција, обувки, теписи, постелнина:

а) најчесто се среќаваат сложени наслови со компонентите: *џтекс* (*Bitolateks Holding*, *Veteks AD*, *Goteks ТК*, *Ana - teks.*, *Golden teks М.К.*, *Deteks*, *Evroteks*, *Multi Tekс*, *Нокаџтекс ТК Нонча Камшиова*); *комерџ* (*Бебе - Комерџ*, *Delta Комерџ*, *Eldorado - Комерџ*, *Коноџ Комерџ*, *Нешвил Комерџ*, *Џо Комерџ*); *комџани* (*Беба Комџани*, *BIS Котрапи*, *PВ Котрапи*); *комџаниџа* (*Комџаниџа Димовски*, *Масфџџ - Комџаниџа*).

б) наслови од имиња, презимиња и прекари: *Герас Цунев*, *Вера Јоџџџ*, *Кимико Кирил Миладинов*, *Мирка Гинова*, *Килимара Вера Јоџџџ*, *Снежана*, *Aleksandar*, *Sanda*, *Ivica i Lars Ink Korporate*, *Aleksandra's*, *Александра 91*, *Бобана*, *Димовска Славиџа ДООЕЛ*.

в) наслови што содржат елементи од името на државата: *Makoteks*, *Leda Mak*, *Mak-trade - London*, *Мак-џроџрес*, *Mak Trend*, *Sintemak*, *Маквардар*, *Македонски вез*, *Mak - Reform*; *Mak Pelteks*.

г) имињата на бутиците најчесто се преземени од други јазици и во најголем број случаи се предадени во оригиналната верзија, или пак на латиница: *Artemida*, *Bella*, *Golden - Gejt*, *Kala*, *Londza*, *Lorenco - S*, *Mavis*, *Fokabo*, *Beatina*, *Big Star*.

Имиња на фирми што се занимаваат со туризам

1. Туристички агенции:

а) насловите од овој вид дејности најчесто се сложени со компонентата *џурс*, *џур*, *џурисџџ* (*Евроџа џурс*, *Џезо Турс*, *Делџа џурс*, *Охридџурисџџ*, *Isidor Tours*, *Europe turist*, *Skopje Turs*, *Ilves Tours*, *Aurora Tours*, *Airtours*, *Nehar tours*, *Viptours*, *Pela tours*, *Iskra tours*).

б) во овој вид дејност се среќаваат најголем број наслови на латиница: (*Fra - Ma*, *Oskar MB 95 & Olimpik (travel agency)*, *Diplomatic travel Regina*, *Kinissi (tour operator)*, *Vardar Ekspres*, *Travel Agency Aleksandar*, *Artemis*, *Ledilajk*, *Tujmada*, *Nikex*, *Globus international*, *Zonik tours*, *Camellia tours*, *Via-Tours*). Кирилицата е употребена само во некои постари туристички агенции како *Т.А. Млаз*, *Полеџџ*, *ЈСП Турс*, *Пуџџџџ-Охрид*.

2. Хотели и мотели:

а) наслови што укажуваат на местото на објектот: (*Моџел Пешина*, *Моџел Слив*, *Хоџел Биџола*, *Хоџел Дрим*, *Хоџел Мрдаџа*, *Хоџел Банско*, *Моџел Карабунар*, *Моџел Каџџланово*).

б) наслови што содржат географски поими, но не се однесуваат на местото на објектот: *Моџел Бриони* (Тетово), *Хоџел Белџрад* (Охрид), *Хоџел Беоџрад* (Струга), *Хоџел Јадран* (Скопје), *Хоџел Скоџје* (Струга).

в) општи именки употребени како симболи: *Моџел Лебед*, *Моџел Ловеџ*, *Моџел Парк*, *Моџел Починка*, *Хоџел Бисер*, *Хоџел Бореџ*, *Хоџел Галеб* (Струга и Дојран), *Хоџел Панорама*, *Хоџел Лав*, *Хоџел Лиџа*, *Хоџел Крисџџал*, *Хоџел Амбасадор*, *Хоџел Молика*.

г) наслови преземени од други јазици: *Хоџел Асџор, Хоџел Belvi, Хоџел Grand, Хоџел Еџинал, Хоџел Есџераниџо, Хоџел Kontinental, Хоџел Rezidens, Хоџел Riviera, Хоџел Termisa, Хоџел Union, Хоџел Mc Donald-s.*

д) името на државата се среќава како наслов на десетина објекти од ваков вид и тоа во Велес (*Моџел Македонија*), во Скопје (*Хоџел Македонија*), во Битола (*Хоџел Македонија*), во Берово (*Хоџел Македонија*), во Крива Паланка (*Хоџел Македонија*), во Делчево (*Хоџел Македонија*), во Тетово (*Хоџел Македонија*).

Во поголемиот број случаи на хотелите и на мотелите стојат фирмите со двете писма: и кирилица и латиница. Само со латиница се одбележани насловите преземени од други јазици.

3. Кампови и одморалишта:

а) најчести се насловите со географски поими кои укажуваат на местото на објектот: *Авџокамџ Ачикоџ, Авџокамџ Градишџе, Авџокамџ Елешеџ, Авџокамџ Каџланово, Авџокамџ Треска, Деџско одморалишџе Водно, Деџско одморалишџе Голак.*

б) насловишто упатуваат на организацијата во чија сопственост е соодветното одморалиште: *Одморалишџе Алкалоид, Одморалишџе Граниџи, Одморалишџе Макошџед АД, Одморалишџе Жиџо - Лукс, Одморалишџе Макошџекс.*

в) наслови од имиња и презимиња: *Авџокамџ Андон Дуков, Деџско одморалишџе Миџе Боџоевски, Деџско одморалишџе Сџрахил Андасаров, Деџско одморалишџе Шула Мина, Одморалишџе Раџко Миџровиќ.*

Имиња на фирми за мебел, порцелан и керамика:

а) Наслови со кои се упатува на карактерот на објектот: *Треска мебел, Анџроџраџа, Евро-мебел, Меблик, Технотобел, ТТ Мебел; Jugodrvno Komerc, Meblo Dizajn, Meblo Mak, San Mebel, Slovenijales Mebel, Вујото Dizajn.*

в) наслови со рекламна функција преземени од други јазици: *МС Милсон, Art Aqua, Damit, Blansi, Rojal D, Gemaks, Lanterna, Casa Italia, Marconi, Savelo, Mobilarte AD.*

г) наслови од имиња: *Сџоличара Аџе, Fatina, Boki San, Veli - Komerc, Десџина, Ефремов, Savric - Moka International, Мебел - Цуне.*

д) наслови добиени од слоговни и буквени скратеници: *Диер, Симаќ, Дам-ќом, Беќамџ, Ste - Mar, Stil Kom, Stil - RV, Flok - Teks, Ki-Em.*

Имиња на установи за здравствена заштита

1. Здравствена заштита:

а) поголем број амбуланти и здравствени домови се именувани според местото каде што се наоѓаат: *Амбулантиа Маџари, Амбулантиа Велес, Здравсџивен дом Неџоџино, ЗО Амбулантиа Сарај.*

б) најголем број приватни ординации се наслови од имиња, презимиња и преќари: *Д-р Баџо, DR Aleksandar, DR Jeni PZO, Д-Р Дечев, Д-р Манчевски, Д-р Мијалќе Андоновски ПЗО, Д-р Румјанќа Пана Ташќовсќа; ЗО Наум Василевски - Овќароџ.*

в) во сложените наслови на приватните клиници се среќаваат следните компоненти: *медика (Evromedika, Ehomedika, ZO Lilison Medika, ZO Medika - во: Струмица, Прилеп, Кавадарќи, Струга, ЗО Гино.медика, Јуџо Фер - Медика, Oftaltomedika, Неуромедика, Промедика), денџи, денџал, денџо (Денџал Сџудио, Dentalmedikus, Dentolab, Deteldent, ЗО Арќоденџи, Ljubodent, Vivadent, Vita Dent, Dent - Art, Dent - A - Mak, Тимовиденџи, Hami - Akudent, Караденџи).*

2. Аптеќи:

а) наслови според определени датуми: *Аџџеќа 30-џи Ноември, Аџџеќа 11-џи Сеџтември, Аџџеќа 1 Мај, Аџџеќа 7-ми Ноември (Боџданќи), Аџџеќа 7 Ноември (Гевџелија), Аџџеќа 4 Ноември, Аџџеќа 9-џи Ноември.*

б) наслови од општи именќи употребени како симболи: *Аџџеќа Здравје (Радовиш и Скопје), Аптеќа Nirvana, Аџџеќа Здравец, Лаванда, Мелем, Menta, Росица, Херба, Мајќина дуџица, Канџарион.*

в) наслови од имиња: *Аџџеќа Злаџа, Аџџеќа Kamelija, Аџџеќа Кеџрин, Аџџеќа Мери, Аџџеќа Невена, Софија, Теа, Tilia, Лозанќе - џромеџ.*

г) сложени наслови добиени со компонентите: *лек (Altealek, Био лек, Лек Еќсклузив, Farma lek, Oskar - Lek, Farmakom - lek,*

Македонијалек, Рејлек) и фарм (Magnofarm, Маја Фарм, Снежана фарм, Velefarm, Hedera Farm, Farmakom).

јазици (Verviko, Viktorija, Вучко Комјани, Kenvud, Sent Fanurija, Sirius -EG DOO, Skak Trejd, Flekom).

* * *

Моторни возила

1. Продажба на возила:

а) сложени наслови добиени со компонентите: **авџо** (Avto - Adrija, Avto Bina, Avtobavarija, Avtomak - Trejd, Avtoprogres, Avtopromet, Avtoreklam, Avtocentar; Мак-Авџо); **ауџо** (Auto - Esa, Auto Kar, Auto -MB, Automakedonija, Automobile SK, Макауџо, Ауџоџромеј, Autotrejd, Ауџоџрџовија, Autotrade, Korea Autotrade, Sa-Bo Auto); **кар** (Gold Kar, Евро-кар, Маккар).

б) наслови според познати марки или производители: Засџава - џромеј, Kia Ihlas Motor, Ladamak, Polonez auto DOO, Renomak, Suzuki Opel autotrade d.o.o., Opel Start - Ohrid);

в) наслови со различни мотивации: Сџекџар, Балка Ексим, Сосџи, Моџосџорџи, Аркс, Моџо сџорџи, Bomak international, Euro Tehnika, Asiba & MG, Mahima L.t.d., Solid (Skopje), Flexo, Presto, Cilaz, Borozan, El & De)

2. Продавници на автоделови за лесни моторни возила:

а) сложени наслови добиени со компонентите: **авџо** (Авџо - змај, Авџо Кеџ, Avtostar, Avtomontana); **ауџо** (Auto As, Ауџо - В'коџи, Ауџоза); **мак** (Мак Autokomerc, Mak Impex AD, Мак - Rekord 96, Мак Туџар, Makdrajv, Makedo dizel motor, Makjunior, Makston).

б) наслови според познати марки или производители: Fiat, Golf, Uno, Favorit, Lada - Komerc, Ford - Komerc.

в) Наслови од општи именки со рекламна функција: Баџаџела, Суџер Сџарџи, Торџедо.

3. Рентакар

Најчесто се насловите на латиница, без никакво упатување на дејноста, како на пример: Anifi, Astex auto trade, #1 Club, Avis.

Продавници за детски играчки

Меѓу насловите на продавниците за детски играчки не може да се сретне употреба на домашна лексика. Скоро сите продавници се именувани со наслови преземени од други

Според дадениов преглед и според увидот што го имавме во другите фирми и натписи низ целокупната територија на Република Македонија може да се изведат неколку општи заклучоци.

⇒ Во однос на употребата на лексиката евидентна е разновидноста од лексички слоеви што се присутни во именувањето на фирмите и на натписите од различни видови дејности. Турцизмите како поархаична лексика се застапени во многу ограничен број примери од типот: Аџа, Тајфа, Албајрак, Б-Ц Дукаџи, Софра, Дукаџи - Комјани. Од домашната лексика, во насловите, најчеста е употребата на општи именки во рекламна функција: Најредок, Побеџа, Полеш, Слога, Слобода, Услуга. Честа е употребата и на именките како наслови-симболи: Бисер, Гром, Изџрев, Круна, Плеџенка. Определени фирми се именувани и според дејноста што се извршува: Ваџар, Гуйсар, Градежник, Снабдиџел. Често се среќаваат и комбинации од типот: Јавор Пром, Боја Комерџ, Срна Комерџ, Кожа Пром, Книжар Промеји.

⇒ Голем е бројот на фирми кои се именувани со странска лексика. Во сите случаи тие се предадени на латиница, но често се забележуваат и неправилности во однос на транскрипцијата: Underground, Buti (Byti), Vivant, Magic, Twins, Jurnar, Juvelir, Вокар, Дуџа, Муња.

⇒ Насловите на определени фирми се составени и од именски групи кои се употребени: а) со семантичка поврзаност со дејноста Бел Камен (производство на мермер), Бел Мерџедес (такси служба), Сиџурен волан (авто-училиште), Сџара Месара (месарница), Чисџоџа и Зеленило (комунална организација); Црн Бик (месарница); б) именски групи со симболична употреба Злаџен Кебаџи, Злаџен Род, Злаџина Рака, Злаџино зрно, Мирен Сон, Нов Живоџи, Плава звезда, Црвена ружа. Во овој вид на наслови голем е бројот и на фирми преземени од други јазици: Bella Dona, Bruder Hen, White House, Vita Brevis, Get - Redy, Gold Car, Casa Italia, Natural Herbs & Flowers.

⇒ Голем број наслови на фирми се изведени од имиња, презимиња и прекари. Личните имиња во најголем број се среќаваат во

фирми што се занимаваат со малостопански дејности, како што се приватни продавници, бутици, приватни ординации и сл. Во некои случаи се јавуваат различни фирми со исто име, што доведува до проблеми во однос на дефинирањето и на препознавањето на фирмата. Така на пример, личното име *Денис* е употребено во девет фирми, *Билјана* во шест, *Зоки* во пет, *Боби* во четири итн. Личните имиња во некои случаи се употребуваат и како основа за добивање сложени називи: *Ана Фарм*, *Angelo-Trans-Komerc*, *Маја Фарм*, *Ане - Инженеринџ*, *Веле Економика*, *Veliu Komerc*, *Даре Прометџ*, *Димитиј Комерц*, *Жаре Монџ*, *Зафир Пиканиџ*, *Mario Kompani*, *Fata Komerc*. Името и презимето како наслов на фирмата се најчести кај приватните медицински ординации. Ваквото именување е присутно скоро во 85 % од фирмите што се занимаваат со овој вид дејности. Според нашите проучувања, со имиња и презимиња на историски личности се именувани 80 фирми низ Република Македонија. Тоа се најчесто имиња на училишта, текстилни и прехранбени фабрики, поголеми индустриски објекти, а во некои случаи и на земјоделски задруги. Најчесто се среќаваат имињата: *Гоце Делчев* (во девет именувања), *Јане Сандански* (5), *Јосиф Броз Тито* (9), *Моша Пијаде* (3), *Никола Карев* (3) итн. Во поново време се забележува тенденција за преименување или „осовременување“ на насловите добиени според имиња на историските личности. Во тој случај доаѓа до целосно губење на семантичката врска на новата фирма со името. На пример: *Годел* = *Гоце Делчев*, *Ко - Ра* = *Кочо Рацин*, *Кимико* = *Кирил Миладинов*, *Нокаџекс* = *ТК Нонча Камишова*.

⇒ Скратувањето како појава е присутно во голем број фирми. Ваквите именувања се јавуваат во неколку форми: а) буквени скратеници: *БМК*, *ДБ*, *Е.Л.И.Н.Г.*; б) буквени скратеници како компоненти од сложена: *Б.Б. Прометџ*, *ВБ - Тула*; в) слоговни скратеници: *Ан-И-Та*, *Бо-Ма*, *Бо-Ми*, *Ве-Го*, *Да-Са*, *Де - На*.

⇒ Можеби најголем е бројот на фирми кои претставуваат сложени со најразлични компоненти кои можеме според значењето да ги поделиме на две големи групи: а) со компоненти кои укажуваат на географската положба: **мак**, **македо** (според нашата евиденција 70 фирми), **евро** (10 фирми - *Евро Тим*, *Евро - Харџ*), **еуро** (28 фирми - *Euromilk*, *Еуро*

меџал), **југо** (24 фирми - *Југомонџажа*, *Јукан*, *Јуком*); б) со компоненти кои укажуваат на видот и обемот на дејноста: **комерц** (79 фирми), **компани**, **ком**, (98 фирми), **трејд** (173 фирми), **пром(ет)** (42 фирми), **турс** (26 фирми), **дент** (32 фирми), **медико**, **медика** (17 фирми), **фарм**, **фармако** (12 фирми) и сл.

⇒ Голема разновидност постои и во фирмите што ги добиле своите наслови според географски имиња. Во однос на бројноста најчесто се среќава името *Македонија* (според нашата евиденција во 153 фирми), *Вардар* (во 26 фирми), *Балкан* (во девет), *Водно* (во осум). Голем е бројот на фирмите кои се насловени според географско име што не упатува на местото на објектот, туку укажува на некоја субјективна врска на сопственикот или на потеклото на производите за трговија. На пр: *Бразил Кафе*, *Венеција*, *Texas - Kompanu*, *Eldorado - Komerc*, *Нешвил Комерц*.

⇒ Забележителното присуство на странска лексика во фирмите во Република Македонија несомнено доведува до низа поместувања во граматичката структура на македонскиот јазик. Како илустрација во овој случај би ги посочиле следните примери: а) замена на сврзникот **И** со знакот **&**, и негово постепено истиснување од фирмите - *АВ Travel & Tours*, *Андро & Јуниор*, *Бо & Ко*, *Оскар & Скара Турисџ*, *T & M*; б) засилување на продуктивноста на суфиксите - **инг** *Градинџ*, *Инженеринџ*, *Инвестџинџ*, *Койинџ*, *Консалџинџ*; **-екс** *Грандекс*, *Димекс*, *Јанекс*; **-икс** *Економикс*, *Хемикс* итн.

ОТСТАПУВАЊА ОД СТАНДАРДНО-ЈАЗИЧНАТА НОРМА ВО ИМИЊАТА НА ФИРМИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Како што беше кажано погоре, а според неофицијални информации, во Република Македонија има над 70 000 регистрирани фирми. Во согласност со законските прописи тие се евидентирани во Заводот за статистика на македонски јазик и се запишани на македонска кирилица.

За потребите на Советот за македонски јазик во врска со именувањата на фирмите во Република Македонија официјално беше побаран службен регистар на фирмите, но од надлежната институција не стигна никаква повратна информација. Описот што следува

е направен според деловниот телефонски именик *АБВ на македонскојо сѝојансѝиво* на фирмата ИДЦ - 93 (петто издание, април 1998), како единствено достапен (иако не и најсоодветен) информатор за односна проблематика. Во него се наведени околу 30 000 фирми (што значи дека на увидимавме помалку од половина од фирмите во државава). Каталогот е подготвен од екипа на ИДЦ - 93 (автор Мирче Горески, 33 соработници) и е конципиран од два дела. Во првиот дел фирмите се наведени според територијална припадност (град, општина каде што е седиштето на фирмата, азбучно), а во вториот дел тие се класификувани и распоредени според карактерот на дејноста што ја вршат..., на МАКЕДОНСКИ и АНГЛИСКИ јазик, а не според тоа како се регистрирани во Заводот за статистика“ (како што се вели во упатството за користење на именикот). Веднаш треба да одбележиме дека во овој дел е употребена **само** латиница, и тоа српска/хрватска, за нас сосем неочекувано, со што се појави непремостлив проблем: како да се провери веродостојноста на податоците; во многу случаи остана отворено прашањето која од двете варијанти (кириличната или латиничната) е вистинската, т.е. која од нив е истакната „на теренот“.

Како во секое деловно-комерцијално издание, во именикот е оставен простор и за реклама на фирмите. Според тоа како се претставени фирмите може да се согледа дека постои голем расчекор меѓу формално-правната и фактичката состојба во истакнувањето на фирмите. Во поголемиот број случаи што ги регистриравме во именикот, во рамениот простор за рекламирање на фирмата наспроти кириличната верзија се јавува и нејзиниот заштитен знак (лого), кој е отпечатен на латиница (во некои случаи и на друг јазик). Од ова со голема доза на сигурност можеме да заклучиме дека тој знак (симбол) е токму така и истакнат на јавните простори, со што се покажува и контрадикторноста на нашата реалност во однос на ова прашање.

Нас нè интересира повеќе како е некоја фирма истакната во јавноста, иако не е неважно и како е заведена во службените акти.

Материјалот е разгледан од неколку страни:

- употребата на писмата, вкрстувања, недоследности;

- употребата на други јазици, преземени имиња, наслови, адаптации;

- значенската страна на фирмите, врска-та меѓу именувањето и дејноста, (не)јасности во именувањето;

- правописната страна; можните влијанија за отстапување од нормата; некои нови моменти; состојбата со бележењето на кратенките, комбинации.

Сметаме дека со овој пресек ќе покажеме некои од почестите и мошне раширени белези во врска со (не)застапеноста на стандарднојазичната норма во именувањето на фирмите во Република Македонија.

I Употребата на писмата

Во некои деловни области употребата на латинично писмо се подразбира. Општествените и стопанските текови упатуваат на постојано отворање кон светот, комуникација, соработка. Фирмите што соработуваат со странство имаат потреба за олеснување на комуникацијата и во таа смисла ја претпочитаат латиницата како попрактично решение. Дејностите како: надворешна трговија, угостителство, туризам и сл., потоа мешовитите странско-македонски фирми, застапништвата и претставништвата на странски фирми, како и странските дипломатски претставништва подразбираат двонасочна комуникација и таа, за да се одржи, треба да се воспостави и да се спроведе со заемно разбирање и почитување. Но, според она што можеме да го наречеме фактичка состојба (а веројатно и според расположението на дел од нашите деловни луѓе), не можеме да кажеме дека постојат коректен, достоинствен однос и грижа за нашиот јазик и, се разбира, за македонското кирилично писмо. Се забележува дека бранот на употреба на латиницата ги зафаќа и оние дејности што не се примарно ориентирани кон странство, туку се во функција на задоволување на потребите на нашите граѓани. Во повеќе услужни дејности, во трговијата и во локалното угостителство, во информатичката, како и во некои производни дејности латиницата станува престижен елемент (?) за просперитетот на фирмата.

Без подлабоко навлегување во мотивите за истакнувањето на фирмите на латиница, можеме да разграничиме неколку карактеристични постапки, со кои е загрозен статусот на македонската кирилица.

1. Не е мал бројот на фирми со заштитен знак (лого) на латиница и со именување што е **целосно** предадено со латинично писмо. (За илустрација овде ќе послужат, главно, фирмите што имаат закупено простор за реклама во именикот.)

Латинично лого имаат и некои фирми што имаат подолга традиција, што стопанисуваа и пред неодамна започнатиот процес на приватизација (иако за сегашниот нивни статус, т.е. дали се приватизирани, акционерски друштва или нешто друго немаме прецизни податоци). На пр.: **RUEN** - Кочани, производство на автомобилски делови, **Astibo** - Штип, конфекција, **Amor konfekcija** - Кичево, **Povardarie** - Неготино, производство на вино, **Agroplod Resen** - Ресен.

Одделно треба да се споменат фирмите што го имаат заштитено своето лого, што се сигнализира со познатиот знак ®, иако немаме податоци дали односната фирма има контакти (обврски) со странски партнер/пазар, или, евентуално, дали со ваквото именување, според некои стандарди, се оневозможува присуството и на кирилична паралела: **Zodiak®** - Куманово, производство на чевли, **Vendora®** - Скопје, увоз и трговија со прехранбени производи, **BERIN®** - Скопје застапништво.

Во некои случаи логото на фирмата содржи елементи на латиница, или пак е целосно напишано на англиски јазик: **Experts** - Скопје, производство и продажба на компресорски апарати, **Symbol - Simbol Bitola** - Битола, производство на картонска амбалажа и шпедиција, **LMD LAMIDA & CO** - Кавадарци, трговија на големо, инженеринг услуги, **Bato & Divajn Corporation** - Скопје, графичко-печатарска дејност, **S Team Bates SAATCHI & SAATCHI** - Скопје, **LAND O'LAKES** - Скопје, маркетинг на сточарството и млекарството, **For-LADY** - Скопје, промет со чорапи, **Kamfood** - Скопје, трговија, **River soft** - Скопје, информатичка дејност, **West computing** - Скопје, информатичка дејност, **Right Away export** - Скопје, трговија итн.

Не се ретки ни примерите во кои има елементи од некој друг јазик: **HUR SOY CIVATA** - Скопје (без опис на дејноста), **FRA & Metalkej** - Скопје, **Casa Italia** - Скопје, мебел, **VERO / Веропулос** - Скопје, супермаркет,

SVEMEK / Свемек доел - Скопје, производство на хидраулични и пневматски делови.

Именувањата на фирмата според името/прекарот или презимето на сопственикот се мошне чести. Во некои случаи логото е латинично: **VIKTOR** - Скопје, агенција за недвижности, **ILE-SOFT** - Скопје, информатичка дејност, **Lili-BROKER** - Демир Капија, примарна обработка на дрво.

2. Во многу случаи, покрај заштитниот знак (логото), се јавува и друг придружен текст со кој се даваат некои објаснувања во врска со карактерот на дејноста на фирмата. И во овие дополнителни содржини забележавме недоследности во однос на употребата на писмата. На пример, логото претставува кратенка, а придружниот текст е, всушност, толкување на кратенката и е напишан на македонски јазик, но на латиница: **SOS Specijalna Oprema Skopje** - Скопје, **STOLE-ALARM** - Скопје (алармни системи). Во други случаи, пак, со придружниот текст се посочува некој аспект од дејноста на фирмата (на македонски, латинично): **HERA zdravstvena organizacija** - Гостивар, **LIDER Osvetluvanje** - Скопје, **S Konfekcija Stilon Skopje** - Скопје, **ASIBA Servisen centar** - Скопје, **EN & ES uvoz-izvoz d.o.o. REKLAM** - Скопје, **B Burev komerc uvoz-izvoz** - Скопје.

Неретко видот на дејноста се сигнализира на некој друг јазик, речиси редовно на англиски: **Bomat graphics design & repro studio** - Скопје, **MEGA Auto Parts d.o.o.** - Скопје, **DIPLOMAT Ltd. audio-alarm center** - Скопје, **NOVARTIS PHARMA SERVICES INC** - Скопје итн. Забележавме примери кога кон логото се придружува и некоја препорака, на пр: **Floraskop Skopje (The best choice)** - Скопје.

3. Одделно ќе ги наведеме примерите кај кои логото на фирмата е на латиница, а насловот е предаден со кирилица. (Во некои од примерите можат да се забележат и други јазични недоследности):

V **Викторија-Трејд** - Куманово
NN **Намештај Николовски** - Куманово
P **Прима** - Куманово
VTM **Витема Трејд** - Скопје
Z **ЗАВАР** - Скопје

RD РД-Импекс - Скопје
 TGS Технички Гасови Скопје - Скопје
 TV Технометал Вардар - Скопје
 TW Техновелд - Скопје
 F Фиком - Скопје
 GTI Градежништво, Трговија, Инжинеринг
 - Кавадарци

II Употребата/застапеноста на јазиците

Општ е заклучокот дека е латиницата во замав, а од странските јазици најзастапен е англискиот. Тој има статус на престижен јазик во светски рамки, така што од таа гледна точка не изненадува премногу фактот што и кај нас добива одличен прием, дури служи како еден вид показател за успешноста на некоја фирма. И во делот за застапеноста на писмата беа наведени повеќе примери за непосредно преземање, т.н. некритичко заемање од англискиот јазик, а во продолжение ќе направиме обид да разграничиме неколку почести појави. (Овде не ги земаме предвид претставништвата на странски фирми.)

4. Во одредени случаи логото е напечатено на латиница, но има и кирилична паралела: **BLOOM / Блум** - Винаца, **JI Jemist International LTD - Косани / Џемист Интернационал ДОО** - Кочани, **AS AS 2S / AC & AC - 2С** - Скопје, **V.I.N.T. / ВИ.Н.Т.** - Скопје, **Moding / Модинг** - Скопје, **SEF / СЕФ** - Скопје, **Impuls / ИМПУЛС** - Скопје.

Во некои случаи паралелата не е идентична: **awt / авт Интернационал** - Скопје, **DIMAL SECURITY / Димал Секјурити** - Скопје, **GMM / Г-М & М ДООЕЛ** - Скопје, **MVS / МВС ТЕХНА ДОО** - Скопје, **FRA & METALKEJ / МЕТАЛКЕЈ-ФРА** - Скопје, **NOVUS / Новус-Трејд** - Скопје, **DOM-DIZAJN / ДОМ ДИЗАЈН** - Скопје.

5. Логото е на латиница, има кирилични објаснувања, т.е. доуточнувања: **MI - Модерни Интериери** - Битола, **AV AUTO V'KOT / АУТО В'КОТ** - Кавадарци, **Вт+ Бироматеријал ѝлус** - Скопје, **TOP POINT Детективска агенција** - Скопје, **ZEGIN АПТЕКИ** - Скопје, **IGC Интер Гејт Компјутери** - Скопје, **IS - Интер Скоч 99** - Скопје, **Jovanovski Оптика Јовановски** - Скопје, **DELTA TRADE Производство, Трговија, Услуги** - Скопје, **VN НИГЈА АПТЕКА - ... ARTEMIDA Салон за трудници** - Скопје, **DABAR ГРАДЕЖНИШТВО** - Скопје, **DIMA Шпедиција** - Скопје, **МАКОЅРЕД АД за осигурување** - Скопје итн.

Во некои случаи именувањето е истакнато на латиница, а кириличен е само делот во кој се упатува на обемот на овластувањата: **A.D.I. TRADE Д.О.О.** - Скопје, **GRESHAKE-МАК ДОО** - Скопје, **Interdent® Д.О.О.** - Скопје.

Поспецифични се примерите во кои писмата се вкрстени во рамките на именувањето на фирмата: **Ролетар TONY** - Скопје, **Хотел-Преноќиште VUK** - Скопје, **МАКИ c.d. club** - Скопје, **TV KANAL КОБРА** - Радовиш.

1. Најнапред ќе кажеме дека има примери кога се фирмите целосно предадени на англиски оригинал, без никаква паралела, на пр.: **BUILDING AND METAL TRADE** - Куманово, бетонско железо, **DARK STAR** - Скопје, поцинкување, **UPA ENTERPRISE** - Скопје, градежништво, **FALCO FASHION** - Скопје, конфекција, **TA ORKA HOLIDAYS** - Скопје, **GOLD HOME** - Скопје, заштита на авторски права, **EURO-FOOD LTD** - Скопје, трговија, **EXPERTS** - Скопје, компресорски агрегати, **ROCK BLOCK RECORDS Music shop** - Скопје, **SUN CHEMICAL** - Скопје.

Во одделни случаи се јавува и дополнителната ознака за обемот на овластувањата, но нема никаква паралела или објаснување на македонски јазик: **EMPORIO-TALES ДОО** - Скопје, книговодство, **FUTURA-LINE ДОО** - Скопје, **BIG-BANG ДОО** - Велес, производство на тоалетна хартија и салфетки, **MASTERS GROUP ДОО** - Скопје, компјутери, **SUMMIT MOTORS SKOPJE ДОО** - Скопје, продажба на возила.

2. Вториот тип најчести примери се оние што се наведени со буквално пренесување (транскрипција, или транслитерација) од англиски оригинал. Речиси за сите нив постои отворен сомнеж дека се јавно истакнати онака како што се наведени во именикот. Затоа ќе ги бележиме обете верзии:

GOLDEN GEJT / ГОЛДЕН ГЕЈТ - Битола, модна конфекција (може да се претпостави дека е истакнато: *Golden Gate (?)*),

ВЛЕК I ВАЈТ / БЛЕК И ВАИТ - Гевгелија, трговија (→ *Black & White* (?)),
JES MAJ VEJ TREID / ЈЕС МАЈ ВЕИ ТРЕЈД - Скопје, трговија (→ *Yes My Way Trade* (?)),

BIG BOYS KOMPANI / БИГ БОЈС КОМПАНИ - Скопје, агенција за обезбедување (→ *Big Boys Company*(?)),

INTERSOKS / ИНТЕРСОКС - Скопје, трговија со чорапи (→ *Intersocks* (?)),

МАК-DRAJV / МАКДРАЈВ - Скопје, продажба на резервни делови (→ *Macdrive* (?)),

BLU BEL MARITAJM / БЛУ БЕЛ МАРИТАЈМ - Скопје, агенција за посредување (→ *Blue Bell Marytime* (?)),

AKVARIUS TOTAL PRODAKŠN / АКВАРИУС ТОТАЛ ПРОДАКШН - Скопје (опис на дејноста: адвертајзинг (?)) (→ *Aquarius Total Production* (?)) итн.

Во некои примери се препознаваат елементи од англискиот јазик, но не можеме да бидеме категорични во толкувањето: **ЉУ ДЕЈ КОМПАНИ** (?) - Крива Паланка, увоз-извоз.

Со нагласеното присуство на англискиот јазик (и, аналогно, на англиската абета) се врши огромен притисок врз правописните принципи на македонскиот јазик, што резултира со нови, до неодамна (и) непознати правописни решенија во печатењето и во истакнувањето на фирмите. За нив ќе стане збор малку подолу.

3. Од другите светски јазици на второ место е италијанскиот, а поретко има примери и од германскиот, од францускиот, од шпанскиот итн. Најчесто мотивацијата за ваквите именувања се препознава во карактерот на дејноста. Така на пример, италијанскиот јазик е карактеристичен за некои типични угостителски објекти: **Pizzeria Cosa Nostra** (Охрид), **Pizzeria LA PIOVRA** (Охрид), **Pizzeria MAMMA MIA** (Скопје), но и за дејности од областа на модата, стилот: **FAN DI KARO** (Скопје, бутици), **CASA ITALIA** (Скопје, мебел). Понекогаш мотивацијата се открива по малку заобиколен пат: **VIA-LUCE** (Скопје, светилки), **BELLA / BELA** (Скопје, женска конфекција), **TUTI-FRUTI / ТУТИ ФРУТИ** (Дебар, трговија). Во некои случаи, пак, врската (асоцијацијата) со италијанскиот јазик не е најјасна: **KVATRO / КВАТРО** (Кума-

ново, пијалоци), **BELADON / БЕЛАДОН** (?) (Прилеп, автогуми), **EL KALFA-UNO / ЕЛ КАЛФА-УНО** (Штип, прехрана), **СТЕВИСИМО** (Прилеп, градежни материјали) итн.

Застапеноста на другите светски јазици е релативно помала, но треба да се нагласи дека и тие се среќаваат во некои примери било во изворна форма, било приспособени.

За францускиот најкарактеристично е изворното пишување: *boutique* (покрај *буџик* и поретко: *butik*), но има и други примери: **ТА VOYAGE** (Битола), **БОН МАРШЕ** (Битола, текстил), **МЕЗОН** (Скопје, недвижности), **ВИСАЖ** (Битола, угостителство).

Германски: **BRUDER HENN DOO / БРУДЕР ХЕН ДОО** (Скопје, графички машини), **ŠVARC / ШВАРЦ** (Битола, автобои и лакови), **BAUHAUS / БАУХАУС** (Скопје, дизајн) итн.

Се среќаваат и примери (преземени или по пат на асоцијација) од шпанскиот јазик: **AMIGO / АМИГО** (Скопје, производство на суво тесто), **SANTA-NENA / САНТА НЕНА** (Битола, книговодствени услуги), **EKS-HERERA / ЕКС-ХЕРЕРА** (Прилеп, производство на јамболии).

Во многу случаи во именувањата на фирмите се содржи препознатлив интернационален корен, со извесни модификации: **АСТИБО АД ЕГЗОТИК ДОО** (Штип, конфекција), **ВАРИЈАНТ** (Скопје, текстил), **ИНВЕНТА** (Куманово, конфекција), **НОБЛ** (Скопје, конфекција), **МОНДИЈАЛ ДИЗАЈН** (Скопје, рекламни материјали), **ЛИМИТИДО** (Скопје, опрема за бебиња), **ФУТУРА** (Прилеп, трговија), **СУПЕРИОР ПП** (Струга, трговија), **FINESS / ФИНЕСС ДОО** (Скопје, градежништво).

Треба да се одбележи дека во врска со застапеноста на јазиците на малцинствата во Република Македонија, особено на албанскиот јазик, во практиката сè почесто се среќаваме со еднојазично истакнување на фирми, на штета на македонскиот јазик. Во однос на овој проблем каталогот не е показателен, бидејќи е многу мал бројот на фирми што се рекламираат (**D DAJTI / ДАЈТИ** - Тетово, производство пијалоци, **Shemsi Company / Шемси Компани** - Тетово, монтажа и демонтиража на скелиња). Впрочем, за овие фирми е многу поважно како се истакнати, отколку како се регистрирани и оваа состојба треба да се разгледа на самото место.

4. Значителен дел од фирмите имаат заедничка карактеристика (што се надоврзува на претходните примери за влијанието од други јазици): се користат имиња што се типични за други средини, па така многу објекти, главно од сферата на угостителството, се именуваат со соодветни лични или географски имиња (држави, градови, области). Се среќаваат дури и познати туѓи презимиња, како можен индикатор за успешноста на фирмата. Мотивацијата за употреба на имиња од други географски простори е со различни цели, во зависност од видот на дејноста на фирмата. Кога е трговијата во прашање, именувањето нè насочува на изворот / потеклото на производите или на можната трговска врска (на пр. **МЕЛБУРН КОМЕРЦ** - Штип); кога е во прашање, да речеме, угостителската дејност, се забележуваат постапки што имаат цел да привнесат определена асоцијативна паралела, па чести се имињата на светски познати, атрактивни места што се прифаќаат (кај нас, а и пошироко) како синоними за успех, раскош. Со именувањето на овој начин сопствениците настојуваат да сигнализираат на престижноста на фирмата (**БРОДВЕЈ** - Скопје, **ХОЛИВУД** - **МАЛИ РИЛЕ** - Кавадарци, **ПЕЦО ХАВАИ** - Неготино, **ВЕГАС** - Куманово) итн.

Понекогаш не е најјасна заднината на крштевањето (**САХАРА ТРЕЈД** - Прилеп, **АТЛАНТИДА** - Тетово, **АБИСИНИЈА** - Битола, **МАКОНДО-КОМПАНИ** - Демир Хисар).

За сопствениците на фирмите е мошне важно именувањето да биде атрактивно, привлечно за потенцијалните клиенти. Се користат имиња, па и презимиња на познати светски личности; со тоа не се даваат информации за видот на дејноста, туку именувањата имаат цел, главно, да го привлечат вниманието, да предизвикаат љубопитство (**МАДОНА** - Скопје, **ЦЕКСОН КОМЕРЦ** - Скопје, **БРОНСОН** - Куманово, **МОНА ЛИЗА** - Скопје, **КАРМЕН** - Охрид) итн.

III За смисловната страна на фирмите

Именувањето на фирмата/објектот обично е поврзано со карактерот на дејноста, но има и случаи на едноставно крштевање. Читајќи ги фирмите ги забележуваме ориги-

налноста и инвентивноста на сопствениците и мотивот што ги води кон нивната цел: привлекување и задржување на вниманието. Најчесто се користат асоцијации, т.е. имиња што имаат допирни точки со видот на дејноста. Изненадува умешноста и снаодливоста на некои сопственици да интригираат и да го погодат менталитетот или афинитетот на своите клиенти (на пр. **ХОЛИВУД** наспроти **БАГДАД**).

Во желбата да бидат оригинални и ефектни, да (по)кажат нешто повеќе за себе и за својата фирма, сопствениците користат имиња што асоцираат повеќенасочно (**АЛИ-БАБА КОМЕРЦ** - Тетово, трговија, **ТУРБО КОМЕРЦ** - Штип, трговија), или се заобиколни, подалечни (**КОМОДОРЕ** - Битола, автоделови).

Не се постигнува секогаш саканиот ефект. Напротив, се случува преку именувањето да се добие нејасна, или сосем погрешна претстава за видот на дејноста. На пример, кај фирмите со компонентата **-текс** очекуваме дејност што е поврзана со текстил, било производство, било промет, но не е таков случајот со следните фирми: **СУЗИ-ТЕКС** - Битола, книжарница, **ФЛОК-ТЕКС** - Скопје, мебел, **ДЕРМАТЕКС** - Скопје, прехрана), или, има примери кога фирми што се тесно поврзани со прехрана упатуваат на сè друго, освен на храна (**СЕДЕФ** - Струга, **ДИПЛОМАТИК ТРЕЈД КОМПАНИ** - Скопје, **ДИОР КОМПАНИ** - Скопје).

Одделен проблем претставуваат фирмите во кои не може да се одгатне мотивацијата, т.е. врската меѓу именувањето и дејноста. Такви примери има во изобилство (**ПЛАМ БИТ АД** - Битола, лимарија, **МИСИРЛИ ПРОМЕТ** - Битола, резервни делови, **КОМ ФОКС-ПРОНЕТ** - Кочани, производство на детергенти, **ХОПЕГ** - Скопје, трговија, **ТА ТУЈМАДА** - Скопје, **ТАК ГОГ** - Битола, производство на сода-вода, **НАТЕБИЛ** - Битола, трговија, **КУЕРКУС** - Гостивар, столарија).

Кај многу фирми во кои се забележува едноставно крштевање искористено е сопственото име или прекарот на сопственикот (**ВИКТОР**, **МАРКО**, **ПРЦИ**, **ГИГЕ**, **МАМЛИ КОМЕРЦ**, **БАБУШ КОМПАНИ...**), а не се

ретки ни комбинации од иницијали или делови од имиња на сопствениците (**ГО-КО-КО**, **БЕ-ПИ-КО**, **БО-СА-КОМЕРЦ**, **ДА-РЕ ШПЕД**).

IV За правописот и за можните влијанија

Правописниот аспект е мошне важен показател за тоа колку една нација го познава својот јазик и колку го негува, а преку квалитетот на јазикот на јавните простори се отсликува и културниот миг и самосвесноста на нејзините припадници. Во оваа смисла правописните недоследности при истакнувањето на фирмите имаат особена тежина и бараат решителна акција на општеството организирано да им помогне на сопствениците (преку специјализирани служби што ќе ги отстранат неправилностите и ќе придонесат за коректна примена на правописните принципи/правила). Забележавме повеќе отстапувања од важечкиот правопис:

- отстапувања од правилото за едначење по звучност (на пр.: **БРОДЧАНКА** - Македонски Брод, ф-ка за лесна конфекција);

- примери со дисимилација (**РАВНА РЕКА** - Пехчево, шумско стопанство);

- дистрибуцијата на *j* (главно меѓу *и* и *а*, многу веројатно под влијание на англискиот јазик) е недоследна (**ДИАНА** - Гевгелија, трговија; **ТРАКИА КОМЕРЦ** - Кавадарци, фурни), а се јавува во позиции каде што не треба да стои (**АНТОНИЈО** - Куманово, пицерија, **КАЈЕВИЌ КОМП** - Скопје, производство на мелници за кафе);

- неправилности во употребата на графемата **љ** (**С + М АТЕЉЕ** - Скопје, **ГИНЕКО-БИЉАНА** - Скопје);

- други недоследности: **ПЕТРОФ** - Скопје, адвокатска канцеларија; **ЗАНАТ СКОПЈЕ**, **КАФАНА ВИОЛЕТА ПАРК** - Гевгелија, **КОПЕРАНТ** - Струга итн.

Навлегувањето и сè поголемото присуство на англискиот јазик во нашето секојдневие се забележува и во пресликувањето или прифаќањето на некои карактеристики од овој јазик:

- бележењето на *x*, кое и во кириличен амбиент ја има вредноста на латиничното *x* > **FOTO REX / ФОТО РЕХ** - Скопје;

- удвојување на некои согласки (**МЕЛЛИС** - Скопје, пчеларство, **ПУККИ** - Куманово, мебел, **RAVEXX** - Скопје, трговија, **SEGGMA - BITOLA / СЕГГМА** - Битола, металомашинска обработка, **TASS / ТАСС** - Кавадарци, трговија;

- според англиска мостра, припадноста (поточно, сопственоста) се сигнализира со апостроф: **АЛГЕРТИ'С** - Скопје, тв-сервис, **АЛЕКСАНДРА'С** - Скопје, конфекција, **КИЦО'С-КОМЕРЦ** - Скопје, трговија;

- англискиот знак (&), кој означува сопственост (или: *и*) сè повеќе се користи: **ZO&CO. LTD / ЗО&КО ЛТД** - Скопје, алармни системи, **РЕКЛАМ ЕН&ЕС / РЕКЛАМ ЕН&ЕС**, **AS&AS - 2S / АС&АС - 2С** - Скопје, трговија, **ПОГОДОК-ИНЖЕНЕРИНГ & БИЗНИС** - Скопје. Треба да одбележиме дека сопственоста се сигнализира и на други начини: **АЛЕКСАНДРА + МЕНДЕ** - Битола, изработка на сообраќајни знаци, или **ТРАЈКОВСКИ И ПАРТНЕРИ** - Скопје, проектирање, **АЦИКО И ХРИСТИНА ТРЕЈД** - Гевгелија, трговија.

Во прецизирањето на видот на дејноста се јавуваат повеќе разновидности за некои општи определби, како на пример: наспроти **КОМПАНИЈА**, многу почесто се среќава **КОМПАНИ**, но и **КОМПАНИ**, **COMPANY**, потоа **TRADE / ТРАДЕ / ТРЕЈД / ТРЕЈД / ТРЕИД / TRADING / ТРЕЈДИНГ / ТРЕИДИНГ**.

Во процесот на именување на фирмите често се неопходни скратеници, кои помагаат за пошироко или за поблиско определување на дејноста. Некои од нив се унифицирани, како на пр.: **ТА** (туристичка агенција), **ДЕ** (деловна единица), а некои се напишани на два начина, на пр.: **ДОО** (друштво со ограничена одговорност), но и **Д.О.О.**; **ДООЕЛ** (друштво со ограничена одговорност - едно лице) и **Д.О.О.Е.Л.**, **АД** (акционерско друштво), но и **А.Д.**

Слободата на користењето на скратениците во самото име на фирмите е уште поголема; пишувањето е произволно, а значењето на кратенката е нејасно. Забележавме повеќе варијанти:

- одделување на елементите од кратенката со точки: **КОМПАНИЈА Х.Р.Р.М.** -

Скопје, градежништво и проектирање, **Е.Л.И.Н.Г.** - Скопје, продажба на електроопрема.

- слоговни кратенки, одвоени со точки: **ЃИ.ЕМ.ЕН** - Кавадарци, парфимерија;

- комбинирани кратенки (со полнозначен елемент и слогови), со цртичка: **ЗЛАТЕ-СИЛ-БОР** - Битола, промет со чевли, **С-АРА-ИСИДОРА** - Прилеп, продажба на патики;

- слоговни кратенки, со цртичка: **БЕ-ПИ-КО** - Прилеп, производство на сокови, **ТО-ЛЕ** - Кочани, производство на мебел;

- просторно одвојување (без употреба на точка или цртичка) на букви или слогови: **З М ШПЕДИЦИЈА** - Струмица, **АС ТО** - Струмица, трговија со автомобили и оружје;

- кратенки без одвојување на елементите: **КПМГ** - Скопје, сметководство, **ЃНСА** - Струга, градежништво;

- комбинирани кратенки, со употреба и на точка и на цртичка: **С.В-РСА** - Скопје, агенција за маркетинг.

* * *

Основната цел во овој кус приказ ни беше да ги посочиме, пред сè, аномалиите / недоследностите што се јавуваат при истакнувањето на фирмите во Република Македонија. Факт е дека се работи за мошне важен сегмент од животот и од активностите на нашата држава во кој, за жал, има многу стихијност и контрадикторности. Идејата беше со издвојување на најгорливите проблеми да се сигнализира на насоките на дејствувањс во смисла: коригирањс и стабилизирањс на состојбата, со што македонскиот стандарден јазик ќе се издигне на едно достоинствено рамниште во овој вид комуникација.

На крајот да одбележиме дека тежината на оваа проблематика најдобро ќе се согледа со директно споредување на официјалните документи и фактичката состојба, односно како се фирмите евидентирани во службените регистри, наспроти тоа како се истакнати на јавните простори. Од лично искуство знаеме

дека во практиката има примери за уште подрастично непочитување на нормата на нашиот јазик и на писмото, од оние што беа наведени овде како илустрација.

НЕКОЛКУ БЕЛЕШКИ ЗА (НЕ)ЗАСТАПЕНОСТА НА НОРМАТА ВО ИМЕНУВАЊАТА НА ФИРМИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Со оглед на сложеноста на прашањето, овде можеме да изнесеме само неколку препораки произлезени од досегашните проучувања кои, секако, треба да продолжат.

1. Во фирмите на македонски јазик не треба да се дозволуваат отстапувања од јазичната норма. Овде ќе изнесеме два примера:

а) во областа на зборообразувањето како сериозен проблем се јавуваат именките на *-ара*, суфикс што се појави во нашиот јазик под влијание на српскиот јазик (карактеристичен е најмногу за јужните српски говори) и полека го истиснува стариот суфикс *-арница*. Ширењето на именките на *-ара* започна кај нас со именките *жичара* и *железара*. Нормата не ги прифаќа овие именки зашто суфиксот *-ара* не е карактеристичен за македонскиот зборообразувачки систем, а именките на *-ара*, веќе над 60 на број отстапуваат од акцентниот систем карактеристичен за македонскиот јазик, зашто имаат акцент на вториот слог од крајот. Именки на *-ара* се јавуваат во голем број во нашите фирми, почнувајќи од *џивара*, преку *злајшара*, *билејшара*, *брашнара*, *слајшара* и *џумара*, сè до: *сендвичара*, *сокара*, *вајшара*, *салфејшара* итн. Време е големите фирми (од типот на онаа што го произведува „најдоброто од Македонија“) да го прифатат мислењето на спсцијалистите по македонски јазик и да почнат со отстранување на ваквите отстапувања.

б. Како што е познато, во македонскиот јазик припадноста се изразува или со придавка или со именка воведена со предлогот *на*. Затоа се неприфатливи случаите застапени во некои фирми во кои припадноста се сигнализира со *'с* според начинот на изразување припадност карактеристичен за англискиот јазик. Особено е неприфатливо кога ова се прави на кирилица (*Александра'с*, *Кицо'с*).

2. Не треба да се нагласува дека во фирмите во кои е застапен македонскиот јазик со соодветното писмо - треба да се почитуваат правилата на македонскиот правопис. Овде ќе наведеме три примери на отстапувања:

а. Во македонскиот јазик суфиксот *-џија*, инаку прилично продуктивен и во последно време, има и своја варијанта *-џија*, која треба да се употребува во случаите зад безвучни согласки, на пример: *викендџија*, но: *авио-бусџија*. Меѓутоа, како што знаеме од практиката, варијантата *-џија* скоро воопшто не се употребува, па се пишува (во фирми): *Бурекџија*, *Бурекџилница*. Се разбира, треба да стои: *Бурекчија*, *Бурекчилница*.

б. Не се прифатливи примерите на мешање на латиницата и кирилицата, особено не во еден ист збор, како што е случајот со *ТАХИ*.

в. Не е прифатливо удвојувањето на согласки при транскрипцијата на некој збор од латиница на кирилица, според туѓ лик, зашто во македонскиот јазик е ограничен бројот на таквите случаи. Пример: *ВЕТКОЛЛ*.

3. Во врска со имињата на фирмите што содржат лични имиња можеме да кажеме дека е тоа еден од најчестите начини за именување на фирмите кај нас. Фирмите што содржат презимиња се далеку поретки за разлика од западните земји, каде што постои традиција на пренесување на фирмата во фамилијата, од генерација на генерација.

Овде треба да се одбележи присуството на фирми со галовни имиња (*Гиџе*, *Лазе*, *Микица*) и прекари (*Бабуш*). И галовните имиња и прекарите претставуваат форми што не се многу соодветни за официјална употреба и за поширока јавност.

Како модно движење можеме да го наведеме обичајот да се именуваат фирмите според првите слогови на личните имиња на сопствениците или (почесто) на нивните деца. На тој начин се добиваат необични комбинации од гласови и форми што не значат ништо на македонски. Најнеприфатливи се случаите со оние организации или установи што носеле имиња на познати личности од македонската историја, а потоа се преименувале земајќи ги првите слогови од името и презимето: *Гоце Делчев --ГОДЕЛ*; *Кочо Рацин --КО-РА*; *Димче Еребица -- ДИЕР*.

За одбележување е големиот број фирми во кои се застапени туѓи лични имиња: *Кашрин*, *Марша*, *Лаура*, *Марчело*, *Лоренцо*; потоа, туѓи географски имиња: *Париз*, *Флорида*, *Шлезија*, *Казабланка*, *Сахара*; имиња на личности од областа на забавата и филмот: *Мадона*, *Бриџиџ Бардо*, *Бронсон*; како и фирми чии наслови се сврзани со културата на други народи: *Снуйш*, *Барби*, *Хоџар*, *Тарзан*.

4. Како што е познато, за сегашнава состојба во поглед на имињата на фирмите кај нас е карактеристичен големиот број фирми на други јазици напишани со туѓо писмо. Тоа значи дека се тие во расчекор со Уставот на Република Македонија и со Законот за употребата на македонскиот јазик.

Секако, определен вид објекти, како: аптеки, амбуланти, менувачници, пошти и сл. треба да бидат соодветно одбележани на некој од светските јазици (се разбира, покрај обележувањето на македонски јазик).

Освен тоа, претставништвата на фирми од странство можат да го задржат оригиналот на нивниот наслов, но покрај него треба да фигурира и верзијата на македонски јазик и со кирилично писмо.

Во другите случаи сопствениците треба да изнесат многу цврсти аргументи за евентуалните наслови на своите фирми - на други јазици. Неприфатливи се, на пример, наслови од типот: *Радио џакси*, „*Појачало*“ или *Хоџел*, „*Београд*“, *Конфекција*, „*Дуѓа*“, „*Лампа М*“ и сл.

Што се однесува до насловите на англиски, сложеноста на состојбата ќе ја илустрираме со еден пример: трговската фирма „*Advisory*“ во општини во кои се бара фирмата да биде напишана на кирилица, врши транскрипција во „*Адвајзори*“. Според анкетата извршена во рамките на проектот „Македонскиот јазик од 1945 до 1995“ во 1994 година, од околу 700 македонски родени зборуваачи само помладите, па и тие во ограничен број, можеа да го прочитаат името на фирмата „*Advisory*“, а на другите, се разбира, не им беше познато ни значењето на зборот. Што се добива со употребата на тој непознат збор за македонскиот роден зборуваач што не го знае англискиот јазик и, уште повеќе, каква смисла има транскрипцијата?

Можеби треба да се покаже поголема реалистичност во поглед на средината и на нејзините можности за сфаќање и за прифаќање

наслови на англиски, италијански и други јазици, зашто на една страна имаме фирми како „Лазе“, а на друга - „Advisory“... А дека ни тие што се определуваат за наслови преземени од други јазици, пред сè од англискиот, не ги владеат тие јазици, сведочат повеќе примери од типот: „Big Boys Kompani“, „Koolstile“, „Euro-kaza“ и сл., како и транскрипцијата на одделни често употребувани зборови-термини, како *trade: ѿраде, ѿрејд, ѿреид*.

Влијанието на англискиот јазик се забележува на секој чекор. Како пример можеме да го наведеме зборот *kompany*, кој се јавува и во оригинал, но многу почесто во транскрипција како *комѿани* во низа, често необични комбинации, како: „Комѿани Каровски“, „Дорѿ Комѿани-желка“, „Чиме комѿани“, „Diss-kompany“, „Brader kompany“ итн. Во врска со транскрипцијата треба да се нагласи дека нема оправдување онаа што се прави на латиница (на пр. *kompani*). Во такви случаи, штом не се употребува кирилицата, треба да се употреби оригиналниот лик на зборот. Од друга страна, само како прашање на мода се сфаќа појавата на формата *комѿани*. Во македонскиот јазик именките на -и, кога не означуваат лица, се вклучуваат во средниот род, како: *ѿакси, мени, виски* (на пример: *едно ѿакси, ѿаксиѿо, ѿаксија*). Овие именки, како што е познато, излегуваат од рамките на оние именски завршоци обични за македонскиот јазик (во средниот род: -о, -е), па затоа се среќаваат примери со замена на завршокот: *деманиѿи -- деманиѿ; комѿи --- комѿе*. Што се однесува на именката *комѿани*, тешко можеме да претпоставиме дека ќе се вклопи во именките од среден род. Затоа е најдобро да се употребува именката *комѿанија*, која одамна е примена во македонскиот јазик и нема тешкотии во нејзиното вклопување во системот.

5. Проблем за себе претставува прашањето за врската меѓу карактерот на објектот и неговото име. Примерите како: *Конфекција „Деликаѿес“, Слаткарница „Хамби“, Цвекарница „Кремисимо“*, покажуваат дека е потребна стручна помош таму каде што се регистрираат фирмите.

6. Секоја фирма треба да содржи најмалку две информации: определување на дејноста и определување на видот на сопственоста, а во случај на приватен објект - име и презиме на сопственикот. Во такви случаи не се прифатливи иницијали, како: *М.Т.*, ниту скратувања на презимето: *Марко Т.*

* * *

Од сето изнесено произлегува заклучокот дека имаме пред себе сложено прашање и уште посложена состојба, состојба што укажува на отсуство на грижа и контрола. Прашањето е сложено меѓу другото и затоа што давањето име на нешто свое и изборот на тоа име спаѓа, сепак, во правата на сопственикот.

Правилниот пат за излегување од оваа состојба го гледаме во внимателно составени препораки со кои ќе се насочува натамошната практика во оваа дејност кон поголемо изразување почит кон македонскиот јазик. Во таа смисла, како прв чекор предлагаме да се ангажираат (во редовен работен однос или хонорарно) лектори во сите институции во кои се регистрираат фирмите во Република Македонија.

Славица Велева
Томислав Трневски
Лилјана Минова-Ѓуркова

ПРЕПОРАКИ ЗА РЕГИСТРИРАЊЕ И ЗА ИСТАКНУВАЊЕ НА ИМИЊАТА НА ФИРМИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во согласност со определбите од Законот за употребата на македонскиот јазик, а врз основа на согледувањата за состојбите во врска со именувањата на фирмите во Република Македонија, разгледани од Советот за македонски јазик на Република Македонија, објавуваме неколку основни ПРЕПОРАКИ за регистрирање и за истакнување на фирмите во Република Македонија.

Основни принципи:

- Доследна употреба на македонската кирилица;
- Почитување на правописните правила;
- Да се ограничи (колку што е можно) употребата на латиничното писмо, односно да се дозволи употреба на латинична паралела само во некои дејности (соработка со странство, странски застапништва, мешовити фирми, определени услуги, како: угостителство, туризам, сервисирање и сл.). Во случаите на фирми чијашто дејност е во функција на задоволување на потребите на нашите граѓани, **не треба** да биде употребена латиница;
- Да нема **мешање** на писмата во името на фирмата;
- Да се води сметка како е фирмата **регистраана** и како е **истакната** (да нема разлики).

Тргувајќи од фактичката состојба при истакнувањето на фирмите на јавен простор, можеме да разграничине неколку основни елементи на фирмата:

1. **Опис на дејноста** (вид на услугите: производство, сервисирање, занаетчиство, трговија, угостителство, здравствена заштита, финансиски услуги, правни совети...)
2. **Именувањето на фирмата**
3. **Заштитниот знак на фирмата (логото)**
4. **Придружни содржини**

1. ОПИС НА ДЕЈНОСТА

- Видот на објектот, т.е видот на дејноста да биде напишан и истакнат на коректна македонска кирилица, според правописната норма, а да не се запостават ни основните естетски критериуми.

- Одделно треба да се внимава на правилото за едначење по звучност и доследно да се почитува, на пример:

БУРЕКЧИЛНИЦА (не: буреќилница, буреѓилница, буреѓилница)

ПРЕТСТАВНИШТВО (не представништво, преставништво) и сл.

- Да се употребуваат регуларните форми место некои што се среќаваат на јавните простори, на пример:

РЕСТОРАН	(не ресторант)
КАФЕАНА	(не кафана)
АПТЕКА	(не апотека)
ИНЖЕНЕРИНГ	(не инжинеринг, инжењеринг и сл.)
АВТОСЕРВИС	(не аутосервис)
ЗАНАЕТЧИСКИ	(не занатски)
ТКАЕНИНИ	(не тканини)
ПЕЧИВО	(не пециво)
ПАРФИМЕРИЈА	(не парфемерија)
ФРИЗЕР	(не флизер)
ПРЕХРАНБЕНИ	(не прехрамбени)
СТАНБЕНА	(не стамбена)
или:	
КОМПАНИЈА	(не компани)

(белешка: латиничната паралела, ако се допушти, да биде **companу**, а не **компани, компрану, компрани, компаниа** и сл.)

КАНЦЕЛАРИСКИ	(не канцеларијски)
ИНДУСТРИСКИ	(не индустријски) итн.

- Доследно да се почитува дистрибуцијата на некои согласки во позиција меѓу две самогласки, на пример:

ПИЦЕРИЈА	(не пицериа)
АТЕЛЈЕ	(не атеље) и др.

- Да се изврши корекција на образувањата на **-АРА**, односно треба да стои:

ПЕКАРНИЦА	(не пекара)
СТАКЛАРНИЦА	(не стаклара)
ЗЛАТАРНИЦА	(не златара)
МЛЕКАРНИЦА	(не млекара)
ПИВАРНИЦА	(не пивара)
ЦВЕЌАРНИЦА	(не цветара) итн.

ВАЖНО: во случаи на новообразувања да се консултира лектор!

(Примерите од типот: **сокара, гумара, чорапара, ватара** и др. не се во согласност со стандардот, а **пиљара, столочара, шлукара, дилара, еребара** (?) и сл. се неприфатливи од повеќе аспекти.)

- Да се изврши унификација на кратенките (да се пишуваат **без точки**), на пр.:

АД (акционерско друштво)	(не А.Д.)
ТА (туристичка агенција)	(не Т.А.)
ПТП (производно-трговско претпријатие)	(не П.Т.П.)

ДОО (друштво со ограничена одговорност) (не **Д.О.О.**)
ДООЕЛ (друштво со ограничена одговорност - едно лице) (не **Д.О.О.Е.Л.**)
ЗИК (земјоделско-индустриски комбинат) (не **З.И.К.**)
НИП (новинско-издавачко претпријатие) (не **Н.И.П.**)
итн.

- Неприфатливи се кратенките од типот:

Ин. Ко. / Инк. / Inc. Co. / Ink. Co.

ЛТД. / LTD.

(Се разбира, освен ако станува збор за странска фирма.)

- Латинична паралела: да се ограничи само за некои дејности (туризам, угостителство, здравство; потоа: за странски претставништва, или /евентуално и/ за наши фирми што соработуваат со странство, или за мешовити фирми во кои има странски капитал).

ВАЖНО: латиничната паралела да биде функционална, т.е. разбирлива за странци, на пр.:

PHARMACIE	(не farmacie, pharmacy или apteka и сл.)
RESTAURANT	(не restoran, restorant)
BUFFET	(не bife)
PIZZERIA	(не piceria, pizzeria, picerija и сл.)
BOUTIQUE	(не butique, boutik, butik и сл.).

(Да се изврши корекција во сите случаи каде што македонската паралела е напишана со латинично писмо, на пр.:

МЕНУВАЧНИЦА (не **menuvačnica**)

2. ИМЕНУВАЊЕТО НА ФИРМАТА

Општа препорака: именувањата треба да бидат во врска со видот на дејноста, т.е. по можност да се одбегнуваат такви што би можеле да предизвикаат поинаква асоцијација. На пример:

елементот **-ТЕКС** (со латинична паралела **-ТЕХ**) подразбира поврзаност со текстил, а според некои податоци, ваков елемент се јавува и во именувањето на фирми со поинаква дејност.

Во многу случаи не може да се одгатне мотивацијата, т.е. врската меѓу именувањето и дејноста. Примерите да се разгледаат одделно и (ако е потребно) да се побара помош од лектор. Сопствениците треба да ја аргументираат постапката на именувањето, или да ја коригираат формата. На пример:

УЊОН ПРОМЕТ → УНИОН ПРОМЕТ (?)
ДЕНАР ТРЕЈД ПЛЕЗИР
НАТЕБИЛ
ПЛАМ БИТ АД
ЕМРАХ-ЕКСПОРТ

**ЦЕМИСТ ИНТЕРНАЦИОНАЛ
ТРАЈВЕС-КОМЕРЦ
ГОСТОЛ ДАНИМЕКС
РОФИЦ итн.**

Задолжително: почитување на правописните правила.

Не може, на пример:

ГИНЕКО-БИЉАНА
БРОДЧАНКА
КАЈЕВИЌ КОМПАНИЈА
АНТОНИЈО
КАНДИА
ВН-ХИГИА
ВИКТОРИА
ДИАНА
ВИЗИА КОМЕРЦ
ТА ЗОДИАК ТУРС
ТРАКИА КОМЕРЦ
ИДЕА
ТРГОАУТО
ЕУРО МАК
КОПЕРАНТ
и др.

туку:

ГИНЕКО-БИЛЈАНА
БРОТЧАНКА
КАЕВИЌ КОМПАНИЈА
АНТОНИО
КАНДИЈА
ВН-ХИГИЈА
ВИКТОРИЈА
ДИЈАНА
ВИЗИЈА КОМЕРЦ
ТА ЗОДИЈАК ТУРС
ТРАКИЈА КОМЕРЦ
ИДЕЈА
ТРГОАВТО
ЕВРО МАК
КООПЕРАНТ

Поради влијанието од англискиот јазик да се обрне внимание:

- при пренесување на множинска форма не може да се дозволи да бидат **кирилично** истакнати вакви именувања:

ЕКСПЕРТС
КАНОН-КОПИРС
или:
ЕКОНОМИКС
ГОЛДЕН ГЕЈТС и сл.

- Да се обрне внимание на бележењето на **Х**, кое и во кириличен контекст се изедначува со латиничното **x**, на пр.:

ГЕНЕХ, ТАХИ, ФОТО РЕХ / ФОТО РЕХ и сл.
или, пак, предизвикува двоумење:
ДЕХИТЕКС
ЕМРАХ-ЕКСПОРТ
ИМПЕХ и др.

- Да се изврши корекција на примерите што (од која и да е причина) отстапуваат од утврдената норма, на пример:

ИНТЕРНЕСАНЕЛ
НИП ЛЕИДИ - Л
АКВАРИУС ТОТАЛ ПРОДАКШН (адвертајзинг и продукција)
Т.Р. ИНТЕРНАЦИОНАЛ КОРПОРЕЈШЕН
итн.

- Апострофот (') како знак за припадност во англискиот јазик да не се употребува. Примерите од овој тип се неприфатливи, особено во кириличен контекст:

АЛЕКСАНДРА'С
КИЦО'С-КОМЕРЦ
АЛГЕРТИ'С и сл.

- Употребата на англискиот знак & да се ограничи само за одделни фирми (според видот на дејноста, на пр. странско претставништво, соработка со странство и др., но да се одбегнува во кириличен контекст):

ПОГОДОК ИНЖЕНЕРИНГ & БИЗНИС
РЕКЛАМ ЕН&ЕС
Ц&А
САМЕ&КАЛАС
КИС&ТРПЧЕ-ПРОМ
ЗИР & НАС итн.

- Неприфатливи се именувања што се дадени според туѓ оригинал, а напишани на кирилица не значат ништо. Ако има простор за латинична верзија (поради видот на дејноста), задолжително да има и македонска кирилична паралела. Ако не е можно, сопственикот треба да ја пререгистрира фирмата. Примери:

БЈУТИ
БИС ОИЛ ТЕАМ
БЛЕК И ВАЈТ
ГЕТ-РЕДИ
ДЕНС
ИНТЕРВУД
ИКС МИЛЕДИ
ЛАЈТ И СВЕМАК
МАНДИ ТРАНС
НАТУРАЛ ХЕРБС & ФЛОРЕС
ХЕПИ ШОП
СИМПАТИ ФОРМ-МЈ
ЛЕДЕР ШУЗ
МАКДРАЈВ
ТУРЕ КОМПАНИ
САПРАЈЗ
КООЛ СТИЛЕ
ЕАГЛЕС ТРАНС

БЕЛ ЕПОК
ВАЈТ ХАУС
БРАДЕР КОМПАНИ
ГИП ЛЕГЕ АРТИС
ДЕЛОТЕ & ТОЧИ
ИНФЛУЕНС
КАР ВОШ
ЈЕС МАЈ ВЕЈ ТРЕЈД
МИ-НА ПЕТРОЛ ВИНГС
ПЕТ ШОП
ПРЕЦИЗИОН БИ АРТ
ЦИНС КОРД
ЛЕДИЛАЈК
БЛУ БЕЛ МАРИТАЈМ
УПА ЕНТЕРПРИСЕ
ФОКС КОМПАНИ
ТА ДЕ ГРЕЈТ АЛЕКСАНДАР
ЕХОВОИС ДОО
итн.

- Во случаи кога треба да бидат истакнати содржини на странски јазик, задолжително да се отстранат пропустите како во следниов пример:

СТОИ:

треба:

CENTRE FOR FOREIGN LANGUAGES

CENTRE FOR FOREIGN LANGUAGES

- Во именувањата на туристичките организации да се унифицираат некои форми, на пример:

ТУРИСТ / TOURIST (не **TURIST, THOURIST**)
ТУРС (не **ТОУРС**) / **TOURS**

- За трговските фирми што го имаат вградено (и) елементот **TRADE** кириличната паралела да се унифицира во **ТРЕЈД**.

Не може: **ТРАДЕ, ТРЕИД, ТРЕЈДИНГ, ТРЕИДИНГ**, а ни латиничните паралели: **TREJD, TREID, TRAD** и др.

- Описот на видот на објектот и именувањето да не бидат напишани со различни писма, односно латиничното именување да се замени со кирилично, на пример:

РОЛЕТАР TONY
ДАВАР ГРАДЕЖНИШТВО
ДИМА ШПЕДИЦИЈА
ZEGIN АПТЕКИ
ГЕМАК ТРАДЕ Д.О.О.
МАКОЅРЕД ОСИГУРУВАЊЕ
АВТО ШКОЛА RI-МАКЕ и сл.

Во оваа смисла како крајно навредлив и игнорантски кон јазичната норма во Република Македонија ќе го наведеме примерот од Старата чаршија во Скопје:

СПОРТ ДИЗАЈН - БУТИК ЗА ДЕЦА I ВОЗРАСНИ

- Именувањата што содржат нестандартни зборови или елементи да се коригираат, односно да се преименуваат, на пр.:

МУЊА	ДУГА
КРОВОМОНТ	ОТЉАНАЦ
ПЛАВА ЗВЕЗДА	СТАРИ ХРАСТ
ГМУРАЦ	СЕВЕР ТРГОВИНА
ЗАМАК	ЗАНАТ СЕРВИС
ВИЗИОНАР	ИНСТАЛАЦИЈЕ / INSTALACIJE
Ф.С. ШТАМПА	ПЕЧАТНИЦА СЛОВО

- Именувањата на фирмите од областа на информатиката, аудио и видео услуги и сл. можат да имаат латинична паралела, но не може да се дозволи да стои **КОМПЈУТЕРС**, туку само **КОМПЈУТЕРИ**, а латиничната паралела да биде само на оригинална латиница: **COMPUTERS**, а не **KOMPJUTERS, KOMPJUTERI** и сл.

3. ЗАШТИТНИОТ ЗНАК НА ФИРМАТА (ЛОГОТО)

Во многу случаи заштитниот знак на фирмата е напишан само на латиница. И овде треба да важи препораката за именувањето на фирмата: да биде застапена кирилицата (а евентуално и латинична паралела). Корекција треба да се изврши во примерите од типот:

заштитен знак:

именување на фирмата:

V
P
VTM
Z
F
TGS
Š

ВИКТОРИЈА-ТРЕЈД
ПРИМА
ВИТЕМА ТРЕЈД
ЗАВАР
ФИКОМ
ТЕХНИЧКИ ГАСОВИ СКОПЈЕ
ШИМОВ ТРАНСПОРТ

и особено ако има нестандартен елемент во именувањето, на пр.:

NN НАМЕШТАЈ (место: **МЕБЕЛ**) **НИКОЛОВСКИ** итн.

4. ПРИДРУЖНИ СОДРЖИНИ (дополнителни информации, реклами и сл. што се истакнати на јавен простор)

- За сите придружни содржини важат определбите од Законот за употребата на македонскиот јазик. Според тоа, треба да се коригираат ваквите содржини, на пример:

стои:

треба, може:

DUGA INDUSTRIJA
BOJA I LAKOVA
BEOGRAD

ДУГА ИНДУСТРИЈА
/DUGA / ЗА БОИ И ЛАКОВИ
БЕЛГРАД

YAMANA
MACEDONIAN BIKE CENTER

YAMANA
ЈАМАХА МОТОРИ

ABC-KOMERC STOVARIŠTE

АБЦ-КОМЕРЦ СТОВАРИШТЕ
/ABC-KOMERC/

LIDER OSVETLUVANJE

ЛИДЕР ОСВЕТЛУВАЊЕ
/LIDER/

или:

... припрема за штампа

...подготовка за печатење

...графики за сајмови

...графики за саеми

... теретни возила

...товарни возила

...фабрика за столици и врати / намештај

...фабрика за столови и врати / мебел

... пратечки елементи

...придружни елементи

... сувомеснати производи

...сувомесни производи

ИТН. ИТН.

Томислав Треневски

ОД БЕЛЕЖНИКОТ НА ЛЕКТОРОТ

ЕЛФАСКО

Списанието *Елфаско* го издава Здружението на млади електротехничари. Првиот број излегол во 1993 и го разбирава монополот на *Студентски збор* како единствено студентско списание. *Елфаско* е спротивност на конвенционалниот *Студентски збор*, внесува многу нови идеи, многу повеќе забавни рубрики. Иако е првичната идеја да биде списание на студентите од Електротехничкиот факултет, *Елфаско* го читаат сите студенти. Во овој прилог го разгледуваме бројот на *Елфаско* од јануари 2000 година. Во импресумот пишува *лекторска обработка: Најаша Урдаревиќ*.

И покрај направената лектура, триесеттиот број на *Елфаско* е преполн со јазични грешки. Изгледа желбата да се биде колку што е можно пооригинален, посовремен, поинтересен ја потиснува грижата за коректен јазичен израз.

Може да се забележи силно влијание од англискиот јазик, непочитување на македонската стандарднојазична норма, потоа внесување елементи од разговорниот јазик, како и употреба на србизми.

Влијанието од англискиот јазик е силно изразено на правописно, лексичко, зборообразувачко и на синтаксичко пиво.

Неправилно употребена голема буква наоѓаме во неколку наслови:

Фото Конкурс

Локална Културна Сцена

и во текстовите, во многу примери:

Вашиот Заглавен и Неодговорен

Увредник

Студентска Компјутерска Лабораторија

рија

Спорски Фестивал

Студентски Културен Центар
Македонска Академија на Науките и Уметностите

Автоматско Управување (име на наставен предмет)

Интернет Сервис Провајдер

Во англискиот јазик, како што е познато, важи ваква норма на употреба на голема буква.

При пишувањето на месеците се користат голема буква, исто како што се пишуваат во англискиот јазик.

1 Јануари 2000 година

... во Ноември се оддржа турнир...

... во Октомври се оддржа рок-концерт...

Вернер Бишоф е роден на 26 Април 1916 година во Цирих.

Една третина од насловите се напишани на англиски јазик:

Made in Macedonia

No comment!

RIP – Rest in Peace... или нешто сосема

друго

Blairwitch Project

John Scofield

Bobsled & Skeleton

Come on baby, light my fire

Еден текст *Les Personnes Digitales* почнува со реченица на англиски јазик, најверојатно, заради постигнување некаков стилски ефект:

.... And god created man in his own image...

Во овој текст има пет поднаслови, кои означуваат пет фази на компјутерска операција. Сите фази се напишани на англиски:

Фаза 1: Keyframe animation

Фаза 2: Layered animation & Single skins

Фаза 3: Scripted memory & Behaviours

Фаза 4: Character Autonomy

Фаза 5: Personality

Потписниците на текстот Misse & MECGW99 (?) мислат дека не е потребно да се преведуваат поими од компјутерската технологија.

Странските имиња, најчесто англиски, се напишани во оригинал, без каква било транскрипција. Исклучок е текстот *Идејата на анархизмот*, во кој се транскрибирани имињата на македонски, а во заграда се напишани на латиница, онака како што ги нашол авторот во литературата на англиски јазик, која ја користел. Така, излегува дека се пишува изворната форма на имињата на Михаил Бакунин и на Петар Кропоткин на латиница (на англиски јазик), иако се тие Руси:

Економските системи кај анархистите можат да се поделат во три учења или доктрини: Прудоновото (Proudhon) МУТУАЛИЗАМ, подоцна Бакуниновото (Michail Bakunin) КОЛЕКТИВИЗАМ и Кропоткинското (Petar Kropotkin) КОМУНИЗАМ.

Во сите други текстови, особено во оние што се посветени на достигнувањата во компјутерската технологија, нема никаква транскрипција, авторите не се потрудиле ниту да ги приспособат стручните термини кон нашиот јазик.

Не постои никаква доследност ни во таа постапка. На неколку места наоѓаме поими преведени на македонски јазик.

веб страна (правилно е веб-страница)
електронска пошта

Истите поими ги наоѓаме напишани во следнава форма:

Web страна, e-mail,

или дури и само транскрибирани:

веб сајт, e-маил, како и: софтвер, хардвер.

На лексичко и на зборообразувачко рамниште најнеприродни се ситуациите кога се додава македонска наставка на поими напишани во оригинал:

plug-in-и

API-и

CD-а

boot-от

account-и

e-mail-ови

или пак, англиска конструкција од типот *англиски поим + македонска именка*, поврзани некогаш со црточка:

motion capture – техника

3D – околната

skinning поштајки

third party комјани

Од аспект на синтаксата, за одбележување е реченицата:

Во најмала рака, секое „баба ми и баба ти на исто сонце гакише ги сушеа“ полагање и го докажува горното тврдење.

Во овој случај, народната изрека *баба ми и баба ти на исто сонце гакише ги сушеа* е определба на именката *полагање*. Во нашиот јазик не се дозволени вакви конструкции, а во последно време се јавуваат под влијание на англискиот јазик. Конструкции од ваков тип, само не толку развиени, има многу во *Елфаско*:

Ф5 анимацијата

Интернет сајтови

CISCO дијлома

CISCO – сертифициран мрежен експерт, со значење на: експерт за мрежи ишто има сертификација од CISCO

Втора работа што паѓа в очи е непочитувањето на нормата на македонскиот стандарден јазик, кое се јавува повторно на сите јазични нивоа.. Како да не постои желба за почитување на правописните правила, за правилен збороред, за убава и правилна реченица.

Во текстот *Made in Macedonia* придавките изведени од географските имиња Македонија и Битола се напишани со голема буква, спротивно на *Правотоисот на македонскиот литературен јазик*, кој пропишува употреба на мала буква:

Единствено што со сигурност знам дека е од Македонско производство е млекото од Битолско производство кое го нема често.

Доаѓаат тука, си земаат некој Македонски производ или накратко Македонска жена.

Редовно се прават грешки и при пренесувањето на зборовите од еден во друг ред: *рабо-тници, сор-аботува, резервациите, проверат, случило, нам-ера, фак-ултетов, пос-ериозни, на-јголем, пр-јавата, пријавата, туристичките агенции, живо-тното, организирани, Универзитетот, моминат, привилегија* итн.

Не најдов ниеден случај *сè уште* да биде напишано правилно (*сè уште*). Во целото списание се пишува слеано и без надреден знак: *сеуште*.

Што како втора компонента во релативните заменски зборови *којшто, чијшто* е

напишано секаде разделено, што не е во согласност со правописната норма:

... иостјојати коли за кои што можеме само да сонуваме..

... во морето на овие иешкојиши чија што илима расије..

Било е втора компонента во неопределените заменски зборови и се пишува разделено од менливиот дел. Меѓутоа, Елфаско и овде отстапува од нормата:

Одберете било кој факултет

Сите ние кои сме корисници на било какви мрежи..

... за да се најде солидна работа било каде во свет.

Треба: кој било (факултет), какви било (мрежи), каде било (во светот).

При анализата на триесеттиот број на Елфаско, најдовме и неколку неправилно напишани зборови:

Меѓународна културна и академска средба на студентите од инженерство

Инженерското друштво од Босфорскиот универзитет

... се оддржа турнир во инт-инт

... не преземаме ништо друго

... ме чека работа во некој кафич или сендвичара

После онаа тема која ја зачнавме..

добив и позитивни реакции - усмени..

наместо правилните форми: инженерство, инженерско, одржа, преземаме, кафуле, сендвичарница, то, усни.

Неправилен збороред среќаваме во многу примери. Се прекинува тесната врска меѓу прашалниот збор и глаголот, како и меѓу сврзниците, односно сврзувачките зборови и глаголот во сложените реченици:

Но што од тоа добива професорот?

Каков ќе биде светот кога Инженерите ќе умре?

Што овие софистицирани ликови значат за иднината наречена „забава“?

Нема жива сила која што може да ме убеди дека тоа е поинтересно за да пододро се праќаат предавањата, за да може повнимателно да се следи часот..

Ако поголем Инженерите Сервис Провајдер не обезбедува услуга неколку часови, без разлика дали за тоа е виновен тој или некој друг, половина од Вас, почитувани слушатели, очекувајте Amnesty International, Greenpeace и Обединетите Нации да зайочнаат процес поради измачувањето на кое сите

изложени заради тоа што сите исклучени од сајберпослорите.

Кој знае, можеби то 500 години мудрости ќе раскажуваат за Времето на интернет пред слушатели кои самиот концепт ќе то смејат за уште една приказна слично на Атлантида.

Ако ова важи за нас изгледа добро сме то искористиле тоа вградено.

Бидејќи веќе година дена, чијаше како Мојца ги излева емоциите и фрустрациите на стајаниците на Елфаско, редно е да видите со којо всушност имате работа.

И најверојатно сите сфатиле дека е тежок емоционален, кој проблемите ги решава со чудна смисла за хумор.

Докази дека човеко е едноставно фраер има многу.

Доколку масата е под крикливо граница, вселената ќе се шири без било каков лимит.

Се користат и фрази од разговорниот стил во функција на наслови:

Кабли на ЕТФ (со значење полагање испити со протекција)

Нешто е турло во универзитетското образование

Абре човеци

Плауши 35-ти дел

Особеност на јазичниот израз на Елфаско е внесувањето конструкции од разговорниот јазик со цел да се биде поблиску до читателот:

Иако и јас сум бил сведок на полагање со врски, можам да кажам дека и други студенти се поинтувале покрај студентите со врски за да не испадне ајла.

Сега факултетот е средовечен човек, децата му пораснале и не то зарезуваат, то дрма климакс, но тој се држи постојано и не се предава.

Како дополнителна помош користевме бурек, стајар и то 2 дена, жива, кои беа премалце и музиката на Мише која не убиваше во тоим.

У баскет сме најбољи, а у фудбал сме стајливи.

Ова Елфаско е кратко со ујки.

Живите ги уштекувам во стаја слична на ова (далечинскиот управувач за маж) и си добивам теледирижиран маж.

За нив има ајрај ист како за мажите, али со едно дуње, а то погоди кое.

Елфаско поручуе: без тури кондома не излежуј од дома.

Како карактеристика на јазичниот израз во *Елфаско* може да се одбележи употребата на голем број србизми:

... ја иџак имам желба за црвена сџорџ-ска кола и ќе продужам да сањам... до деној кога ќе можам да си приушџам една...

Да си дозволам џакво аџџо...

Само види џи муџиџе џџо возај кабриолејџи.

Они сџално имаај џрекарни жени на сувозачко месџо.

... за одзивање на мирниој друшџивен живојџ.

Тие сакаај џалење на ломачи.

Доџови на царина.

џаџир

месец дена

На досадниџе сосџаноџи, нема џовеќе џракање коменџари...

... ќе џукневме од досада

... и не може да дојде до оџџереџување...

Осем овие џосџојајџи и серџификаџи за развој на софџвер.

Сапоп нуди квалитетен џџамџач CD300 за цена од 1400DM.

... со некои од неџовиџе џраџечки џруџи

... сџвар џосвеџена на џџитарисџојџи

Американџиџе све знаајџи, нели?

Сево ова ни дава за право да го оквалификуваме *Елфаско* како списание со некоректен јазичен израз, со недоволна грижа за почитувањето на јазичната норма. Оригиналноста, разновидноста на содржините застапени во него, креативноста во графичкиот изглед на списанието - не се доволни за квалитетно списание.

Маџдиџа Лалова

ПРИ ПОСЕТАТА НА ФАС „УПОЗОРЕНИ“ ИЛИ „ПРЕДУПРЕДЕНИ“

Секој посетител на ФАС „11 Октомври“ добива формулар (ПРОПУСНИЦА ЗА ВЛЕЗ ВО ФАС). Во формуларот треба да се внесат личните податоци на посетителот, како и името на лицето што треба да го прими и кое треба да се потпише по завршувањето на посетата. Најдобар доказ дека станува збор за формулар од постар датум е именувањето на посетителите со *друѓар* и *друѓарка*.

Непосреден повод за овој прилог е НАПАТСТВОТО упатено кон посетителот, отпечатено на задната страница од пропусницата. За да добие читателот претстава за јазичните карактеристики на овој текст, го приведувам во целост:

НАПАТСТВИЕ НА ПОСЕТИТЕЛОТ

По влегувањето во ФАС, посетителот е должен да ги почитува интерните прописи на ФАС за кое по потреба ќе биде упозорен.

Се молат посетителите да оваа пропусница ја оверат кај лицето со кое работата ја обавиле.

При излегувањето од ФАС оваа пропусница треба да се предаде на дежурниот вратар.

Непотпишаната пропусница, вратарот нема да ја прими и должен е да го упати посетителот да накнадно прибави потпис од лицето кое го посетил.

Секое непотребно задржување во ФАС и движење во служби и сектори не наведени во оваа пропусница не е дозволено.

***

Сметам дека текстот треба да биде поправен на следниов начин:

УПАТСТВО ЗА ПОСЕТИТЕЛОТ

По влегувањето во ФАС посетителот е должен да ги почитува интерните прописи во Фабриката; во сиропивно ќе биде предупреден.

Се молат посетителите оваа пропусница да ја заверат кај лицето со коешто ја завршиле работата.

При излегувањето од ФАС оваа пропусница треба да му биде предадена на дежурниот вратар.

Вратарот нема да прими непотпишана пропусница. Тој е должен да го упати посетителот доволнишно да добие потпис од лицето што го посетил.

Не е дозволено непотребно задржување во ФАС и движење во служби и во сектори што не се наведени во оваа пропусница.

Розина Заева

ДРУГИТЕ ЗА НАС

Редакцискиот одбор на Билтенот, со желба да ги претстави ставовите и искажувањата на специјалистите од странство - за Македонија, за нејзината историја и за македонскиот јазик, реши да го преземе (преведен) текстот на д-р Филип Шапко, професор по историја (со илустрациона специјалност руска и источноевропска историја на културата) од Универзитетот на Висконсин-Милвоки, објавен во *Studies in Macedonian Language, Literature and Culture*, 1995, Ann Arbor, USA. Овој зборник ги содржи рефератите на македонските и на северноамериканските учесници на Првата северноамериканско-македонска конференција за македонистика, одржана во Ан Арбор во 1991 година.

Како што ќе може да се види, авторот си поставил за цел да ги изнесе по хронолошки ред содржините на ставите објавени во американски и во британски енциклопедии и во соодветни речници - посветени на Македонија - објавени во периодот од 1945 до 1991 година.

На почетокот и на крајот на прилогот, но и на одделни места каде што сметал дека е неопходно, авторот дава коментари и ги оценува изнесените ставови, односно кон македонската историја и кон македонскиот јазик.

Одделни искажувања, особено кога се има предвид фактот дека сѐанува збор за текстови објавени во најново време, не се прифаќаат за нас, но сепак е добро нашата јавност да се запознае со нив.

Редакцискиот одбор на Билтенот им изразува благодарност на: Зоран Спасовски, Јасминка Спасеска, Елизабетта Божиновска и Милица Петрушевска за трудот вложен при преведувањето на текстот што следува.

Редакцискиот одбор им изразува длабока благодарност на авторот и на издавачот за согласоста да се отпечата преведена верзија на овој труд.

Со оглед на профилот на читателите на Билтенот, во текстот на преводот на друг начин се претставени изворите, извршени се извесни скусувања, а на одделни места наспроти англиските - се употребуваат изрази и конструкции карактеристични за македонскиот јазик.

Филип Шашко

Универзитет на Висконсин-Милвоки, САД

ГЕНЕЗАТА НА МАКЕДОНСКАТА НАЦИЈА: ИНТЕРПРЕТАЦИИ ВО АМЕРИКАНСКИ И ВО БРИТАНСКИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ И РЕЧНИЦИ (1945-1991)

Во спомен на татко ми

Прирачниците од видот на енциклопедии и речници често го одразуваат степенот на знаење во определени научни области. Ваквите општи компилации, кои концизно ги третираат темите по азбучен ред, секогаш се при рака за брза консултација. Тие понекогаш содржат дури и поголем и подобар избор на теми од кој било друг извор, а за најголемиот број луѓе обезбедуваат почетни информации и сознанија за определени теми, помагаат во обучувањето на студентите-почетници, а можат да им користат и на научните работници. Поради тоа, ваквите прирачници играат важна улога во ширењето на знаењето и во формирањето на јавното мислење. Тие значително влијаат и на создавањето на интелектуалната клима во врска со определени прашања.*

Македонија, како класична земја од античкиот свет и како јадро на огромната империја основана од Филип II и проширена од неговиот син Александар Велики, отсекогаш била во фокусот на историските проучувања. Меѓутоа, на современа Македонија, како на одделен историски и географски ентитет, не ѝ беше обрнувано особено внимание, сè до појавата на *македонскиот прашање* во втората половина на XIX век во врска со борбата на Македонците за ослободување од турското ропство, но особено во врска со настаните по балканските војни во 1912-1913 год. и по

неправедната поделба на Македонија помеѓу Грција, Србија и Бугарија. Колку што беа стравотни и трагични овие настани за земјата и за народот, скоро исто толку драматични беа настаните што ги доживеа Македонија во текот на втората половина на XX век. Освен тоа, револуционерните трансформации во југоисточна Европа по Втората светска војна и создавањето на Република Македонија во рамките на Федерална Југославија беа голем поттик во зајакнувањето на стремезот за самодокажување на македонскиот народ. Од друга страна, општествено-политичките промени по 1989 година се од огромна важност за иднината на македонската Република.

Во текот на последниве педесет години во сите три дела на Македонија се случиле важни структурни промени, кои имаа далекусежни последици за македонскиот народ и за неговата иднина. Со завршувањето на Втората светска војна се создаде нова Југославија, во која Вардарска (или југословенска) Македонија беше призната како една од шесте конститутивни републики на Југословенската Федерација. И покрај свесните обиди на централната федерална власт да се зајакне Југословенската Федерација преку внатрешни промени како што се интеграцијата, миграцијата, акултурацијата и асимилацијата, во исто време македонската влада и интелегенција настојувала да го зајакнат македонскиот

* Аворот им се заблагодарува: на својот колега, проф. Џорџ Стагакис од Катедрата за историја, на својот син Александар П. Шашко и на својата ќерка Тања Д. Шашко - за забелешките и за полезните сугестии при читањето на ракописот. Авторот исто така му се заблагодарува на г-н Милан Радович од Меморијалната библиотека на Универзитетот на Висконсин-Медисон, за можноста да добие статии во помалку познати енциклопедии и речници.

национален идентитет, низ економско и културно осовременување на државата.

Процесот на модернизација и на формирање на нациите во поголемиот дел на Европа беше придружен со појава на национализам и со засилување на чувството за сопствениот идентитет. Ова се случи и во Република Македонија. Создавањето и развојот на Републиката беше голем поттик за постигнување на целта - Македонија да се потврди како нација-држава. Во овој процес на самопотврдување важна улога одигра историјата. Развојот на македонскиот национален идентитет и создавањето на Република Македонија во рамките на Југославија го поттикна и го зголеми интересот за современа Македонија во различни научни дисциплини, како во самата Македонија така и во странство.

Во текот на XIX и на XX век националистите и политичарите од Албанија, Бугарија, Грција, Романија, Србија (Југославија) и Турција ја дефинираа Македонија на различни начини, што најмногу се совпаѓаше со нивните сопствени амбиции и национални интереси. Освен тоа, научниците, не само од Балканот туку и од другите држави, пишувајќи за македонската историја, култура и етнички карактеристики, скоро во ништо не се согласуваа, освен во тоа дека населението во Македонија е разнородно и дека *македонскојто ѝрашање*, кое произлегува од оваа состојба - е сложено. Етничката хетерогеност на населението во Македонија, одбележана од националистите од соседните држави - од една страна, како и империјалистичките аспирации на балканските држави - од друга - привлекоа пошироко интересирање, но и немири во оваа област. Кога беа поддржани овие стремежи и интереси од политичките, „дојде до судир на мислења околу етничката припадност на Македонците, што стана класична тема за дискусија од овој вид во светот“. Во тоа време *македонскојто ѝрашање* во својата суштина беше „етнографска расправа“, не толку изразена меѓу луѓето во Македонија колку меѓу балканските држави околу Македонија (Х.Р. Вилкинсон 1951). Дури ни афирмирањето (декларирањето) на мнозинството од жителите Македонија како Македонци и основањето на Република Македонија како интегрален дел од Југословенската Федерација не ги прекинаа расправиите околу Македонија.

Мислењата и интерпретациите на американските и на британските научници за современа Македонија и за контроверзното *македонско ѝрашање*, за потеклото и за развојот на македонскиот идентитет, како и за изградувањето на национална држава - не биле досега соодветно проучувани. Овој приказ на американската и на британската историографија која го разгледува потеклото на современа Македонија, ги зема предвид само статиите и единиците во енциклопедските речници издадени во САД и во Велика Британија во периодот од 1945 до 1991 година. Основната цел е да се претстават - по хронолошки ред, според датумот на издавањето - со споредбено-историографски пристап, мислењата на многубројни научници во поглед на сложените прашања од областа на етничкиот карактер, јазикот, историјата и културата на луѓето што ја населувале македонската земја, а особено на македонските Словени. Проучувањето на овие записи ќе ни открие дека повеќето од американските и британските научници го признаваат постоењето на македонската нација, секој од трите дела на денешната поделена Македонија го именуваат како *Македонија* и експлицитно или имплицитно тврдат дека нејзините граници се приближно оние на Античка Македонија.

Погледите и интерпретациите во американските и во британските речници и енциклопедии за современа Македонија му претходат на создавањето на Република Македонија во 1945 година како конститутивна република во рамките на Југословенската Федерација, но овде е даден преглед само на оние што се објавени во втората половина на четириесеттите години.

***

Еден од првите научни трудови што се занимаваат темелно со историјата на современа Македонија и со нејзината култура по завршувањето на Втората светска војна е *Slavonic Encyclopedia*, објавена во 1949 година. Спротивно на мислењето што превладуваше дотогаш, во непотпишаната статија за Македонија во оваа енциклопедија се вели дека Македонија е „повеќе политички проблем отколку географска целина“ и дека настојувањето за „поседување на Македонија отсекогаш било заедничка цел на балканските сили

- Бугарија, Србија (Југославија) и Грција“. Иако никогаш не била „етничка, јазична или политичка целина“, жителите на Македонија во минатото и во сегашноста „се предмет на постојана пропаганда со намера да се убедат дека се Бугари, Срби или Грци“. Обидот да се определи одделна националност на Македонците и да се одговори на прашањето каде „припаѓаат тие навистина - ги доведуваше во очај етнологите и претставуваше кошмар за сите европски кабинети“. Различните тврдења истакнати од Бугарите, Србите, Грците, Албанците, Романците и Турците и „борилиштето“ што го создадоа во срцето на Балканот доведоа до „постојани судири“ и до „пренагласен македонски национализам“. Може да се докаже дека порано немало толку голема внатрешна етничка поделеност, туку токму туѓите националистички визии и дејства го создадоа *македонскојто ѝрашање*. Всушност, Македонците одговараа на турското угнетување и на екстремниот национализам на своите соседи.

Читателот на споменатата статија може да се информира дека Македонија е населена од „пет главни племиња“: Словени, Турци, Грци, Албанци и Власи. Овде, на почетокот на овој приказ е вистинското место да цитирам еден подолг пасус, во кој анонимниот автор го дефинира *македонскојто ѝрашање*, а ја прикажува и борбата за превласт во Македонија:

„Најстарото тврдење е она на Грците, кои долго доминираа во црквата и во училиштата и имаат сè уште силна позиција во двете области. Мнозинството Македонци не зборуваа грчки, но Грците им укажуваа на тоа дека македонската цивилизација е грчка. Бугарите изнесуваа податоци дека мнозинството од Македонците се Бугари и по говор и по чувство, но ова беше оспорено од Србите, кои тврдеа дека одделни карактеристики на македонските дијалекти и на македонскиот фолклор се повеќе српски отколку бугарски. Албанците се држеа до тоа дека најважната работа е племето, а Македонците му припаѓаат на здраво албанско племе. Романците исто така потенцираа дека определени делови од населението се во јазично и цивилизациско сродство со нив, а Турците - владејачи имаа следбеници и роднини меѓу населението во Македонија“.

Овие различни комбинации од реални и измислени тврдења, амбиции и интервенции

во македонските работи, како и слабоста на македонското национално ослободително движење, според зборовите на авторот, го движнаа *македонскојто ѝрашање* и придонесоа за поделбата на земјата во текот на балканските војни од 1912-1913 година. Авторот понатаму вели дека иако поголемиот дел од населението во Македонија е третиран како словенски, „Македонија имаше инаков историски развој од оној на Југословените и Бугарите, бидејќи беше одделена од двете нации. Оттука Македонците се *на некој начин различни* и од Србите и од Бугарите, иако зборуваат на дијалект или на дијалекти на словенски јазик, разбирлив и за Србите и за Бугарите“. Меѓутоа, авторот понатаму не објаснува од кои причини јазичните и историските разлики не ги запреле Бугарите и Србите во присвојувањето на Македонците. Тој открива „дека од ова *борилиштие* произлегуваат не само судири меѓу трите заинтересирани страни (Бугари, Грци и Срби) - претенденти на добивка - со постојана закана за мирот и за status quo во Европа, туку исто така и неумерен македонски национализам, чијашто програма предвидува револуција, непослушност кон власта, отпор, и екстремно насилство“. Зачудува фактот што авторот на статијата го нарекува ВМРО „највознемирувачки претендент“, затоа што оваа организација има за цел „да основа автономна Македонија, вклучувајќи ги македонските делови во Грција, во Југославија и во Бугарија“. Како што може да се забележи, ова се однесува на периодот по 1918 година. Од друга страна, како што е познато, ВМРО се бореше за автономна и независна Македонија од самото свое основање во 1893 година.

Авторот понатаму го одбележува како „општо прифатен“ фактот според кој, што се однесува на Грција, македонското прашање е решено со исчезнувањето на причината за неговата појава, односно, со раселувањето на населението и со размената на население меѓу Грција и Бугарија, како и со погрчување (елинизација) на Македонците. Тој го наведува грчкиот попис од 1938 година, во кој се тврди дека имало 77 000 „славофони“ во државата и дека заклучно со 1949 година, Егејска Македонија е населена од популација која е скоро целосно грчка. Грчката влада упорно го негира(ше) постоењето на словенско македонско малцинство во Грција.

Во периодот помеѓу двете светски војни српската, а подоцна и југословенската влада исто така одбиваше да го признае постоењето на македонски народ или нација. Српските националисти тврдеа дека населението е „чисто српско“, нарекувајќи ја Македонија „Јужна Србија“. Според тоа, српскиот став исто како и оној на грчката влада беше дека македонското прашање не постои, дека постоењето на автономна Македонија е апсурд и дека е излишна и самата употреба на зборот „Македонија“. Од своја страна, Бугарите тврдеа дека Словените во Македонија се „македонски Бугари“ и треба да им се даде правото на самоопределување.

За односот кон македонското прашање во текот на Втората светска војна и во повоениот период, авторот на статијата во *Slavonic Encyclopedia* го изнесува ставот дека и бугарските и југословенските комунисти ја прифатиле идејата за постоење на македонската нација и за потребата за основање независна македонска држава во рамките на една балканска федерација. Тој пишува дека со поразот на силите на Оската, кој следуваše, Бугарите се соочиле со категоричното барање да се откажат од окупираната територија во Македонија, „украдена“ од Грција и од Југославија, па го поставиле „прашањето за 'независна Македонија' со статус на одделна нација, која ќе претставува дел од идната балканска федерација“.

Во статијата понатаму се вели дека во текот на Втората светска војна југословенската политичка левица поврзана со Титовото движење на отпорот доаѓа до ставот за создавање на Јужнословенска федерација со Македонија како еден од федеративните делови. Така, тврди авторот, словенската Македонија станала дел од Југословенската федерација. Во статијата се изнесени и некои податоци без образложено објаснување за читателот. На пример, авторот забележува дека во 1945 година Јозеф Метрополитан од Скопје го потпомага формирањето на независна македонска црква. Освен тоа без каков било доказ се тврди дека британската влада во април 1945 година ставила вето на вклучувањето на Бугарија во Југословенската федеративна држава, иако Русија ја поддржувала таа идеја.

Друга статија во *Slavonic Encyclopedia* пишува за Внатрешната македонска револуционерна организација. Според авторот

Јозеф Руцек, вистинската цел на организацијата била „ослободување и целосна независност на Македонија“. Авторот споменува дека ВМРО дури и под турско ропство многу брзо станува „држава во држава“, создавајќи сопствен политички, административен и воен апарат и во 1903 година го организира познатото Илинденско востание.

Во XX век, според авторот, Организацијата се разделува на две струи: едната од нив, ВМРО-Обединета, ѝ останува верна на идејата за независност, додека другата „значително поголема фракција“, соработува со Софија и се бори за „бугарска“ Македонија. По балканските војни од 1912-1913 година и по поделбата на Македонија, Грција постигна скоро целосно погрчување (елинизација) на Солунската област, делумно преку размена на населението, а делумно со други, подрастични мерки. Карактерот на овие драстични мерки не е наведен во статијата. Југославија, според овој автор, беше помалку успешна во обидот Македонците „да ги направи“ Срби или Југословени, бидејќи владата „не можеше да го промени македонскиот јазик во српски и да ги натера Македонците да се чувствуваат како Срби со промена на завршокот на нивното презиме“. Сите овие мерки против Македонците не го спречија ВМРО да стане „чума“ на Балканот. Од тонот на статијата може да се претпостави дека авторот ги смета словенските Македонци за етнички Бугари. На крајот од статијата тој забележува дека по Втората светска војна на Македонија ѝ е дадена независност во Нова Југославија со надеж дека ќе престане да биде „јаболко на раздорот“ меѓу Бугарија и Југославија и дека ќе стане „независна алка во синцирот на јужнословенските народи и мост меѓу две јужнословенски братски нации“.

Третиот прилог во истата енциклопедија е од Кларенс А. Манинг, под наслов: „Македонската азбука“. Авторот одбележува дека пред 1945 година македонските писатели го употребувале бугарскиот, српскиот и некои други јазици за пишување на нивните дела. Тој изразува чудење во врска со фактот дека Македонија долго време немала своја азбука бидејќи токму таа ја дала „основата на сите источнословенски азбуки, книжевности и граматика, која сè уште важи во некои земји“. Манинг исто така наведува дека Кирил и Методиј ги превеле евангелијата на македонски јазик, подоцна наречен старословенски

или црковнословенски. За некои од старите словенски ракописи авторот наведува дека се напишани „на македонски јазик и во македонска редакција“. Очигледно е дека авторот во статијата не зазема постојан став, наведувајќи контрадикторности, дури и во еден ист пасус.

Во *A Handbook of Slavic Studies* (1949), издаден од Леонид И. Страковски постојат многубројни прилози за Македонија. Двајт Е. Ли на пример, во својата статија на тема „Ослободувањето на балканските Словени“ вклучил дел за македонското прашање, во кој го цитира сер Чарлс Елиот за неговиот впечаток дека современата историја на југоисточна Европа е „историја на одделување, ослободување, отцепување на словенските племиња од (доминацијата на) Грците и од (од владеештвото на) Турците“ и дека во почетокот на XX век било во тек „меѓусебното одделување на словенските племиња“. Коментарот на Ли е дека со овој пристап „ќе можеше темелно да се објасни македонското прашање ако беа вклучени и Грците меѓу племињата што требало да се одделат“. Ли ја дефинира современа Македонија како „мешаница од меѓусебно измешани народи“. Врз основа на историјата, трите соседни држави Бугарија, Грција и Србија можеа да се пофалат „со еднакво основани права на регионот... Од етничка гледна точка немаше критериуми според кои би можело да се зацртаат јасни линии на разграничување, со оглед на податоците за јазикот, за физичките карактеристики и слично, натрупани од сите три страни како потврда на нивните претензии.“ Згора на тоа, Романија претендираше на правото да ги заштитува Власите, а големите сили беа готови да интервенираат секогаш кога се закануваше опасност *македонскојо ѝрашање* да доведе до меѓународен судир, или пак кога некоја од балканските држави бараше поддршка од некоја друга голема сила. Ли укажува на поделбата во рамките на ВМРО на членови што се изјасниле за Македонија како автономна држава и на такви што биле за спојување со Бугарија. Авторот укажува и на пропагандите и на платеничките банди испраќани во Македонија од страна на балканските држави, а во врска со балканските војни одбележува дека со поделбата не само што не е решено *македонскојо ѝрашање* туку се зголемило непријателството меѓу споменатите држави.

Прилогот за Македонија во *The Macmillan World Gazetteer and Geographical Dictionary*, издаден во 1955 година, изнесува одделни информации дека Македонија, античкото кралство, е сега поделена меѓу Грција, Југославија и Бугарија. Забележано е дека југоисточниот дел од Југославија, т. е. Македонија била прогласена за република во 1946 година.

Записите за Македонија во *An Encyclopedia of World History* (издадена од Вилијам Л. Лангер, а редактирана со помош на Ханс В. Гацке) не се систематски, туку се растурени во различни делови во врска со Бугарија, Србија и Грција. Така, се наведува податокот дека во 1870 година бугарската егзархија добила право на надлежност „над голем дел од Македонија“. Исто така се споменува дека како резултат на Руско-турската војна од 1877 до 1878 година и на Санстефанскиот договор, била создадена голема бугарска држава и при тоа „поголемиот дел од Македонија“ бил приклучен кон неа. Меѓутоа, како што вели авторот, Берлинскиот договор ја оставил Македонија под турска власт со ветувања за реформи. Годината 1895 е одбележана како време кога почнуваат нападите на бугарските револуционери во Македонија и како „почеток на систематска активност на бугарските, грчките и српските *комитџици* (членови на револуционерните комитети) во тој регион“. Освен тоа, забележано е дека во 1893 година била формирана ВМРО „да се бори за автономна Македонија“, а Илинденското востание од 1903 година против Турците е одбележано како „големо востание во Македонија“. Во прилог на ова, тука има текст посветен на мешањето на големите сили во *македонскојо ѝрашање*, како и на соработката на македонските и на ерменските револуционери со младотурците. Активностите на македонските револуционери во Вардарска Македонија и фракциската борба меѓу Македонците во Бугарија меѓу двете светски војни се исто така одбележани. Иако има написи за формирањето на Нова Југославија, Македонија не е спомената.

Во третото издание на *The Columbia-Viking Desk Encyclopedia* во прилогот за Македонија регионот е претставен како „крпеница од религии и националности“ на која се претендира уште од XIX век од страна на Бугарија, Грција и Србија. Политички, регионот е поделен на: Егејска (грчка) Македонија,

„Југословенска Автономна Република Македонија“ и Пиринска (бугарска) Македонија. „Тајните терористички организации (*комиџаши*)“ кои „се бореа да ја ослободат Македонија од Турците“ биле поддржувани од Бугарија. Се тврди дека размената на населението, извршена во 1920 година, резултирала со замена на бугарското и на турското малцинство од Егејска Македонија со Грци од Мала Азија. Овој прилог е многу општ и не ги споменува ниту Македонците како одделен народ, ниту пак постоењето на македонскиот јазик.

Во **Webster's Geographical Dictionary** има четири прилози за Македонија. Првиот текст е географски опис на регионот како област „со недефинирани граници“, но со вклучување на „македонскиот дел во Грција, поголемиот дел од Вардарска Македонија во југоисточна Југославија и делот на југозападна Бугарија западно од реката Места“. Во историскиот прилог *македонско ирашање* е дефинирано како „борба за независност на Македонија“ и како резултат на ривалството меѓу балканските држави. Два помали текста даваат географски описи на Егејска Македонија и на Република Македонија.

Изданијата на **The New Saxon Encyclopedia** од 1969 и 1979 година содржат ист текст, со различни илустрации. Како и поголемиот број научни текстови, статијата за Македонија го информира читателот дека регионот е поделен на три дела и дека Вардарска Македонија е најјужниот дел од Југословенската федерација, познат како Народна Република Македонија. Македонија, формирајќи коридор помеѓу источниот Медитеран и централна Европа „отсекогаш била важен крстопат“. Повеќето статии со поголем број на страници се занимаваат со античка и со средновековна Македонија. Описот на нејзините географски карактеристики и современата економска активност е придружен со географска карта на трите дела на Македонија. Во XIX век Македонија „беше понесена од бранот на националното чувство што ја опфати Европа“. Статијата расправа за тоа дека како резултат на Руско-турската војна од 1877 до 1878 год. и на Санстефанскиот договор Македонија ѝ била дадена на Бугарија, но Берлинскиот мировен договор драстично ја намалил големината на Бугарија - и Македонија била оставена под отоманска власт. Анонимниот автор го гледа формирањето на ВМРО како

одговор на тие настани во земјата и во странство. ВМРО „имаше две одделни програми: едната имаше цел да го промовира сојузот со Бугарија, а другата претпочиташе автономна Македонија во рамките на една балканска федерација“. Статијата укажува на тоа дека „герилското војување и убиствата во Македонија“, продолжиле сè до „неуспехот на граѓанската војна во 1903 година“. Освен тоа, како резултат на расцепувањето на Македонија во текот на балканските војни и на повоените случувања, Бугарија го доби најмалиот и најнеплодниот дел од Македонија. Формирањето на Република Македонија во Југославија „повторно ја разгоре љубомората на Бугарија и нејзината желба за создавање балканска федерација, во која Македонија нема веќе да биде јаголко на раздорот“. Изданието од 1989 год. донесува фотографија на манастирот „Св. Наум“ на Охридското Езеро. Под фотографијата може да се прочита: „Типичен византиски манастир што го носи името Свети Наум - на Охридското Езеро - на границата меѓу Албанија и југословенска Македонија“.

Во написот за Југославија во **The World of Man** се вели дека земјата била оформена како единствена држава „во 1918 од сојузот на јужните Словени: Србите, Хрватите, Словенците, Македонците и Црногорците“. Авторот го запоставува фактот дека ниту Бугарите, ниту Македонците, па дури ни Црногорците (што се однесува на ова) не биле официјално признати од владата на новата држава као одделни народи или нации. Македонија е прикажана како составен дел од „сложениот југословенски свет на денешнината“ заедно со нејзините обичаи и народна традиција. Тонот на статијата јасно укажува на фактот дека авторот верува дека Македонците се одделен народ со сопствен национален идентитет. Статијата ја нагласува важноста на македонскиот фолклор, кој според авторот, може да се оцени како „прекрасна разновидност и богатство“, особено во изведувачката и во применетата уметност. Македонија, каде што се случиле „настани од исклучителна важност за светската историја“, како што се „развитокот на империјата на Александар Македонски и ересот на богомилите“, и покрај многубројните напади врз неа успеа да го сочува своето „духовно единство“ и „своето богатство од прастари традиции“. Статијата содржи илустрации на македон-

ските народни носии и накит и ја опишува македонската култура со блескави изрази: „Во сите свои видови македонскиот фолклор е прекрасна разновидност и богатство, особено во изведувачката уметност: пеењето, играњето, раскажувањето приказни и рецитирањето поезија, како и во применетите уметности: везот и копаничарството... Се чини како мелодиите, ритмите и каденците да доаѓаат од прастарата претхристијанска инспирација“.

Статиите за Македонија и за *македонскојто ѝрашање* во изданието на **Encyclopaedia Britannica** од 1971 год. се напишани од Кажимјез Мацеј Смогожевски, основач и издавач на списанието „Слободна Европа“. Тој тврди дека поради својата стратегиска положба на „крстопат“, Македонија била напаѓана од соседите и од освојувачите и затоа има „сложена историја, а како резултат на тој факт - и мешано население“. Во текот на XIX век, кога се будеше националната свест кај балканските народи, Македонија „стана проблем со меѓународно значење“. Иако ги опишува географските карактеристики на трите македонски дела, авторот вели дека Македонија „не е географски ентитет“. Во описот на населението во Македонија, авторот вели дека „југословенска Македонија содржи огромно мнозинство од македонски жители, чиј словенски јазик е поблизок со бугарскиот отколку со српскохрватскиот јазик“, а Македонците ги определува како мпозипско население во Републиката. Меѓутоа, за Егејска Македонија во 1961 год. се наведува дека во неа превладуваат Грци по јазик и националност, со само околу 80 000 „славофони“ (65 000 Македонци и 15 000 Помаци т.е. муслимани кои зборуваат бугарски). Тој споменува дека во Пиринска Македонија 80% од населението се Бугари и додава дека „во Бугарија не се признава постоење на македонска националност“.

Во одделна статија Смогожевски го разгледува *македонскојто ѝрашање* и тоа претставува еден од најдеталните текстови напишани за која било американска енциклопедија за историјата на современа Македонија. Тој го дефинира *македонскојто ѝрашање* како „име дадено за меѓународен историски проблем сврзан со Македонија и во врска со кој стратегиските или економските интереси не можат да се усогласат со етничките“. Ова е една од најинтересните и најпроникливи

дефиниции на *македонскојто ѝрашање*.

Смогожевски ја проучува историјата на Македонија од средниот век до почетокот на 1970 год. Пристигнувањето на Словените на Балканот доведе до „скоро целосна колонизација на Македонија“ и само неколку градови останаа населени со Грци. Тој се задржува на бугарската, византиската, латинската и српската доминација во Македонија објаснувајќи како го усложниле етничкиот состав во Македонија, а одделно внимание, во врска со ова прашање, му посветува на отоманското завојување. И бугарската и српската етничка свест беа ослабени со миграциите, со промената на верата, како и со укинувањето на Српската и на Бугарската патријаршија од страна на Грчката и на Турците. Авторот го разгледува успехот на Бугарите во Македонија по воспоставувањето на Егзархијата. Потоа се прикажани тврдењата со кои балканските националисти, претставници на соседните држави, се обидуваа да докажат дека Македонците се дел од нивниот народ.

Авторот ги проследува ставовите на балканските држави и нивните меѓусебни судири, кои доведоа до делење на Македонија. Тој исто така пишува за борбата на Македонците за слобода. Македонските револуционери: Даме Груев, Гоце Делчев, Јане Сандански и др. ги нарекува „македонскословенски водачи“, кои во 1893 во Солун ја формираа ВМРО и го промовираа слоганот „Македонија за Македонците“ и идејата за балканска федерација. Во статијата се одбележува и дека во балканските држави биле формирани националистички организации што испраќале банди во Македонија со цел да ја приклучат кон своите држави. Авторот потоа го споменува Илинденското востание од 1903 год. и заклучува дека неговиот неуспех предизвикал задоволство кај Фердинанд од Бугарија, затоа што тој мислел дека „федералистичките тенденции“ на ВМРО „претрпеле решавачки удар, така што оттогаш би била лесна контролата на нивните активности“. Во текот на балканските војни и во периодот по нив, т.е. Првата светска војна „многу пробугарски настроени Македонци пребегале во Бугарија“ или биле разменети со Грци од Бугарија. Во Вардарска Македонија Србите ги третираа Македонците како „јужни Срби“ и за да ја спроведат својата цел т.е. „да го претворат населението во целосно српско“ презеле „чекори за потиснување на пробугарските чувства“. Авторот спо-

менува дека, покрај левоориентираните групи Македонци кои биле за соединување со Бугарија или за влегување во балканска федерација, групата предводена од Перо Шанданов сакала да ја види Македонија како „автономна покраина во рамките на Федеративна Југославија“. Покрај ова, се изнесуваат и некои поддробености за судирите меѓу Македонците во Бугарија меѓу двете светски војни.

Сможежевски ги опишува обидите на балканските комунистички лидери да воспостават федерација и со тоа да го решат *македонскиот прашање* преку признавање на македонскиот национален идентитет и на правото на Македонците на самоопределување. Авторот забележува дека на 12 јули 1943 год. во Петрич, Пиринска Македонија, Душан Даскалов и Јанис Ионидис од името на бугарската и на грчката комунистичка партија, потпишале договор согласувајќи се дека цела Македонија по војната треба да биде „независна република во рамките на Балканската комунистичка федерација“. Додека грчките комунисти исто така беа за обединета Македонија како рамноправен член на планираната балканска федерација, грчката влада твреше дека не постои македонско малцинство во рамките на нејзините граници. Авторот донесува заклучок дека во четириесеттите години неуспехот на бугарско-југословенските планови за Македонија и за јужнословенска федеративна држава се должеле на советско-југословенскиот судир од 1948 година.

Во статијата за „Македонскиот јазик“ од харвардскиот професор Хорас Г. Лант, кој ја напиша првата *Грамајтика на македонскиот литературен јазик* на англиски, се наведува дека македонскиот јазик е јужнословенски јазик и еден од државните јазици во Југославија, дека на овој јазик се зборува во Република Македонија, во југозападна Бугарија и во северна Грција. Според Лант, „македонските Словени обично се нарекувале Бугари. Дури и во XIX век нивните ставови биле насочени кон унифициран, заеднички јазик, кој ќе ги соедини источните бугарски и македонските црти“. Откако победија источните, т.е. откако стана источниот бугарски дијалект основа на бугарскиот литературен јазик, „се слушнаа само неколку слаби гласови во прилог на македонскиот јазик.“ Дури непосредно по 1944 год. македонскиот јазик „беше прогласен за официјален јазик во југословенска Македонија и веднаш почна да се

употребува во сите сфери од општествениот живот. Јазикот се докажа како средство за општење, низ својата виталност и способност да се соочи со барањата на модерниот свет“. Лант, природно, го застапува ставот дека Македонците имаат свој сопствен идентитет и дека се конституирани како одделна нација.

Статијата за Македонија во **Chambers's Encyclopaedia** е напишана од различни автори. Во главниот дел е наведено дека Македонија во современото значење на терминот е регион на Балканскиот Полуостров и дека „е една од етнички најизмешаните зони во Европа“. Авторот забележува дека „во најстариот испитан период од нејзината историја таа се протегала надвор и на север од Грција“. Двајца научници даваат многу куси описи за географските карактеристики на Грција и на југословенска Македонија. Се споменува размената на населението помеѓу Грција и Бугарија во 1920 година, но не се кажува ни збор за какви било Словени во државата. Во делот за југословенска Македонија е забележано дека Македонија е една од федеративните републики на Југославија и оти земјата географски „е важна бидејќи вклучува делови од големата моравско-вардарска долина... и располага со големи области на потенцијално плодно земјиште“.

Делот за средновековна и за современа Македонија е напишан од К.А.Макартни, кој вели дека во шестиот век Македонија била „прегазена од словенски племиња што се населиле на целата територија на земјата со исклучок на морското крајбрежје, но сепак, без целосно да го претопат староседелското население“. Авторот забележува дека како дел на првото и на второто бугарско царство, Македонија имала голема важност затоа што Охрид бил седиште на „бугарската патријаршија до 1767 година“, кога била укината и нејзините епархии ѝ се потчиниле на патријаршијата во Цариград. Во поново време, меѓу „христијанските народи, први кои полагаа право на етничка припадност на словенското население, како и на идно поседување на Македонија беа Бугарите“, чија позиција беше многу зајакната со воспоставување на Егзархијата. Одбележано е дека меѓу различните национални групи, само револуционерите на ВМРО „сакаа целосно независна Македонија“. Поделбата на Македонија создаде многу проблеми кај балканските народи, особено во Бугарија, каде што соперничките

организации „јавно се напаѓаа една со друга“. По Втората светска војна „македонскиот“ (наводниците се на авторот) беше признат како службен јазик на земјата.

Вилијам Х. Мек Нил, професор по историја на Универзитетот во Чикаго, напишал статија за Македонија, за **The Encyclopedia Americana International Edition**. Иако наведува дека во сегашноста „не можат да бидат поставени прецизни граници, бидејќи во поново време немало македонска држава што би ги обединувала сите територии заеднички нарекувани македонски“, Мек Нил ги дава границите на земјата повлечени приближно до Албанија на запад, Шар Планина на север, Родопите на исток и Егејското Море на југ. „Картата на Македонија“ приложена кон статијата, ги покажува сите три дела на поделена Македонија. Тој ја смета долината на реката Вардар за „рбетен мозок на Македонија“ зашто нуди природен пристап кон север и кон југ, додека древната Виа Игнациа е друг важен пат, кој ги поврзува исток и запад. Градот Солун, лоциран на составот на овие два пата така се јавува како „природна престолнина на Македонија, но во најново време неговата важност е намалена поради близината на меѓународните граници...“

Мек Нил пишува дека и покрај „драстичните промени што го зафатија населението“ по Првата светска војна, неговиот состав во Македонија е сè уште многу изменет. Во времето што ѝ претходило на подслбата на областа, мнозинството на словенското селанство беше измешано со Турци, Грци, Власи, Албанци, Евреи, Цигани и други групи. Според авторот, се забележуваше тенденција „јазичните и религиозните разлики да се совпаѓаат со професионалните“. Овој етнички јазол беше до извесен степен упростен по Првата светска војна со движењата на населението. Во Егејска Македонија се случи „драстично прегрупирање на населението“ и „скоро сите Турци и Словени беа истерани“, а во текот на Втората светска војна германскиот окупатор ги уништи еврејските заедници. Ваквите демографски промени ја направија Егејска Македонија „скоро целосно грчка според населението“. Мек Нил забележува дека по Втората светска војна во Грција и во југословенска Македонија се случиле „далекосежни промени“ и дека „е неизвесно колку долго ќе се одржи стариот селски начин на живот.“

Мек Нил споменува дека во XIV век Македонија до извесен степен достигнала културна самостојност, кога станала „центар на забележлив уметнички стил, преоден меѓу византискиот и италијанскиот ренесансен начин на сликање“, но тој бил прекинат со воспоставувањето на отоманското владеење. Тој исто така одбележува дека религиозните и јазичните поделби во Македонија во текот на долготрајното отоманско владеење довеле до противставености меѓу следбениците на Грчката патријаршија и приврзаниците на Бугарската егзархија. По поделбата на Македонија, „соодветните национални цркви ја проширија својата јурисдикција над православно население во териториите што ѝ припаднаа на секоја одделна нација“. Во рамките на испитувањето на проблемот на религијата, Мек Нил не го спомнува постоењето на одделна македонска православна црква во македонската Република.

Кон крајот на Втората светска војна, според Мек Нил, балканските комунисти планираа да ја обединат Македонија и да ја направат автономна република во планираната балканска федерација. Ова беше една од причините за поддршката од комунистичките партии и влади на Југославија, Бугарија и Албанија на комунистите во Грчката граѓанска војна. Планот, меѓутоа, пропадна поради советско-југословенскиот судир. Мек Нил наведува дека во Грција македонските жители „се асимилирани во поширокото тело на грчкото општество и не може да се каже дека имаат каков било сопствен културен живот“.

Меѓутоа, од 1945 г. во Народна Република Македонија „има настојување да се развие одделен македонски литературен јазик и култура, градени врз локалните селски традиции“. Така, југословенската влада се обидува да го реши македонското прашање преку културна автономија. Според Мек Нил, не може да се предвиди дали таквата политика „ќе го реши македонското прашање еднаш засекогаш, или пак меѓународните интриги базирани врз незадоволството на населението, ќе водат кон натамошен неред“.

Dictionary of World History, објавен во 1973 год., има воведни зборови за Кралството Македонија, за македонските војни, за римска Македонија и за македонското прашање. Кон крајот на XIX век, наведено е во последната статија, „ниту еден етнички елемент не пре-

владувал“ во населението на Македонија. Иако „се најмногубројни Бугарите, има и значителен број Грци, Албанци, Власи и други групи“. Како дополнување на етничката хетерогеност, луѓето од Македонија се и од различни вери. Овие факти ги поттикнуваат балканските држави да претендираат на Македонија или на одделни нејзини делови... По балканските војни и по поделбата на Македонија, бугарското незадоволство од начинот на поделбата „останува траен извор на конфликти“.

Понекогаш статиите во речниците се толку куси што не придонесуваат многу кон разбирањето на македонскиот проблем. Такво е она во **Geographic Glossary and Traveller's Guide** од Ралф де Сола. Тој соопштува дека Македонија е поделена и дека „нејзиниот народ спаѓа меѓу најнепокорните, во што можеа да се уверат цели генерации римски и турски заповедници“. Ваквото искажување доведува до впечатокот дека македонскиот народ долго време има сопствен идентитет, но ова не е експлицитно изнесено.

Статијата во **The New Columbia Encyclopedia** наведува дека трите денешни делови на Македонија замени заедно „во општи црти се совпаѓаат со територијата на античка Македонија“. Името на Македонија е дадено на македонски, во транслитерирана форма како *Makedoniya*. Иако Македонија е поделена повеќе од 75 год., статијата, географски и историски, ги третира трите дела како една природна област. Анонимниот автор наведува дека Македонија, како и Тракија и Епир, „уште од раниот среден век е место каде што се среќавале многу народи, што придонесува во голема мера за нејзината сложена и бурна историја“. Со доаѓањето на Словените во шестиот век „поголемиот дел од Македонија брзо станува словенска земја“. Статијата укажува на фактот дека Егејска Македонија кон крајот на Првата светска војна, како резултат на „миграциите на населението има во голема мера хомогено грчко население“. Бугарската или Пиринска Македонија во голема мера е проширена со Благоевградската област во југозападна Бугарија и нејзиното население се состои од Македонци, Бугари, Турци и други“. Меѓутоа, југословенска Македонија, како конститутивна република, има население што „е во голема мера македонско и македонскиот е официјален јазик“.

Во периодот на националната преродба во XIX век „националниот и религиозниот антагонизам се разгоре, а конфликтната состојба беше засилена од отоманската политика на предизвикување конфронтација меѓу групите. Додека сите балкански држави: Бугарија, Грција и Србија полагаа право врз Македонија на „историска или на етничка основа“, ВМРО, којашто „поседуваше голема моќ“ е прикажана како „тајна терористичка организација што работи за независноста на Македонија“. Борбата на Македонците против владеењето на Србија по 1913 година кулминира со атентатот врз кралот на Југославија во 1934 година, во Марсеј. Статијата го прикажува атентаторот на кралот Александар како „македонски националист“. По Втората светска војна, Македонија стана автономна единица во федералната држава, а македонскиот народ беше признат како одделна националност. За време на Граѓанската војна во Грција „имаше многу несогласувања околу Македонија“, но кон крајот на конфликтот напнатоста меѓу балканските држави била значително намалена.

Статиите „Словенски јазици“ и „Словени“ исто така ја опфаќаат и темата за Македонија. Во двата текста Македонците се признати како одделен народ, македонскиот јазик е прикажан како еден од јужнословенските јазици и се третира како таков заедно со другите словенски јазици.

Прилогот за Југославија во **Worldmark Encyclopedia of the Nations: Europe** ја наведува Македонија како една од републиките, Македонците како еден од народите во Југославија, а македонскиот како еден од службените јазици во Југославија. Во описот на историјата на земјата енциклопедијата наведува дека „под власта на Самуил (986 - 1014), македонската држава се проширила кон Јадранското, Јонското, Егејското и Црното Море и јужно до Тесалија и Епир“. Посочено е и дека Македонија, етнички хетерогена област, била под отоманско владеење до 1912 година. На крајот, под наслов „Славни Југословени“, наброени се следните „истакнати Македонци“: Димитар Миладинов, „првенец на македонскиот национализам“; Константин Миладинов, „поет и собирач на македонска поезија“; Јордан Хаџи Константинов-Џинот, „припадник на македонското преродбеничко движење“ и Кочо Рацин, „водечка личност во македонската литература“.

Во **Encyclopedia International** Роберт Д. Ворт наведува дека Македонија како историска област, сега поделена меѓу Грција, Југославија и Бугарија „не може да биде прецизно дефинирана поради променливите политички збиднувања и соперничките националистички амбиции на балканските народи.“ Словените мигрираат кон Балканот во петтиот век, така што на крајот „стануваат најмногубројни во Македонија“. Со вклучувањето на Македонија во Бугарската империја во деветтиот век, земјата „неколку векови беше залог во византиско-бугарската борба за доминација на Балканот“. Истиот модел беше следен и подоцна, со пропаѓањето на Отоманската империја и со раѓањето на современиот национализам меѓу балканските народи. Обидот на Бугарите, за време на Руско-турската војна од 1877-1878 год., да ја вклучат Македонија во новата бугарска држава „беше осуетен од европските сили на конгресот во Берлин“.

Авторот споменува дека во 1893 година била основана „тајна терористичка организација“ со цел создавање „Македонија за Македонците“, наспрема соперничката група на „екстремните бугарски националисти“ кои сакале да ја обединат Македонија со Бугарија. Балканските војни беа водени „делумно поради македонскојо праашање“ и како нивни резултат Грција и Србија ги присвоија поголемите делови на земјата, додека Бугарија доби само мал дел. Авторот пишува за бугарската терористичка активност во дваесеттите години на XX век и за југословенските и за бугарските комунисти, кои ја презедоа областа во 1945 година. Никаде не се споменува, било за основање на македонска Република во рамките на Југославија, било за правото на Македонците да го употребуваат македонскиот јазик како официјален јазик во својата република и да се идентификуваат себеси како Македонци, ако сакаат. По ова следува кус текст за македонскиот јазик. Овој мал непотпишан дел го наведува она што недостасува во првата статија - дека македонскиот јазик е „припадник на јужната гранка на словенската група од индоевропското јазично семејство“, дека е „официјален книжевен јазик“ на македонската Република и дека „во неговата говорна разновидност го употребуваат околу еден милион луѓе во Југославија, Грција и Албанија“.

За Македонија и за Македонците многу малку пишува во статијата „Југословени“ во

The Illustrated Encyclopedia of Mankind. Се споменува дека Македонците се еден од народите на Југославија, дека зборуваат македонски и дека основната разлика меѓу Хрватите на север и Македонците на југ „не е во тоа што зборуваат различни јазици, пишуваат со различно писмо и обожуваат различни верзии на Господ, туку во тоа што Хрватот живее петпати подобро од Македонецот“. Иако овде забележуваме нагласување на економската нееднаквост во Југословенската федерација, авторот идентификувајќи група македонски жени крај бреговите на Охридското Езеро пишува дека „грчките православни Македонци, кои бројат само два милиони, се малцинство (во Југославија), коешто уште повеќе се издвојува со јазичните разлики“.

Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language ја дефинира Македонија многу кусо, како „античко кралство северно од Грција: сега дел од Грција, Бугарија и Југославија“ и како област во Грција.

Статијата за Македонија во **The International Geographic Encyclopedia and Atlas**, современа Македонија, којашто е поделена меѓу Грција, Југославија и Бугарија, ја дефинира како „таква што во груби црти се совпаѓа со древна Македонија“. За време на XIX и XX век балканските држави полагале право врз Македонија повикувајќи се на историски и етнички факти. Анонимниот автор, веројатно алутирајќи на ВМРО, наведува дека се појавила „тајна терористичка организација поддржувана од Бугарите, којашто се бореше за македонската независност“. Македонците се споменуваат како народ што живее во земјата, но Република Македонија никаде не се споменува во овој текст.

Прилогот за Македонија од Г. Г. Арнакис во **The World Book Encyclopedia**, подвлекува дека сите три дела од поделената земја се викаат Македонија и дека таа „е населена главно со Словени на север и со Грци на југ“. Авторот споменува дека од деведесеттите години на XIX век до 1912 година „бугарските, грчките и српските жители од Македонија се борат против Турција“. Арнакис одделно зборува за трите дела, под насловите: „Грчка Македонија“, „Југословенска Македонија“ и „Бугарска Македонија“. Наведува дека југословенска Македонија е една од шесте „републики“ (наводници на Арнакис) на таа земја. Сепак, авторот не направил никаков обид да ја идентификува етничката припадност на на-

родот или да го признае постоењето на одделен, македонски јазик.

Во 1980 година беше издадена **Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups** - дело што вклучува статии за 106 етнички групи во САД. Во него е вклучена непотпишана статија за Македонците како одделна етничка група во САД. Во статијата во општи црти се зборува за историјата на современа Македонија и за македонскиот национален идентитет, меѓу другото и затоа што се признава постоењето на македонската националност и во стариот и во новиот свет. Статијата ја дефинира Македонија како земја во централниот дел на Балканскиот Полуостров, која се простира од Родопите и реката Места (Nestos) на исток до албанската граница на запад и од Шар Планина, Осогово и Рила на север до Егејското Море, Олимп и реката Бистрица (Aliakmon) на југ. По кусиот преглед на македонската историја, анонимниот автор наведува дека иако повеќето од водачите на ВМРО се сметале себеси за Бугари, тие „имале силно чувство за регионален идентитет и се застапувале за 'Македонија на Македонците' “. Потоа, со почетокот на XX век, македонските „интелектуалци почнале да тврдат дека македонските Словени не се ни Бугари, ни Срби, ни Грци, туку одделен народ“. Идеолошката позиција за националното прашање на Комунистичката интернационала и политиката на балканските комунистички партии во дваесеттите и во триесеттите години од XX век ги охрабриле ваквите ставови. Подоцна, тие биле засилени со основањето на Република Македонија во Југославија. Сите овие појави ја поттикнале еволуцијата на македонскиот национален идентитет и појавата на национална држава. Во статијата се нагласува дека слични процеси на национална диференцијација се појавиле и во американските држави меѓу многуте македонски емигранти од сите делови на Македонија, коишто постепено ја напуштиле поранешната лојалност заменувајќи ја со нова верност, а тоа е верноста кон македонскиот етнички идентитет. Статијата е придружена со етнографска карта на Македонија, која приближно го покажува протегањето на етничките граници на сите три дела на Македонија.

Има случаи кога една статија во речник може да биде многу поконкретна и поблиску до фактите отколку прилог во некоја енциклопедија. Ваков е случајот со статиите

„Македонија“ и „Македонци“ во **The American Heritage Dictionary of the English Language**. Во првата статија се дадени четири значења на името *Македонија*: „Античко кралство северно од Грција; област на Балканот што се состои од делови во Грција, Бугарија и Југославија; конститутивна Република на народ во Југославија и географска област што го вклучува поголемиот дел од северна Грција.“ Поимот „Македонец/македонски“ е дефиниран како таков „што припаѓа или што се однесува на Античка или на современа Македонија, односно на народот или на јазикот на оваа област. Понатаму се наведува дека *Македонец* е човек роден во /или жител на Античка или на современа Македонија. Покрај тоа, *македонскиот* е окарактеризиран како „словенски јазик на современа Македонија“.

Џин Гјурни во **Kingdoms of Europe. An Illustrated Encyclopedia of Ruling Monarchs from Ancient Times to the Present** пишува за Македонците како за одделен народ. Според него, словенските народи што навлегуваа на Балканот за време од приближно 100 години, на крајот се развија во 5 главни групи, коишто се разликуваат во јазикот и во обичаите: Срби, Хрвати, Словенци, Црногорци и Македонци. Тој одбележува, на пример, дека „источните православни Срби, Македонците и исламизираниите Словени беа под власта на Отоманската империја во периодот помеѓу XIV и XIX век“. Тој мисли дека вековите на турско владеење „не го спречија развојот на силно чувство за етнички идентитет кај сите јужнословенски групи“. Словенците, Србите, Хрватите, Црногорците и Македонците се обидуваа да ги задржат сопствените особености и идентитет. Гјурни смета дека територијата опфатена со историско-географскиот термин Македонија „е истата онаа што ги опфаќа трите дела добиени со поделбата на земјата“. Поради нејзината стратегиска положба, како и поради нејзината етничка сложеност, Македонија „се јавува како прототип на балканскиот проблем како проблем на противставени интереси на сопернички народи“. Постојаните натпревари за присвојување на Македонија ја зголемија омразата помеѓу балканските држави. Иако (Македонија) беше „растргната меѓу соперничките сили“, ВМРО успеа да го истакне слоганот „Македонија на Македонците“ и (успеа) тој да најде одглас кај македонските селани. Неуспешниот обид на

Македонија да се ослободи себеси, доведува до балканските војни и до нејзината поделба. Авторот заклучува дека делот што падна под српска власт во 1913 год. стана дел од Кралството Југославија и „доби статус на Република во повоена Југославија“.

The Random House Encyclopedia содржи куса статија за Македонија, која го прикажува само фактот дека земјата е поделена, но не споменува дека во кој било дел на историската област Македонија биле/се населени Словени или Македонци.

Macmillan Concise Dictionary of World History исто така има многу куса статија за современа Македонија, која е дефинирана како област на Балканот што се состои од делови во Грција, Југославија и Бугарија.

Типичен претставник за тоа што може да се најде за Македонија во голем број речници е **The American Heritage Dictionary**, во кој се дефинирани имињата *Македон* и *Македонија* како: „античко кралство на север од Грција“ и „балканска област што се состои од делови на Грција, Бугарија и Југославија.“

Статијата за Македонија во **Merit Students Encyclopedia** е напишана од Вилијам Мек Дермот и Норман Паундс. Според авторите, Македонија е „историска област“ на Балканскиот Полуостров. Тие сметаат дека територијата на Македонија, којашто денес е поделена, во општи црти се совпаѓа со онаа на древната земја Македон, којашто била јадро на огромната империја создадена од Александар Македонски, кралот на Македон, во IV век пред нашата ера“. Авторите сметаат дека иако приближно три милиони луѓе од трите области на Македонија „понекогаш се сметани за Македонци, општо земено, Македонија се третира како преодна зона меѓу Словените и Грците“. Затоа, жителите што зборуваат на словенски јазик превладуваат во северниот дел од Македонија, а оние што зборуваат грчки го населуваат јужниот дел. Авторите понатаму тврдат дека македонските Словени живеат во сите три дела на Македонија, но „во поглед на националноста, многубројните миграции од една земја во друга, од кои последните се случија по Првата светска војна, им дадоа аргументи на Грците, на Бугарите и на Југословените да претендираат на доминација над соодветните делови на Македонија“. Авторите исто така наведуваат дека Турците, Власите, Албанците и „припадниците на другите малцинства“ остануваат во областа.

Кај авторите се забележува извесна конфузија во врска со националноста „на луѓето што зборуваат на словенски јазик“. Сепак, во 1983 г., кога била напишана оваа статија, Македонците беа призната националност со сопствени државни институции во Југославија; уште повеќе, авторите ја опишуваат Македонија како една од шесте републики на Југославија. Во VI век Македонија беше „преплавена и населена од словенски племиња, чии јазик и култура беа примени од поголемиот дел староседелци“. Потоа статијата ги информира читателите дека по „кусиот живот“ на бугарската и на српската држава, Македонија потпаѓа под долготрајното турско владеење.

На крајот, авторите наведуваат дека „кон крајот на XIX и во почетокот на XX век, македонскиот национализам доведе до различни илегални движења за независност, но ниедно не беше успешно“, и затоа, со балканските војни од 1912-1913 година, Македонија беше „произволно поделена“ меѓу Бугарија, Грција и Србија. Кон крајот на прилогот авторите пишуваат дека по Втората светска војна имало „голема заинтересираност за македонската национална и културна свест“. Иако ова движење беше „активно охрабрувано“ од Југославија, „напорите да се создаде одделна држава пропаднаа“, затоа што Југославија ги нормализира односите со Грција и со Бугарија. Истовремено, Југославија промовирала „обид да развие одделна македонска култура“. Според авторите, ова културно движење со центар во Југославија, „беше првенствено словенско“ и „тесно сврзано со употребата на македонскиот, јужнословенски јазик“, како литературен јазик на народот во Македонија.

Во **The Encyclopedia of Historic Places** името на современа Македонија е дадено и на бугарски и на македонски како *Makedoniya*, а исто така и со грчка и со српскохрватска транслитерација. Како и многу други статии, оваа, исто така ја дефинира современа Македонија како поделена земја што „ѝ соодветствува на античката држава: Македон, која го претставуваше јадрото на МАКЕДОНСКАТА ИМПЕРИЈА“. Таа укажува на фактот дека во VI век Словените направиле „словенска област од поголемиот дел на Македонија“, дека Македонија „многупати ги менуваше владејачите“ и дека по Берлинскиот конгрес „се појави силно движење за независност“, но

по балканските војни земјата беше поделена. По Втората светска војна југословенска Македонија стана „автономна област“. Меѓу Југославија и Грција за време на грчката Граѓанска војна, се појави конфликт, но „тензиите меѓу Грција, Бугарија и Југославија во врска со македонското прашање конечно ја загубија својата острина“.

Во прирачникот **Countries and Islands of the World. A Guide to Nomenclature** наведено е дека Македонија, „една од шесте конститутивни републики на Југославија од 1945 година“ не треба да се меша со „името Македонија употребено за целата област на древен Македон, која покрива простор во форма на полумесечина низ Грција, Југославија и Бугарија“.

Во **The Marshall Cavendish New Illustrated Encyclopedia of the World and Its People** статиите за Грција и за Југославија наведуваат дека има Македонци кои живеат во овие две земји. Во врска со составот на населението во Грција, на пример, се вели дека Македонците учествуваат со 2% од населението, а покрај нив се наведуваат: Турци, Албанци, Ерменци и Бугари. Исто така се споменува дека Македонците во Југославија имаат сопствена Македонска православна црква и јазик.

The Oxford Reference Dictionary ја дефинира Македонија „како древна земја (сега област во северна Грција и југоисточна Југославија) на северозападниот крај на Грчкиот Полуостров, вклучувајќи ја и крајбрежната низина околу Солун и планинските врвови зад Солун. Тоа е центарот на кралството што стана светска сила под Филип II и Александар Македонски“. Во статијата за Македонија се наведува дека станува збор за „конститутивна република на Југославија“.

Compton's Encyclopedia and Fact-Index, издадена во соработка со „факултетите од Универзитетот во Чикаго“, во статиите „Балкански земји“ и „Балкански војни“, се идентификуваат Македонците како еден од народите во областа.

Reader's Digest Guide to Places of the World има две различни статии, првата за „Македонија во Грција“ и втората за „Македонија во Југославија“. Во првата се кажува дека Словените ја поседувале Македонија, но нема упатување кон македонски Словени во современа Грција. Втората статија наведува дека Македонија е само република во Југославија

и дека од доцните четириесетти години на XX век, земјата развива сопствена економија.

Професорот Трајан Стојановиќ се јавува како автор на еден извонредно важен и интересен научен прилог за историјата и за културата на Македонија во **Collier's Encyclopedia**, третирајќи ги, најчесто, трите дела на Македонија и како географски и како историски ентитет. Стојановиќ признава дека географски Македонија е „нејасно дефинирана“ област меѓу Југославија, Грција и Бугарија и коментира за начинот на кој било употребено името „Македонија“ низ вековите. Дискутирајќи за растежот на христијанството во Македонија, авторот пишува дека по создавањето на кирилското писмо, светите Климент и Наум „ги преведоа светите книги на дијалектот на Словените од јужна Македонија“. Исто така, тој со право тврди дека „Македонската архиепископија од Охрид станала духовен центар од кој се ширеле кирилското писмо и источната православна вера низ Србија, Бугарија и Киевска Русија“.

Стојановиќ смета дека растежот на елинската национална свест ја има забрзано „појавата на словенската национална свест... различна од нејасното чувство дека сите Македонци едноставно се дел од христијанскиот народ“. Тој ја потенцира идејата дека „пониското свештенство“ било „можеби првиот важен фактор за распространување на словенската свест меѓу македонските Словени“. Меѓутоа, словенските занаетчии наскоро ја преземаат од свештенството „национализираничката улога“, бидејќи имале интерес да ја елиминираат конкуренцијата од грчката средна класа. Овие групи, пак, биле придружувани од „недуховни интелектуалци“, кои почнале да играат водечка улога како „промотори на словенски национализам“. Спротивно на сите овие напори, Стојановиќ смета дека дури до 1900 год. или 1912 год., а можеби и до 1945 год., на голем дел од македонското словенско население во Македонија му недостапува јасна национална свест.

Негово мислење е дека „многу македонски Словени едноставно се сметаат себеси за Македонци, за Словени во мошне општа смисла, за христијани и за жители на определена заедница, поле, долина или планина“. Една од пречките за развојот на јасна македонска словенска свест „произлегува од природата на јазикот на македонските Словени“, кој беше официјално признат дури во 1944

година. Поради сличноста на дијалектите на Македонците, на Бугарите и на Србите, претставници на последните два народа тврдеа дека Македонците се дел од нивните народи. Овие два народа и Грците ги употребуваат сопствените црковни, како и културните и политичките институции за да ја наметнат својата национална свест и да ги спроведуваат своите интереси меѓу македонските Словени.

Стојановиќ ќе напише дека според ВМРО Македонија можела да биде ослободена со „внатрешна револуција привлекувајќи го мнозинството од народот“. Тој понатаму наведува дека организацијата била наклонета кон македонска „автономија и против каква и да е форма на бугарска контрола“. Меѓутоа, во 1902 год. Организацијата била поделена на две фракции - една, која се определува за автономија и за балканска федерација и друга - за анексија од Бугарија. На крајот двете групи загубија и Македонија беше поделена од балканските држави.

Пишувајќи за современата состојба, Стојановиќ го информира читателот дека деловите на Македонија под Бугарија и под Грција се управувани од службеници назначени од соодветните влади. Југословенска Македонија, меѓутоа, е организирана како Социјалистичка Република на Југославија. Тој забележува дека Републиката има сопствено собрание и влада, и дека официјален јазик е македонскиот. Стојановиќ завршува со коментарот дека несогласувањата околу Македонија меѓу Југославија и Бугарија „продолжуваат, со тврдењето на Бугарите дека нема одделна македонска националност и дека новиот литературен јазик е само средство да се србизира населението“.

По статијата на професорот Стојановиќ доаѓа прилог за македонскиот јазик, напишан од Џошуа Вотмо. Тој нагласува дека современиот македонски е официјален јазик на југословенска Македонија, мајчин јазик на македонските Словени и дека е близок со бугарскиот, со српскохрватскиот и со словенечкиот.

Во истата енциклопедија, делот за етничките карактеристики и за народите на Југославија е пишуван од Светозар Пејовиќ. Откако ги споменува раните населеници, освојувачи и колонизатори на областа, авторот наведува дека во Македонија Словените ги заземаат долините. Во југословенска Македонија, романизираните жители биле

елинизирани, или повторно елинизирани меѓу XIV и XVIII век, но по 1918 год. полека се словенизираат. Што се однесува на Македонија, тој пишува дека кон крајот на IX и во почетокот на X век, Бугарите „го заземаат најголемиот дел на Македонија“. Подоцна во XIV век „христијанизираните Турци“ се населуваат на мала област по текот на реката Вардар. По битките на Марица и на Косово, муслиманските Турци се населуваат во градовите на Македонија, а потоа Јуруците, или полуномадите Турци, повторно се населуваат во селата по должината на Вардар. Подоцна, во XVI и XVII век „дел од словенско-говорните населеници на Македонија. . . го примаат исламот. Како резултат на тоа, исламизираниите елементи на Македонија и на стара Србија стануваат психолошки и јазично преку мешани бракови, дури и етнички турцизирани, иако мал дел го задржува својот словенски јазик“.

Како дополнување на сиве овие промени, отоманското поробување и угнетување ќе предизвикаат многу населеници од јужна Србија и од Македонија да побегнат на север во Унгарија и на запад кон Хрватска. Кога се чита оваа статија, лесно се губат Словените од Македонија и нивниот етнички идентитет. Авторот, на пример, пишува дека „бидејќи средиштето на српското населување се поместува кон север и кон запад, Албанците муслимани го исполнуваат вакуумот создаден со папуштањето на стара Србија и на Македонија од страна на илјадници српски семејства. Иселувањето на подобро образованите и на побогатите Срби го остава словенското население што останува - на тиранијата од турските и од албанските земјопоседници и државни службеници, на културната доминација од Грците и на осиромашување на нивниот јазик“. Ваквите искажувања даваат повод за поставување на неколку прашања: дали се Срби Словените од Македонија и дали тие што остануваат се само Словени? Авторот не кажува многу ниту за Бугарите, ниту за Македонците, во текот на раниот период или подоцна, како за дел од словенското население. Дури и за поновиот период, авторот не кажува ништо за присуството или за отсуството на македонски национален идентитет и многупати зборува за „Македо-словените“ како за такви кои „се сметани, етнички и јазично, за Југословени.“ Тој, сепак, споменува дека македонскиот е еден од официјалните

јазици (во Југославија) и дека „движењето за создавање автономна Македонска црква независна од Српската православна црква, на крајот успева во 1959 год“.

Во статијата „Балкански народи“ во **Collier's Encyclopedia**, Леонард Башков наведува дека меѓу останатите малцинства што живеат во Бугарија, во југозападниот дел на земјата „може да се најдат Македонци, кои се сродни со сличните етнички групи во Грција и во Југославија“. Во Грција македонските Словени се наоѓаат блиску до југословенската граница, а во Југославија македонскиот јазик и националноста се официјално признати.

Во **Academic American Encyclopedia** статијата за Македонија е напишана од Норман Џ. Џ. Паундс, специјалист по географија за источна Европа. Тој за Македонија пишува како за регион поделен на три дела. Наведува дека „населението на Македонија е крајно разнообразно“, дека Грците „превладуваат на југ, додека Словените - Срби и Бугари, се во мнозинство на север“. На запад живеат Албанците, а Турците и Власите се наоколу, разбиени во мали заедници. Ова, имплицитно не го допушта постоењето на Македонци. Во статијата се споменува дека југословенска Македонија е конститутивна република на Југославија.

Во статијата под наслов „Југославија“ од Филип Џ. Адлер, во истата енциклопедија, се наведува дека во Југославија Македонија е конститутивна република, дека бројот на Македонците изнесува 6% од населението во југословенската држава, дека македонскиот јазик е еден од официјалните јазици на Југославија и дека мнозинството од Македонците се православни.

Истото може да се каже и за статијата под наслов „Југославија“ во **Countries of the World**. Македонија и Македонците во статистичките податоци наведени во книгата фигурираат како и останатите републики и народи во Југославија, при што се споменува дека се една од нациите во федеративната Република и дека се православни. Сепак, во делот за историјата на Југославија, Македонија воопшто не е спомената.

Во статијата под наслов „Балкански земји“ во **The Encyclopedia Americana International** од професорите Чарлс Јелавич и Барбара Јелавич, македонскиот јазик е вклучен меѓу седумте јазици на кои се зборува во оваа област и се одбележува дека е признат во

Југославија како одделен јазик дури по Втората светска војна. Авторите понатаму наведуваат дека македонскиот проблем „се покажа како тежок за решавање“ и дека довел до „расправија во врска со поделбата на македонските територии“ меѓу балканските држави. Промените што настанаа во Југославија по Втората светска војна и начинот на кој влијаеја врз Македонија воопшто не се споменуваат.

The Longman Encyclopedia има куси статии за Античка Македонија, за современа Македонија и за Република Македонија. Се наведува дека по населувањето, Словените во Македонија биле христијанизирани од светите Климент и Наум; потоа, дека Византија, Бугарија, Србија и другите империи се бореле за Македонија пред таа да биде освоена од Турците и дека во XIX век балканските држави повторно посегнале по Македонија. Понатаму се наведува дека иако во Македонија постоеше „движење на словенското население, кое се застапуваше за нејзината единственост и автономија“, како резултат на балканските војни земјата беше поделена. Кон ова, по 1922 година, грчка Македонија беше „успешно елиминирана“ со бегалци од Мала Азија. Во статијата се истакнува дека „Словените од српска (подоцна југословенска) Македонија беа признати како одделна нација во повоената Југословенска федерација, новина што и понатаму беше оспорувана од Бугарија“. Иако меѓу двете војни југословенскиот режим „го сметаше населението за српско“, по Втората светска војна „признавањето и промовирањето на одделен македонски национален идентитет и статус од страна на југословенските комунисти водеше. . . до создавање на македонската република и до афирмација на нејзиниот јазик, литература и православна црква“.

Во **The Oxford English Dictionary**, меѓу дефинициите за Македонија и за Македонците дадени се следниве: „Македонија, древна земја на север од Грција; сега: географска област во центарот на Балканот, која се простира во јужна Југославија, северна Грција и југозападна Бугарија; исто така, и име на област во Југославија“. Под Македонец - староседелец од Македонија - уредникот го цитирал Вилијам Е. Гледстоун, познат британски политичар, кој напишал во 1897: „Зошто не Македонија на Македонците како и Бугарија на Бугарите и Србија на Србите?“ Уред-

ниците исто така цитираат од изданието на **Encyclopaedia Britannica Micropaedia** од 1974 дека: „во грчката област [на Македонија] има словенски зборуваачи, Македонци, и Помаци, односно муслимани што зборуваат бугарски“. Во статијата под наслов „Македонски“ уредниците наведуваат дека ова име се однесува на „современиот јазик на областа Македонија во Југославија и на допирните области во Бугарија и во Грција“. Ова е проследено со голем број цитати од дела на професорот на Харвардскиот универзитет Роман Јакобсон, кој напишал дека македонскиот е одделен јазик, како и со примери од М. Партриц и В. Б. Локвуд, за начинот на кој го употребуваат терминот за Македонците и за нивниот јазик.

Во изданието на **New Encyclopaedia Britannica: Micropaedia** од 1990 година, трите статии за Македонија се непотпишани. Името Македонија се употребува за сите три дела третирано од географска и од историска гледна точка. Иако Македонија „не е хомоген географски ентитет и не е инкорпориран во единствена држава уште од древни времиња“, „традиционалните“ граници на регионот се дадени од Нестос односно Места и Родопите на исток до Кораб и Охридското и Преспанското Езеро, кои се наоѓаат на границите на Грција и Албанија на запад и од Црна Гора и Шар Планина на север до планината Пинд, долината на реката Алиакмон (Бистрица), Олимп и Егејското Море на југ. По кусиот опис на територијата, во статијата се тврди дека југословенската Македонија „содржи мнозинство од македонски народ чиј јужнословенски јазик е посроден со бугарскиот одошто со српскохрватскиот во Југославија“. Натаму се посочува дека грчка Македонија е населена претежно „од етнички Грци, со македонско, влашко, помачко (муслимани што зборуваат бугарски) малцинство и со други групи“ и дека бугарска Македонија е населена „претежно со Македонци“. Таквото претставување на македонскиот етнос е спротивно на она што се изнесува во официјалните историски трудови во Грција и во Бугарија.

Расправајќи за *македонскојто прашање*, анонимниот автор изразува уверување дека тоа никнало поради „бурната историја на земјата од древни времиња“, поради нејзината стратешка положба, како и поради „сложената етничка измешаност“ на нејзиното население. Во VI и во VII в. Словените „непре-

кинато се населувале и успеале да оформат мнозинство од населението“. Сепак, основата за современите националистички посегнувања врз Македонија, кои доведуваат до судири, „беше востановена во средниот век, кога ја управувале областа Византијците, Бугарите и Србите. Отоманското владеење и колонизацијата од страна на значителен број муслимани „уште повеќе ја усложниле етничката структура на регионот“. Сето ова се наведува како причина за доцната национална преродба во Македонија наспрема состојбите во другите балкански земји. Ослободувањето на Македонија од отоманското владеење било желба на сите „немуслимански Македонци“, а Внатрешната македонска револуционерна организација (ВМРО) се застапувала за „Македонија на Македонците“ и за балканска федерација.

Покрај ова, се наведува дека денешната грчка Македонија „била порано составен дел на цела Македонија, која била под турска власт управувана од Оттоманската империја меѓу 1371 и 1922 година“. Со спогодбата во Лозана, околу 640 000 Грци од Мала Азија биле населени во грчка Македонија. Во најново време, Македонците од Грција, кои „зборуваат на сопствениот јужнословенски јазик, се групирани долж границата со Југославија“. Во ФНРЈ/СФРЈ, меѓутоа, Македонија стана една од шесте републики, а македонскиот јазик „е признат како службен јазик на Републиката“ и две третини од населението се „етнички Македонци“. Во статијата под наслов „Македонски јазик“ стои дека македонскиот е јужнословенски јазик најблизок до бугарскиот и покрај тоа што е официјален јазик на населението од Република Македонија во Југославија, а на него „исто така се зборува и во соседните области: во грчката и во бугарската Македонија“. Авторот наведува дека текстови „блиски до народниот македонски јазик не се познати пред 1790 год.“ и дека македонскиот станал официјален јазик на Република Македонија дури во 1946 год. Во врска со ова треба повторно да се укаже на познатиот факт, кој не се зема предвид во статиите: дека македонскиот јазик - во говорена, а особено во пишувана форма - беше забранет за употреба во балканските држави по поделбата на Македонија во 1913 година.

Изненадува фактот што дури и во статијата од 27 страници со наслов „Балканскиот Полуостров“ во истата енциклопедија,

напишана од единаесетмина научници, *македонскојо ѓрашање* и развитокот на македонскиот национален идентитет се нееднакво третирали. Тонот е даден со определувањето на Македонија како „јужен дел ... со мешаница од народи и со долга историја на немир и неред“.

Во делот под наслов „Народи“, авторот, расправајќи за етничката распределба на балканските народи пропушта да ги наведе Македонците како одделна етничка група заедно со другите Јужни Словени. Бугарите, исто така, не се споменуваат. Наведено е, меѓутоа, дека Бугарите „едно време се прошириле на голем дел од Македонија и Тракија“. Без да ги именува етничките групи во земјата, авторот наведува дека „најизмешаниот регион е несомнено Македонија“, каде што „етничките разлики се уште повеќе усложнети со религиозните, па, меѓу другото, приврзаниците на грчката православна црква биле долго сметани за Грци без разлика на тоа каков бил нивниот етнички произлез“.

Во делот за современата историја на Балканот Македонија и *македонскојо ѓрашање* се скоро сосема игнорирани и покрај тоа што многу малку теми во XIX и XX век одиграа толку важна улога во оформувањето на јавното мислење и на политиката на владите од југоисточна Европа. Навистина, до 1914 година Македонците биле наведувани како еден од јужнословенските народи. Меѓутоа, во набројувањето на народите и на етничките малцинства во новото кралство на Србите, Хрватите и Словенците, наведени се групите: Германци, Унгарци, Албанци, но ниту Македонците, ниту Бугарите не се споменати како такви што ја населуваат територијата на Југославија или на Вардарска Македонија. Конечно, Македонците се појавуваат како одделен народ речиси однадеж со создавањето на Република Македонија во втората Југославија.

Во **The New Encyclopaedia Britannica**. **Macropaedia**, во својата статија за словенските јазици, Вјачеслав Иванов наведува дека македонскиот јазик спаѓа - заедно со бугарскиот - во источната подгрупа на јужнословенската група јазици. Авторот исто така наведува дека, иако „речникот и граматиката на раните текстови напишани на староцрковнословенски вклучуваат некои старобугарски црти, јазикот, без оглед на тоа, за основа има македонски дијалект“. Современиот македонски јазик, на кој зборуваат околу 1 500 000

луѓе во Југославија и во Грција, последен од словенските јазици добил стандардна форма - не пред Втората светска војна, кога велешкиот и прилепскиот дијалект биле издигнати до статусот на литературен јазик. Иванов гледа на македонскиот јазик како на „врска“ помеѓу источната (бугарскиот) и западната подгрупа (српскохрватскиот) на јужнословенските јазици.

Статијата за современа Македонија во **The Encyclopedia Americana International Edition** е напишана од проф. Барбара Јелавич. Македонија, како што наведува авторката, „нема прецизно дефинирани територијални граници“, но сепак линијата што ја оцртува таа, ги вклучува трите дела на Македонија. Македонија, економски осиромашена област, во текот на целата своја историја била „центар на домашни судири и на судири меѓу соседите“, и тоа поради својата стратегиска положба, поради „конфликтните националистички аспирации“ и поради „сложените етнички и национални поделби“. Македонската територија била дом на девет народи наведени по азбучен (абecedен) ред: Албанци, Бугари, Грци, Цигани, Евреи, Македонци, Срби, Турци и Власи. Во југословенскиот и во бугарскиот дел „мнозинството од жителите се Јужни Словени“ чии дијалекти се блиски до бугарскиот и до српскиот јазик, а покрај тоа имаат и некои заеднички обичаи. Како што се гледа, според авторката, Македонците се разликуваат од своите соседи.

Расправајќи за идентитетот на Македонците, Јелавич пишува дека историски, „Македонците се идентификувале себеси како жители на Македонија и како христијани“. Меѓутоа, како што одбележува авторката, „некои групи покажувале симпатии кон Бугарите, а имало и случаи кога припадници на една фамилија се разликувале во националните определби“. Авторката наведува дека по Втората светска војна, Југославија ги смета Словените од Македонија за Македонци, додека Бугарија ги третира како Бугари, а Грција традиционално ги третира припадниците на своето словенско население како „Грци-славофони“. Во Република Македонија има обид да се развие „сопствена македонска култура и историја“, но во Бугарија македонската култура и историја се сметаат како „дел од бугарското наследство“. Згора на тоа, во Грција, мнозинството од луѓето, особено по размнатата на населението меѓу Грција и Бугарија

во 1920 година и со префрлањето на голем број Грци од Мала Азија во грчка Македонија, регионот добил „претежно грчки карактер“. Денес, мнозинството од населението во грчка Македонија „се смета себеси како дел од поширокиот грчки свет“.

Проф. Јелавич пишува дека, историски, во раниот среден век, Словените „постојано се населувале во Македонија и според тоа, ја формирале главната етничка компонента на населението“. Посегнувањата на современите балкански држави врз Македонија се базирани врз фактот што Македонија, во средниот век, влегувала во составот на бугарската, на српската и на византиската империја. По отоманското поробување на Македонија и по принудувањето на многу Словени да ја примат исламската вера, во регионот дошле многу Турци од исток и Евреи од Шпанија, па така дошло до промени во демографската структура на земјата.

Во поново време, Македонија се оценува како последна област од Балканот зафатена од националната преродба во XIX в. и покрај тоа што националните движења на другите балкански народи „имале влијание во областа“. Како и други историчари, Јелавич смета дека ВМРО, која се определила за „активно револуционерно движење“, од 90-тите години на XIX век барала ослободување на Македонија од Турците. Меѓутоа организацијата била поделена меѓу членови што се застапувале за соединување со Бугарија и такви што го поддржувале стремежот за одделна македонска држава“. Поделбата на Македонија во текот на балканските војни не им ставила крај на барањата за обединување на Македонија во периодот меѓу двете светски војни, па и кога била создадена Република Македонија во рамките на ФНРЈ.

Во статијата за Република Македонија во истото издание, проф. Јелавич пишува дека „темелите за сегашното владеење биле поставени во 1943 година, кога Тито пратил претставници во Македонија да го организираат Движењето на отпорот кон окупацијата на силите на Оската. По прокламирањето на Македонската Федерална Република во ноември 1945 год., земјата направи големи напори да развие македонска култура и јазик различен од бугарскиот и од српскиот за да го оправда признавањето на одделна македонска нација“. Неуспехот на двајцата комунистички водачи - Јосип Броз Тито и Георги Димитров - да го

решат *македонској*о *й*рашање доведе до „жестоки судири меѓу Југославија и Бугарија“ и стана „главен факт во меѓубалканските и во меѓународните односи“.

Статијата под наслов „Југославија“ од проф. Јелавич во **The Encyclopedia Americana. International Edition** исто така зборува за Македонците и за *македонској*о *й*рашање. Македонија е наведена како една од шесте републики во ФНРЈ/СФРЈ, македонскиот народ како еден од „шесте главни“ народи на Југославија, а македонскиот јазик како еден од службените јазици на државата. Авторката наведува дека додека во „Кралството на Србите, Хрватите и Словенците“, основано во 1918 година, „населението на Македонија било третирано како српско“, во 1945 година, во ФНРЈ, Македонија била „организирана врз одделни национални темели“ и „бил направен обид да се дефинира македонска историска и литературна традиција“ различна од српската и од бугарската.

Статијата под наслов „Словенски јазици“ во истата енциклопедија го признава македонскиот јазик како словенски јазик од јужната словенска група. Во друга статија - за словенските народи, ги среќаваме Македонците дефинирани како словенски народ со сопствен идентитет, а преку милион од нив се определени како источни православни христијани.

Меѓу најновите трудови од разгледуваниот вид, со извесни податоци за Македонија спаѓа **Cambridge Encyclopedia**, објавена во 1990 година. За жал, статиите за Античка Македонија, за грчка Македонија, како и за Република Македонија се многу куси и даваат малку информации за Македонија и за македонскиот народ. Се наведува само дека е Македонија република во Југославија и дека е „населена од Словени, Срби, Албанци и Турци.“ Наспроти тоа, во статијата под наслов „Словени“, Македонците се наведуваат како одделен народ, кој има заеднички етнички и јазични црти со другите словенски народи.

Во **The World Book Encyclopedia** кусата статија за Македонија содржи податоци за историјата на древната, исто како и на сегашните три дела на Македонија како една целост. Во статијата одделно се зборува за грчка, за југословенска и за бугарска Македонија. Авторот Џон Баксеванис употребува наводници кога зборува за Република Македонија во рамките на ФНРЈ. Професорот Педро

Рамет, пишувајќи за Југославија во истата енциклопедија зборува за Македонија како за една од југословенските републики, формирана според историските граници на нејзината главна национална група, што значи дека се Македонците идентификувани како една од националните групи во Југославија заедно со својот јазик.

Скоро сите статии и во општите и во специјализираните речници и енциклопедии сведочат за афирмацијата на македонскиот литературен јазик и постоењето на современа македонска литература. Бидејќи беа погоре дадени искажувањата за македонскиот јазик, овде ќе бидат споменати три прилози за македонската литература. Текстот под наслов „Југословенска литература“ во **New Encyclopaedia Britannica: Macroaedia** содржи куса белешка насловена со „Македонска литература“. Авторите наведуваат дека нерелигиозна современа македонска литература се појавила во XIX век со дела на поети како Константин Миладинов. Пред официјалното признавање на македонскиот јазик во 40-тите години од XX век, биле направени извесни напори за создавање на национален јазик и литература од такви автори како: К. П. Мисирков, К. Рацин и К. Неделковски. По Втората светска војна, со признавањето на македонскиот како официјален јазик од југословенските комунистички авторитети, македонските специјалисти работеле на стандардизацијата на македонскиот како литературен јазик на македонската Република. Авторите завршуваат дека како резултат на добивањето право да пишуваат и да објавуваат на својот јазик, по долгите години исполнети со борба за одбрана на растечката национална свест и на нејзиното изразување како знак за одделна култура, Македонците даваат голем број автори во повоениот период. Авторите ги споменуваат поетите: Ацо Шопов, Славко Јаневски, Блаже Конески и Гане Тодоровски, од авторите на драмски текстови ги наведуваат: Васил Иљоски, Коле Чашуле и Томе Арсовски, а Живко Чинго се споменува како најпознат прозен автор.

Во **Modern Slavic Literatures: A Library of Literary Criticism**, вклучени се: Живко Чинго, Славко Јаневски, Блаже Конески и Ацо Шопов. Во **World Literature: 20th Century** има статија под наслов „Југословенска литература“, напишана од различни автори. Делот под наслов „Македонска литература“ е од

професорот Николас Моравчевиќ. Тој забележува дека иако современата македонска литература е релативно скорешна појава, македонското „национално и културно будење создало голем број писатели што ветуваат многу“. Меѓу поетите за кои станува збор спаѓаат Блаже Конески и Матеја Матевски. Моравчевиќ го смета Славко Јаневски за „најпознат македонски писател во повоениот период“. Други истакнати писатели, одминати во горните две збирки, но вклучени во оваа се: Владо Малески, Симон Дракул, Димитар Солев, Богомил Ѓузел и Радован Павловски.

***

Овој преглед на повеќе од 40 текстови за современа Македонија укажува на фактот дека скоро сите (прегледани) специјализирани и општи енциклопедии и речници имаат една или повеќе статии за: современа Македонија, Република Македонија, бугарска и грчка Македонија, за македонскиот јазик и за македонската литература, како и за Внатрешната македонска револуционерна организација (ВМРО), односно за *македонскојто ипрашање*. Кон ова, во статиите за балканските земји има или упатувања или делови за Македонија.

Меѓутоа, потребно е многу повеќе и во поглед на квантитетот и во поглед на квалитетот на единиците во овие енциклопедии и речници. Разбирливо, оваа ситуација делумно е резултат на специфични упатства и ограничувања наметнати од целите на уредниците како и од расположливиот простор. Сепак, изнесените факти и погледите и интерпретациите изнесени од авторите - за современа Македонија, ги покажуваат нивните лични наклонетости. Овој историографски преглед на прилозите и на статиите доведува до заклучокот дека додека најмногу од авторите изнесуваат различни идеи и интерпретации што се однесуваат на современа Македонија, на националниот идентитет и на македонските Словени, како и на нивната историја и на генезата на македонската нација, други очигледно направиле некои свесно избрани пропусти. Може да се каже дека францускиот термин *Macédoine*, којшто значи мешан зеленчук или овошје (и употребен во неколку статии за да ја дефинира Македонија), може во голем број случаи да биде употребен за да ги окарактеризира статиите за Македонија. Во енциклопедиите и во речниците што се земени предвид, можат да се најдат различни комби-

нации на позитивни и негативни претстави и согледувања за македонскиот народ, за неговата историја и култура.

Најмногу од разгледаните прилози ја интерпретираат историјата на современа Македонија, борбата на ВМРО за слобода и независност и *македонскојо ѝрашање* гледани отстрана, од гледна точка и од перспектива на другите балкански држави и на европската дипломатија. Да го земеме за пример начинот на кој се зборува за ВМРО. ВМРО на Делчев, Груев и Сандански, од перспективата на Македонците се смета за симбол на борбата за слобода и на македонски самоидентитет, а не како терористичка организација. Ослободувањето на Македонија од отоманското владеење, според многу Македонци, доведе до инаков вид мачење - социјален и ентокултурен апартхејд. Обидите да се испита одвивањето на настаните од внатрешна перспектива, од гледна точка па староседелското паселение, се многу понеуспешни или целосно отсутваат во некои статии. Накратко, на погледите на Македонците за еволуцијата на нивното национално политичко уредување не им е посветено доволно внимание.

И покрај овој недостаток, мора да се признае дека мнозинството од американските и британските проучувачи признаваат дека денес има одделен македонски народ со сопствен идентитет, со национална свест и со национална држава. Повеќето од статиите нагласуваат дека најголемиот дел од населението на Македонија, барем во времето на поделбата во 1912 -1913 год. било словенско, а некои одделно наведуваат дека и во XIX век имало луѓе што се декларирале или се сметале себеси за Македонци. Некои автори наведуваат дека во минатото македонските Словени се сметале себеси за Бугари. Неколку автори забележуваат дека и покрај тоа што биле слични на Бугарите и на Србите, македонските Словени се развиле во одделен народ со различни традиции и историја и конечно биле способни да се декларираат себеси како такви и да формираат своја сопствена држава во 40-тите години од XX век. Мнозинството автори се согласуваат дека македонскиот јазик е поблизок до бугарскиот отколку до српскиот и потврдуваат дека денес е создадена национална литература и дека постои македонски стандарден јазик, кој ја докажал својата виталност.

Кога ја разгледуваат ВМРО, многу автори наведуваат дека барем една од групите што настапуваа под тоа име, во времето додека дејствувала оваа организација, се борела за автономна Македонија како дел од една идна балканска федерација, или за независна држава. За никнувањето на националниот македонски идентитет и за оформувањето на Република Македонија, многу важни фактори беа барањата од самите Македонци во средината на XIX век - за создавање автономна и независна Македонија, како и слоганот „Македонија на Македонците“.

Има статии што тврдат дека грчка Македонија сега е „речиси целосно“ елиминирана и кога навистина го споменуваат постоењето на Словени во Егејска Македонија, го деградираат словенското население на сосем малкубројно малцинство. Други научници, историчари и лингвисти, тврдат дека значителен број словенски Македонци сè уште живеат денес во Грција. Овие автори пишуваат дека мнозинството од овие луѓе не само што зборуваат на словенски дијалект - туку имаат исто така македонска или бугарска национална свест. Меѓутоа, поради актуелните политички услови во земјата, т.е. поради фактот дека грчката држава не ги признава, тие не можат отворено да се декларираат себеси како Македонци или како Бугари.

На крајот, неколку куси текстови ја дефинираат Македонија како регион подслен меѓу Југославија, Бугарија и Грција, целосно занемарувајќи го постоењето на Македонците како етнички ентитет со сопствен (македонски) јазик, различен од јазиците на соседите.

Важно е да се спомене дека сите статии за Македонија (потпишани или анонимни) ги именуваат сите три дела на земјата како Macedonia, и името Македонија се употребува: за Република Македонија во Југославија, за северната област во Грција и за северозападна Бугарија. Историчарите, лингвистите и литературните критичари со право го употребуваат името Македонија за сите три области на географска Македонија и за нејзината современа историја. Со векови името „Македонија“ било прифатено од луѓето од македонските територии како збор што го карактеризира нивниот идентитет и постоење. Нема сомнеж дека терминот „Македонија“ навлегол длабоко во свеста на луѓето и станал вна-

трешна црта на нивниот национален идентитет и на нивната држава.

За жал, ниту комплексноста на македонското прашање, ниту потеклото и развојот на македонскиот национален идентитет - дурини историјата на создавањето на македонската Република и градењето на современа македонска култура - не се целосно и точно толкувани во најголемиот број од прирачните дела разгледани во оваа статија.

Сепак, одделни интерпретации на современата историја на Македонија, особено по-

новите, покажуваат дека американските и британските научници се ослободиле од балканските националистички предрасуди и застарени погледи. За современите македонски студии, како и за самата Македонија, може да се каже дека влегле во нов период.

(Превод од англиски: Зоран Сјасовски, Јасминка Сјасеска, Елизабета Божиновска и Милица Пејрушевска)

Литература

- Academic American Encyclopedia*. Danbury, Conn.: Grolier Incorporated, 1989.
- An Encyclopedia of World History. Ancient, Medieval and Modern, Chronologically*. **William L. Langer**, comp. and ed. Boston: Houghton Mufflin Company, 1958. 3d. rev. ed.
- Campton's Encyclopedia and Fact-Index*. Division of Encyclopedia Britannica. Chicago, 1986.
- Chamber's Encyclopedia*. London. International Learning System Corporation Limited, 1973.
- Colliers Encyclopedia with Bibliography and Index*. New York: Macmillan Educational Company, 1987.
- Countries and Islands of the World. A Guide to Nomenclature*. **Jullie Wilcocks**. London: Clive Bingley, 1985. 2d. ed.
- Dictionary of World History*. G. M. D. Howat, Gen. ed. Nelson, 1973.
- Encyclopedia Britannica*. Chicago: Encyclopedia Britannica, 1971.
- Encyclopedia International*. New York: Lexicon Publications, Inc., 1977.
- Geographic Glossary and Traveler's Guide*. **Ralph de Sola**. Santa Barbara. 1975.
- Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*. **Stephan Thernstorm**, Editor, **Ann Orlov**, Managing Editor, and **Oscar Handlin**, Consulting Editor. Cambridge, Mass. and London, England, 1980.
- The Encyclopedia Americana*. International Edition. 1988.
- International Geographic Encyclopedia and Atlas*. Boston: Houghton Mifflin Co., 1979.
- Kingdoms of Europe. An Illustrated Encyclopedia of Ruling Monarchs from Ancient Times to the Present*. **Gene Gurney**. New York: Crown Publishers, Inc., 1982.
- Macmillan Concise Dictionary of World History*. **Bruce Weterau**. Comp., New York: Macmillan Publishing Co., 1983.
- Maps and Politics: A Review of the Ethnographic Cartography of Macedonia*. **H. R. Wilkinson**. Liverpool: At the University; 1951
- Merit Students Encyclopedia*. New York: Macmillan and Educational Co., 1983. Vol. II.
- Modern Slavic Literatures. A Library of Literary Criticism*. **Vasa D. Mikhailovich**, comp. and ed. New York: Frederick Ungar Publishing Co., 1976. Vol. II.
- Oxford Reference Dictionary*. **Joyce M. Hawkins**, ed Oxford: Clarendon Press, 1986.
- Reader's Digest Guide to Places of the World*. London and New York Press: Published by the Reader's Digest Association Limited, 1987.

- Slavonic Encyclopedia*. **Joseph S. Roucek**, ed. New York: Philosophical Library, 1949.
- The American Heritage Dictionary of the English Language*. Boston: Houghton Mifflin Co. 1981.
- The American Heritage Dictionary*. Based on the New College Edition. Boston: Houghton Mifflin Co., 1989.
- The Cambridge Encyclopedia*. **David Crystal**, ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- The Columbia Viking Desk Encyclopedia*. 3d. ed.
- The Encyclopedia American*. International Edition, 1972.
- The Encyclopedia Americana. Deluxe Library Edition. International Edition*. Danbury, Conn. 1990.
- The Encyclopedia Americana. International Edition*. Danbury, Conn.: Grolier Incorporated, 1990.
- The Encyclopedia of Historic Places*. **Courtlandt Canby**. New York and Bicester, England: Facts File Publications, 1984.
- The Illustrated Encyclopedia of Mankind*. London: Marshal Cavendish Limited, 1978. 2d. ed.
- The Liberation of the Baltic Slavs*. **Dwight E. Lee**. *A Handbook of Slavic Studies*. **Leonid I. Strakhovsky**, ed., Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1949.
- The Longman Encyclopediu*. London: 1989.
- The Macmillan World Gazetteer and Geographical Dictionary*. 1955.
- The Marshall Cavendish New Illustrated Encyclopedia of the World and its People*. **Emrys Jones**, Editor-in-Chief. New York and London: Marshall Cavendish, 1986.
- The New Caxton Encyclopedia*. 1969; 1979.
- The New Columbia Encyclopedia*. **William H. Harris and Judith S. Levey**, eds. New York and London: Columbia University Press. 1975.
- The New Encyclopedia Britannica . Macropaedia*. Chicago: Encyclopedia Britannica Inc., 1990.
- The New Encyclopedia Britannica: Macropaedia. Knowledge in depth*. Chicago: Encyclopedia Britannica Inc., 1990.
- The New Encyclopedia Britannica: Micropaedia. Ready Reference*. Chicago, 1990.
- The Random House Encyclopedia*. **James Stein** ed. New York: Random House, 1983.
- The World Book Encyclopedia*. Chicago: World Book – Childcraft International Co., 1980.
- The World Book Encyclopedia*. Chicago: World Book. Inc. 1991.
- The World of Man*. 1969 ed.
- Webster's Geographical Dictionary. A Dictionary of Names of Places with Geographical and Historical Information and Pronunciations*. Springfield, Mass., 1969
- Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language*. Collins World, 1978. 2d. ed.
- World Literature. 20th Century*. **Leonard S. Klein**. Gen. ed. New York. Frederick Ungar Publishing Co., 1981.
- Worldmark Encyclopedia of the Nations: Europe*. New York and Toronto; Worldmark Press, Ltd., 1976.